

DROGA DO WOLNOŚCI

RAPORT Z BADANIA ILOŚCIOWEGO UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

Grudzień 2022

SPIS TREŚCI

METODOLOGIA.....	4
DOBÓR PRÓBY.....	4
SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI BADANIA.....	6
CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI.....	7
GŁÓWNE WNIOSKI.....	8
WYNIKI BADANIA.....	10
1. IDENTYFIKACJA RELIGIJNA.....	11
1.1. WYZNANIE.....	11
1.2. SAKRAMENTY.....	13
1.3. PRAKTYKI RELIGIJNE.....	15
1.4. WIARA I SPOSÓB POSTRZEGANIA ISTOTY WYŻSZEJ.....	21
1.5. MŁODZI AKTYWNI KATOLICY – CHARAKTERYSTYKA ZBIOROWOŚCI.....	26
2. POJĘCIE WOLNOŚCI.....	28
2.1. PRAWA CZŁOWIEKA.....	28
2.2. WOLNOŚĆ – ROZUMIENIE POJĘCIA, SKOJARZENIA.....	31
2.3. POCZUCIE WOLNOŚCI W RÓŻNYCH SFERACH ŻYCIA.....	33
3. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA - DEFINIOWANIE POJĘCIA.....	35
3.2. OSOBISTE POCZUCIE WOLNOŚCI SUMIENIA /WOLNOŚCI RELIGIJNEJ.....	40
3.3. WOLNOŚĆ RELIGIJNA JAKO WARTOŚĆ.....	44
4. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W USTAWODAWSTWIE POLSKIM I MIĘDZYNARODOWYM.....	46
5. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W POLSCE.....	50
5.1. RÓWNOŚĆ ŚWIATOPOGLĄDOWA.....	50
5.2. RÓWNOŚĆ WYZNANIOWA.....	54
5.3. OCENA POSZANOWANIA ZASADY WOLNOŚCI RELIGIJNEJ PRZEZ KOŚCIOŁY I ZWIĄZKI RELIGIJNE.....	57
6. OCENA ROZWIĄZAŃ SŁUŻĄCYCH OCHRONIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ.....	60
6.1. OCHRONA PRAW OSÓB WIERZĄCYCH I NIEWIERZĄCYCH.....	60
6.2. SANKCJE PRAWNE ZA OBRAZĘ UCZUĆ RELIGIJNYCH.....	61
6.3. KLAUZULA SUMIENIA.....	64

6.4. NARUSZENIA PRAWA DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ.....	66
7. RELACJE PAŃSTWO – KOŚCIÓŁ.....	67
7.1. NEUTRALNOŚĆ ŚWIATOPOGLĄDOWA PAŃSTWA.....	67
7.2. OBECNOŚĆ KOŚCIOŁA W SFERZE PUBLICZNEJ.....	70
7.3. OPINIE NA TEMAT WPŁYWU KOŚCIOŁA NA STANOWIENIE PRAWA.....	72
7.4. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI PAŃSTWOWYCH.....	74
7.5. STOSUNEK DO KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO I DUCHOWIEŃSTWA.....	75
9. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W ŚRODOWISKU SZKOLNYM.....	78
9.1. ZADANIA SZKOŁY.....	78
9.2. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W SZKOLE.....	80
9.3. SZYKANY Z PRZYCZYN ŚWIATOPOGLĄDOWYCH.....	81
10. SYMBOLE I ELEMENTY RELIGIJNE W SZKOLE.....	84
10.1. KRZYŻ W SZKOLE.....	84
10.2. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI SZKOLNYCH.....	89
10.3. STATUS RELIGII W NAUCZANIU SZKOLNYM I PRAWA MNIEJSZOŚCI.....	91
11. KATECHEZA SZKOLNA.....	93
11.1. UDZIAŁ W SZKOLNEJ KATECHEZIE.....	93
11.2. OCENA SZKOLNEJ KATECHEZY.....	96
11.3. REZYGNACJA Z UDZIAŁU W KATECHEZIE.....	98
11.4. PREFEROWANA FORMA NAUCZANIA RELIGII.....	101
12. CELE I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY.....	105
12.1. CELE I DĄŻENIA.....	105
12.2. UKOŃCZENIE SZKOŁY I CO DALEJ?.....	111

METODOLOGIA

Metoda badawcza:	Bezpośredni wywiad audytoryjny (PAPI) realizowany w szkołach podczas jednej godziny lekcyjnej
Termin realizacji:	1.10. – 15.11.2022 r.
Liczba szkół /uczniów objętych badaniem	60 / 1169

DOBÓR PRÓBY

Na potrzeby badania podzielono zbiorowości uczniów oraz nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych, ze względu na typ placówki, w której się uczą lub pracują:

- branżowe szkoły I stopnia
- licea ogólnokształcące
- technika

oraz dodatkowo na placówki publiczne i prywatne. Próbę 60 placówek alokowano między wyróżnione subpopulacje w sposób proporcjonalny do ich szacowanej liczebności na podstawie danych z Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki (stan na 2022.09.03).

Dobór uczniów przebiegał w ten sam sposób we wszystkich wyróżnionych zbiorowościach i składał się z dwóch etapów:

- losowanie szkół
- losowanie jednego oddziału w każdej wybranej szkole

W pierwszym etapie losowano szkoły z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do szacowanej liczby uczniów ostatnich klas. Następnie z każdej dobranej szkoły losowano w sposób prosty dokładnie jeden oddział spośród wszystkich oddziałów ostatnich klas. W badaniu brali udział tylko uczniowie wybranego oddziału.

Na etapie losowania szkół, w każdej zbiorowości zastosowano warstwy implícite, które wyznaczały sposób uporządkowania placówek w operacie losowania. W przypadku szkół publicznych wykorzystano do tego celu dane o: województwie oraz wielkości miejscowości, w której znajduje się szkoła. Placówki niepubliczne uporządkowano względem województwa, w którym się znajdują.

Schemat doboru respondentów przewidywał również zastosowanie dwóch prób rezerwowych na etapie losowania szkół. Placówki rezerwowe wybierano z tych samych warstw implícite,

co placówki dobrane do próby głównej. Starano się przy tym, aby jednostki pierwotnie wylosowane i rezerwowe były identyczne pod względem typu, wielkości miejscowości oraz województwa. Schemat losowania próby zakładał możliwość zastępowania wyłącznie niedostępnych szkół. Nie stosowano prób rezerwowych dla uczniów wybranych w poszczególnych placówkach.

Schemat ważenia próby

W celu zachowania reprezentacyjności i zminimalizowania odchyłeń prób od struktury badanych zbiorowości, uzyskane zbiory danych uczniów oraz nauczycieli zostały poddane procedurze ważenia. W obu przypadkach starano się skorygować rozkłady cech placówek, w których respondenci się uczą lub pracują. Źródłem informacji o populacji był Rejestr Szkół i Placówek Oświatowych Ministerstwa Edukacji i Nauki (stan na 2022.09.03). Wagi zostały wyznaczone przy użyciu iteracyjnej procedury ważenia wieńcowego (rim weighting) z uwzględnieniem rozkładów następujących zmiennych:

- województwo
- typ placówki (branżowe szkoły I stopnia, licea ogólnokształcące, technika)
- rodzaj finansowania placówki (publiczna, prywatna)

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI BADANIA

Założenie: realizacja wywiadów z uczniami ostatnich klas w 60 szkołach ponadpodstawowych wszystkich typów szkół dziennych w różnych klasach miejscowości.

Badanie przeprowadzone w 52 miejscowościach realizowało 24 ankieterów.

Procedura realizacyjna zakładała nawiązanie przez ankietera kontaktu ze szkołą telefonicznie lub mailowo, a następnie przedstawienie Dyrekcji celu badania podczas spotkania face-to-face. Przed podjęciem decyzji o wydaniu zgody na realizację badania w szkole Dyrektorzy mieli możliwość zapoznania się z kwestionariuszem.

Poziom realizacji próby zasadniczej wyniósł 60% (36 szkół); w pozostałych przypadkach szkoły z próby zasadniczej były zastępowane szkołami z listy rezerwowej (24).

Poniższe zestawienie prezentuje przyczyny rezygnacji z realizacji badania w szkołach z próby zasadniczej (sytuacje, w których wykorzystano rezerwową próbę szkół):

Przyczyna	Liczba przypadków (szkół)
Brak zgody Dyrekcji na badanie w szkole bez podania powodów	13
Brak zgody ze strony nauczycieli na udział w części badania dla nich przeznaczonej	3
Proponowana przez Dyrekcję data realizacji badania w szkole przekraczała zaplanowany termin realizacji badania	3
Brak zgody Dyrekcji na badanie w szkole po zapoznaniu się z ankietą	2
Brak zgody Dyrekcji na badanie w szkole z innych przyczyn	2
Brak zgody na udział w badaniu ze strony uczniów	1

Łącznie zrealizowanych zostało 1169 wywiadów z uczniami (średnio na szkołę 19,48 uczniów).

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI

Płeć	Częstość	Procent
Kobieta	558	47,3
Mężczyzna	607	51,5
Brak danych	14	1,2
Ogółem	1179	100,0

Wiek	Częstość	Procent
17 lat	224	18,9
18 lat	460	39,0
19 lat	451	38,2
Brak danych	44	3,9
Ogółem	1179	100,0
Średni wiek		18,21

Miejscowość zamieszkania	Częstość	Procent
Wieś	493	41,8
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	130	11,1
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	266	22,6
Miasto od 101 tys. mieszkańców i więcej	277	23,5
Braki danych	13	1,1
Ogółem	1179	100,0

Typ szkoły	Częstość	Procent
Szkoła branżowa	147	12,5
Publiczne LO	434	36,8
Technikum	508	43,1
Prywatne LO	91	7,7
Ogółem	1179	100,0

Lokalizacja szkoły	Częstość	Procent
Wieś	23	1,9
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	189	16,0
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	544	46,2
Miasto od 101 tys. mieszkańców i więcej	423	35,9
Ogółem	1179	100,0

GLÓWNE WNIOSKI

- ❖ Wśród ogółu badanej młodzieży większość deklaruje identyfikację religijną; połowę stanowią osoby utożsamiające się z religią katolicką; niemal wszyscy zostali ochrzczeni i przyjęli pierwszą komunię świętą; mniej powszechny jest sakrament bierzmowania, którego przyjęcie deklaruje nieco ponad $\frac{3}{4}$ badanych. Jako osoby wierzące określa się nieco ponad połowa badanej młodzieży, a regularne uczestnictwo w nabożeństwach i spotkaniach religijnych deklaruje nieco więcej niż $\frac{1}{4}$; największą grupę stanowią osoby niepraktykujące.
- ❖ Młodzież u progu formalnej dorosłości ceni sobie przede wszystkim prawa wolnościowe o charakterze osobistym: prawo do decydowania o własnym życiu, do wolności myśli, sumienia i wyznania oraz prawo do życia. W kwestii odczuwania wolności istnieje widoczny podział na sferę prywatną, gdzie młodzi ludzie doświadczają prawie całkowitej wolności i sferę publiczną, gdzie odczuwają wyraźne ograniczenia wolności.
- ❖ Spontanicznie definiowana „*wolność sumienia i wyznania, wolność religijna*” to dla młodzieży przede wszystkim wolność do samodzielnego wyboru, wyznawania i praktykowania wybranej religii; osoby rozumiejące te pojęcia w kategoriach prawa do przyjmowania dowolnego światopoglądu – czyli również wolności od religii – są w mniejszości. Poczucie wolności sumienia i religii jest przede wszystkim domeną wierzących i praktykujących młodych katolików, natomiast pewne deficyty w tej sferze odczuwa młodzież niewierząca.
- ❖ Świadomość istnienia gwarancji prawnych w zakresie wolności sumienia i wyznania jest wśród młodzieży niska, zarówno w odniesieniu do krajowych, jak międzynarodowych rozwiązań prawnych.
- ❖ W ocenie młodzieży realizacja w praktyce konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania pozostawia wiele do życzenia. Młodzi ludzie dostrzegają istniejące w Polsce nierówności w traktowaniu osób o różnym światopoglądzie i o różnym wyznaniu, a za grupę uprzywilejowaną uważają wierzących i katolików.
- ❖ Wśród młodzieży przeważa pogląd, że w Polsce zdecydowanie lepiej chronione są prawa osób wierzących niż niewierzących; dość popularne jest przekonanie, że polskie prawo chroni przed obrazą uczuć religijnych tylko wyznawców katolicyzmu.
- ❖ Młodzież ma zastrzeżenia do realizacji w Polsce zasady neutralności światopoglądowej państwa. Zdaniem większości z nich obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w

Polsce jest zbyt duża. Uczniowie nie tylko wykluczają wpływ Kościoła instytucjonalnego na decyzje polityczne, ale są także przeciwni oddziaływaniu Kościoła w sferze metapolityki, przez wskazywanie zasad i wartości, na których powinna być ufundowane prawo.

- ❖ Stosunek młodych ludzi do Kościoła i duchowieństwa można określić jako raczej krytyczny, przy czym hierarchowie polskiego Kościoła postrzegani są gorzej niż „zwykli” księża, z którymi badani stykają się w swoim otoczeniu. Na tym tle wyraźnie największy szacunek i zaufanie budzi papież Franciszek.
- ❖ Zdecydowana większość badanych zgadza się, że przynajmniej w pewnym stopniu do zadań szkoły należy kształtowanie postaw etycznych uczniów, a także wzmacnianie ich poczucia tożsamości narodowej, czyli wychowanie patriotyczne, nie zgadzają się natomiast w większości na ingerencję szkoły w ich tożsamość religijną czyli wychowanie religijne.
- ❖ Wśród uczniów przeważa pozytywna ocena poziomu przestrzegania przez ich szkoły wolności sumienia i wyznania. Większość badanych nie spotkała się w toku swojej edukacji ze zjawiskiem szykanowania uczniów ze względu na ich światopogląd; jeśli jednak takie sytuacje miały miejsce, zdecydowanie częściej dotyczyły uczniów o wyznaniu innym niż katolickie bądź niewierzących niż katolików.
- ❖ Pomimo tego, że krzyże są obecne w znacznej większości szkół, uczniowie w przeważającej mierze są krytyczni wobec umieszczania w przestrzeni szkolnej wszelkich symboli religijnych (w tym krzyża), z uwagi na poszanowanie dla osób różnych wyznań i niewierzących.
- ❖ Generalnie młodzież opowiada się raczej za obniżeniem rangi religii w systemie edukacji. W większości sprzeciwiają się nadaniu religii statusu przedmiotu maturalnego i umieszczaniu na świadectwie oceny z religii.
- ❖ Uczestnictwo w szkolnej katechezie deklaruje nieco ponad połowa uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych. Udział w lekcjach religii zależy głównie od religijności badanych oraz od lokalizacji szkoły i miejsca zamieszkania badanych. Wśród młodzieży, która obecnie nie uczestniczy w szkolnej katechezie zdecydowanie dominują tacy, którzy zrezygnowali z udziału w niej na jakimś etapie edukacji. Najczęściej deklarowane powody rezygnacji to brak czasu i utrata wiary.

WYNIKI BADANIA

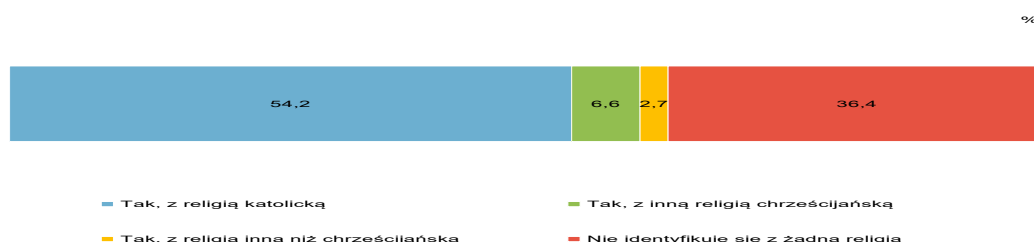
1. IDENTYFIKACJA RELIGIJNA

1.1. WYZNANIE

Wśród ogółu badanych identyfikację religijną deklaruje blisko 2/3 młodych ludzi (63,5%). Zdecydowanie największą grupę stanowią osoby utożsamiające się z religią katolicką (54,2% ogółu); 6,6% deklaruje identyfikację z innym wyznaniem chrześcijańskim, 2,7% to osoby, którym bliska jest religia inna niż chrześcijańska.

WYKRES 1

Czy identyfikujesz się z jakąś religią, wyznaniem?

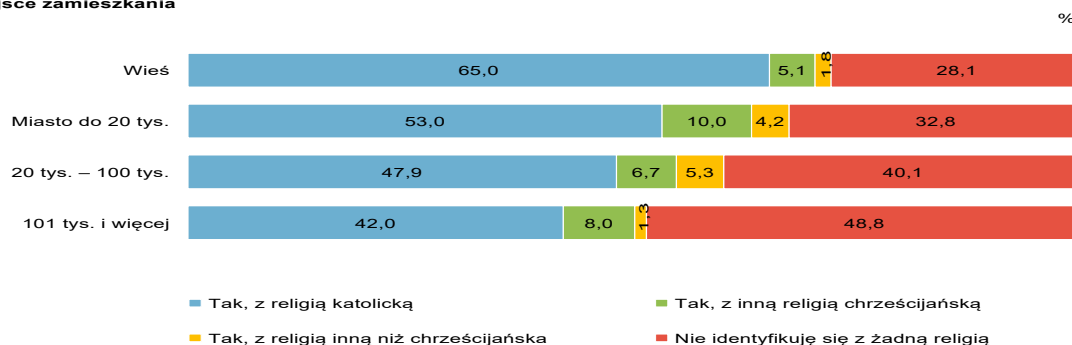
Odsetki osób identyfikujących się z innymi wyznaniem chrześcijańskimi lub z religiami niechrześcijańskimi pozostają na relatywnie zbliżonym poziomie w grupach wyodrębnionych ze względu na cechy społeczno – demograficzne, natomiast w przypadku osób deklaruujących identyfikację z katolicyzmem bądź brak identyfikacji religijnej notujemy silny wpływ środowiskowy i rodzinny. Kluczowe znaczenie mają w tym kontekście praktyki religijne rodziców i wielkość miejscowości zamieszkania.

Deklarowany związek z religią katolicką jest tym silniejszy im mniejsza miejscowość; wraz ze wzrostem wielkości ośrodka zwiększa się odsetek młodzieży deklarującej brak identyfikacji religijnej. O ile wśród młodych mieszkańców wsi związek z katolicyzmem deklaruje prawie 2/3 (65,0%), a z żadną religią nie utożsamia się tylko nieco więcej niż co czwarty (28,1%), o tyle wśród młodzieży z największych miast te proporcje są odwrócone: największą grupę stanowią nie identyfikujący się z żadną religią (48,8%), a z religią katolicką utożsamia się 42,0% młodych ludzi.

WYKRES 2

Czy identyfikujesz się z jakąś religią, wyznaniem?

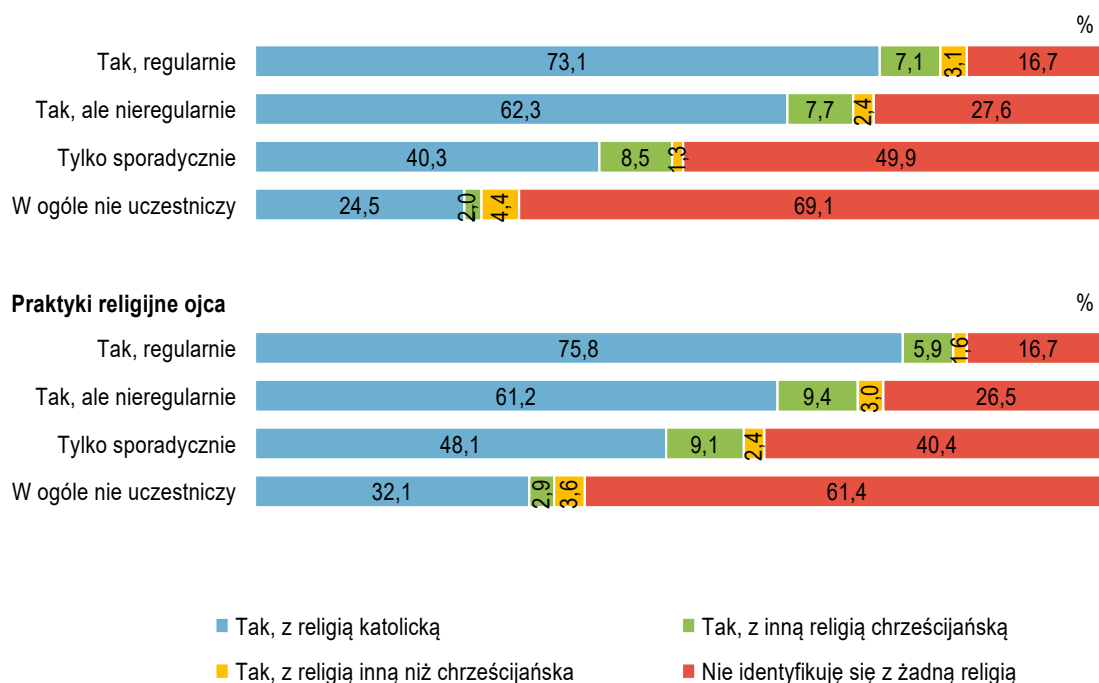
Miejsce zamieszkania

Podobna zależność zachodzi w odniesieniu do religijności rodziców: im bardziej regularne praktyki religijne matki i ojca, tym większe prawdopodobieństwo identyfikacji dziecka z wyznaniem katolickim: wśród młodych ludzi, których matka /ojciec praktykują regularnie, odsetek utożsamiających się z katolicyzmem przekracza 70%; spadkowi częstości praktyk rodziców towarzyszy spadek odsetka identyfikacji z katolicyzmem wśród młodzieży, przy jednoczesnym wzroście odsetka deklarujących brak związku z jakąkolwiek religią.

WYKRES 3

Czy identyfikujesz się z jakąś religią, wyznaniem?

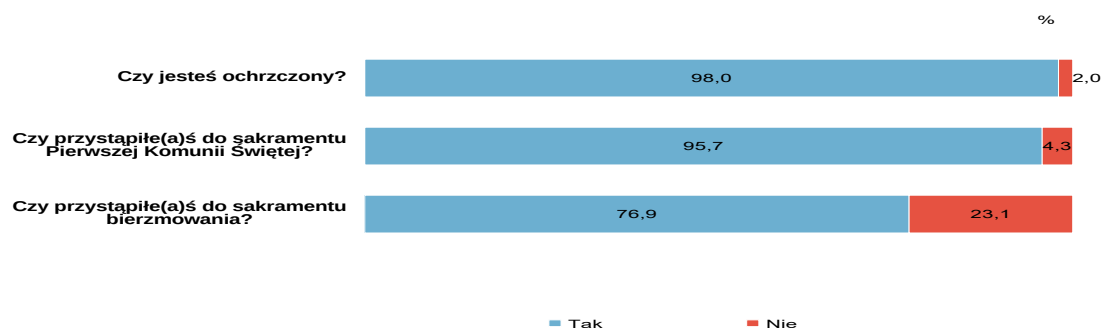

1.2. SAKRAMENTY

Chrzest i Pierwsza Komunia Święta są wśród polskiej młodzieży sakramentami powszechnymi: 98,0% respondentów jest ochrzczonych, nieco mniej - 95,7% - przystąpiło do Pierwszej Komunii.

Zdecydowanie mniej powszechny charakter ma sakrament bierzmowania – przyjęcie go deklaruje nieco ponad $\frac{3}{4}$ badanych (76,9%).

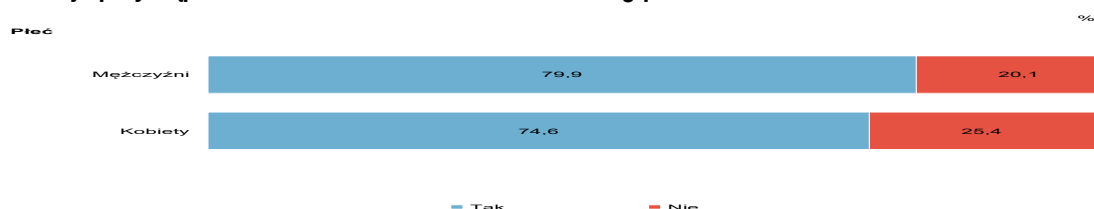
WYKRES 4

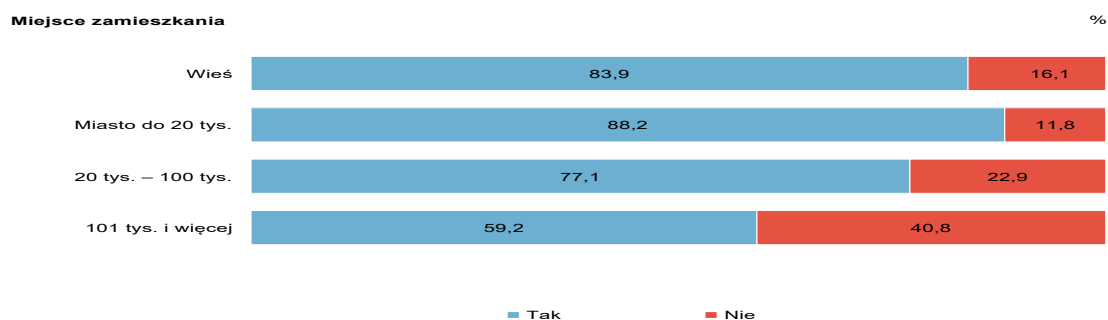
Konsekwencją powszechności chrztu i pierwszej komunii jest brak różnicowań społeczno – demograficznych w tym kontekście. Z inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku bierzmowania: tu istotne są czynniki środowiskowe i rodzinne oraz – w mniejszym stopniu – płeć. Przyjęciu przez młodzież sakramentu bierzmowania sprzyja w największym stopniu regularny udział matki i ojca w praktykach religijnych oraz zamieszkiwanie w mniejszych ośrodkach - na wsi lub w mniejszych miastach. Do bierzmowania częściej w porównaniu z innymi przystępują ponadto dzieci rodziców legitymujących się wykształceniem zawodowym lub średnim; odsetek deklaracji przystąpienia do bierzmowania jest nieco wyższy wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

WYKRES 5

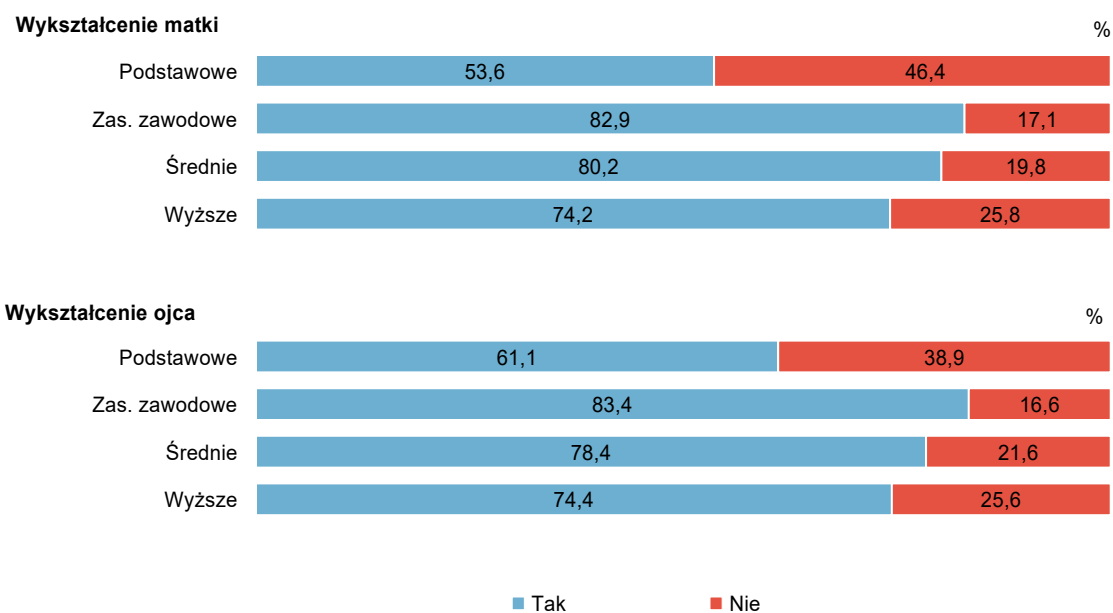
Deklaracja przystąpienia do sakramentu bierzmowania wg płci

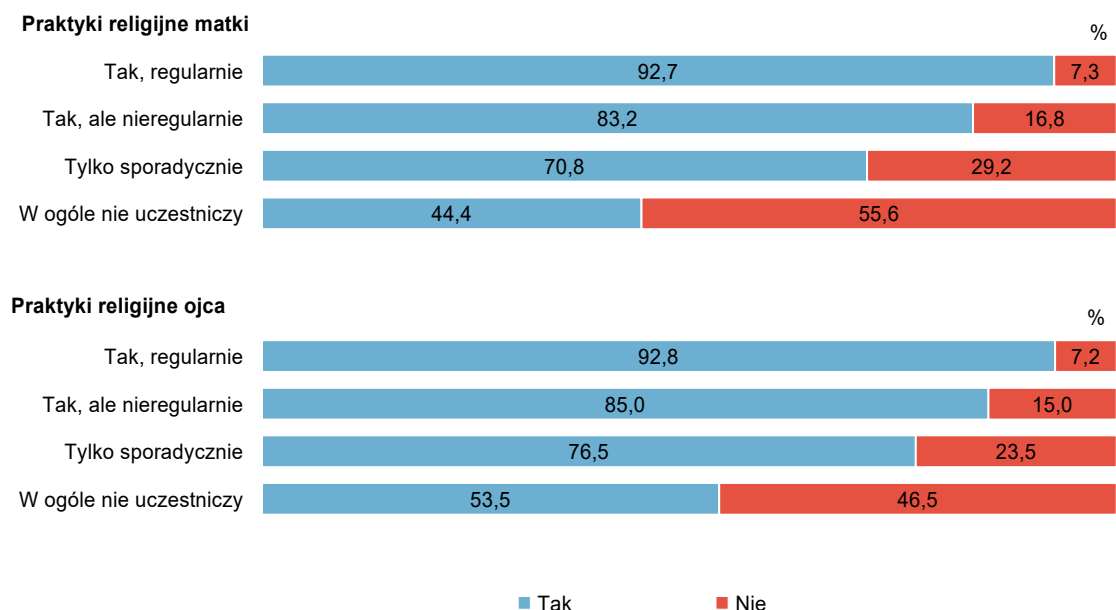
WYKRES 6

Deklaracja przystąpienia do sakramentu bierzmowania wg miejsca zamieszkania

WYKRES 7

Deklaracja przystąpienia do sakramentu bierzmowania wg wykształcenia rodziców

WYKRES 8

Deklaracja przystąpienia do sakramentu bierzmowania wg religijności rodziców**1.3. PRAKTYKI RELIGIJNE**

Wśród młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych największą grupę – 37,2% - stanowią osoby niepraktykujące. Zbliżona liczebnie jest grupa praktykujących nieregularnie – od 1 – 2 razy w miesiącu do kilku razy w roku (35,5%). Regularne uczestnictwo w nabożeństwach i spotkaniach religijnych – co najmniej raz w tygodniu – deklaruje nieco więcej niż ¼ badanej młodzieży (27,3%).

WYKRES 9

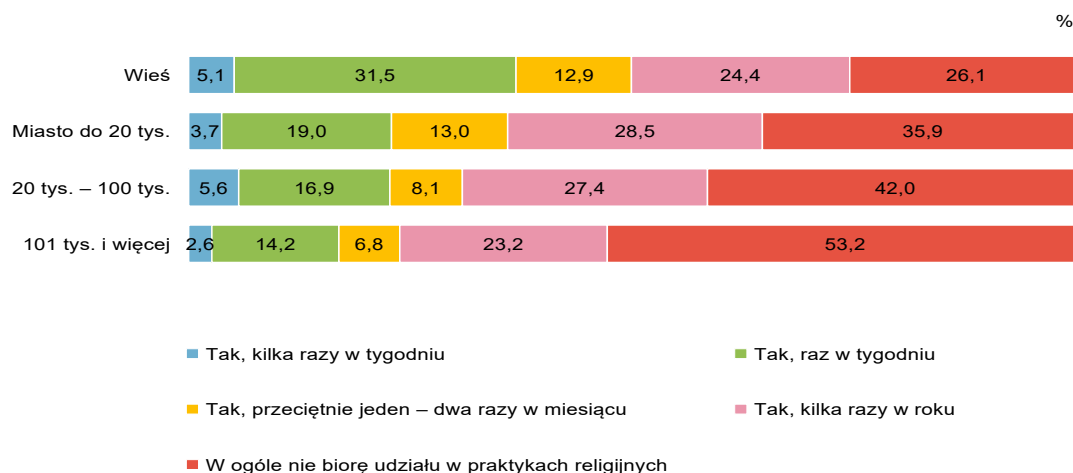
Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?

Podobnie, jak w odniesieniu do identyfikacji religijnej, kluczowymi czynnikami modyfikującymi zachowania młodzieży w kwestii praktykowania religii są wzory rodzinne i środowiskowe. Odsetek niepraktykujących jest wprost proporcjonalny do wielkości miejscowości - im większy ośrodek, tym wyższy odsetek młodzieży deklarującej brak praktyk religijnych: od 26,1% na wsi do 53,2% w największych miastach. Deklaracje regularnych praktyk różnią się natomiast

znacząco pomiędzy miastami (bez względu na ich wielkość) a wsią – w nabożeństwach i spotkaniach religijnych zdecydowanie częściej uczestniczy regularnie młodzież wiejska niż miejska.

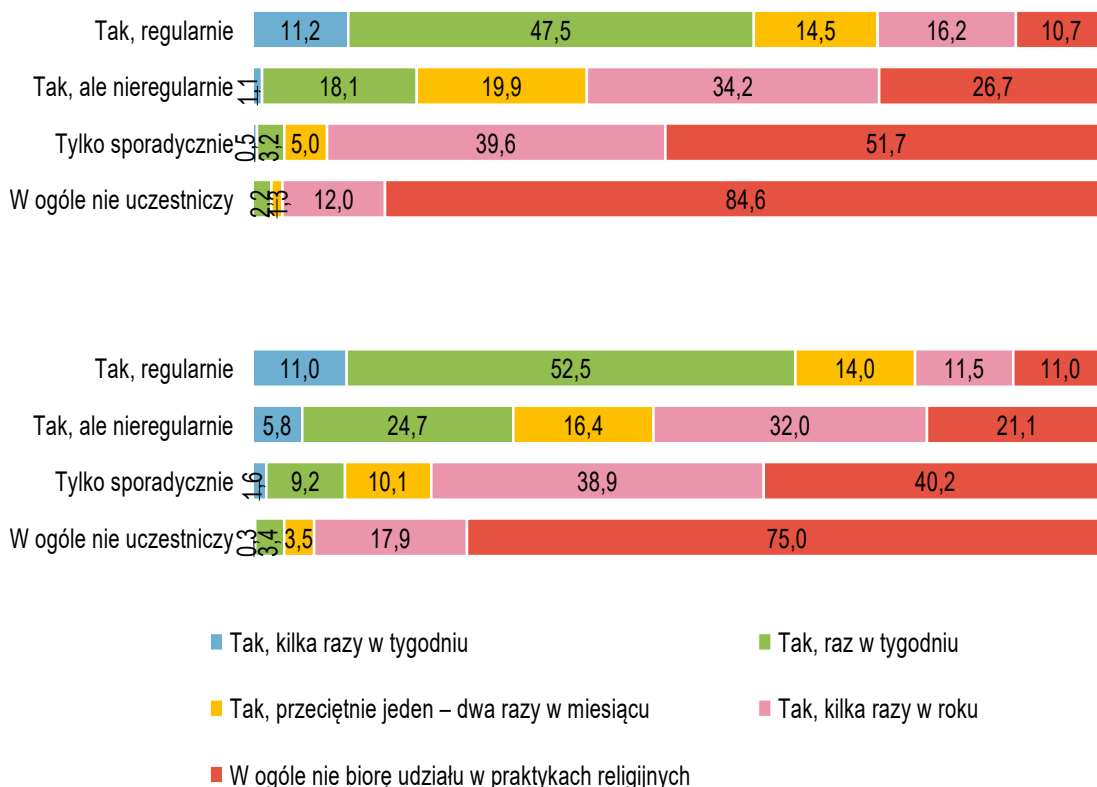
WYKRES 10

Udział w praktykach religijnych wg miejsca zamieszkania

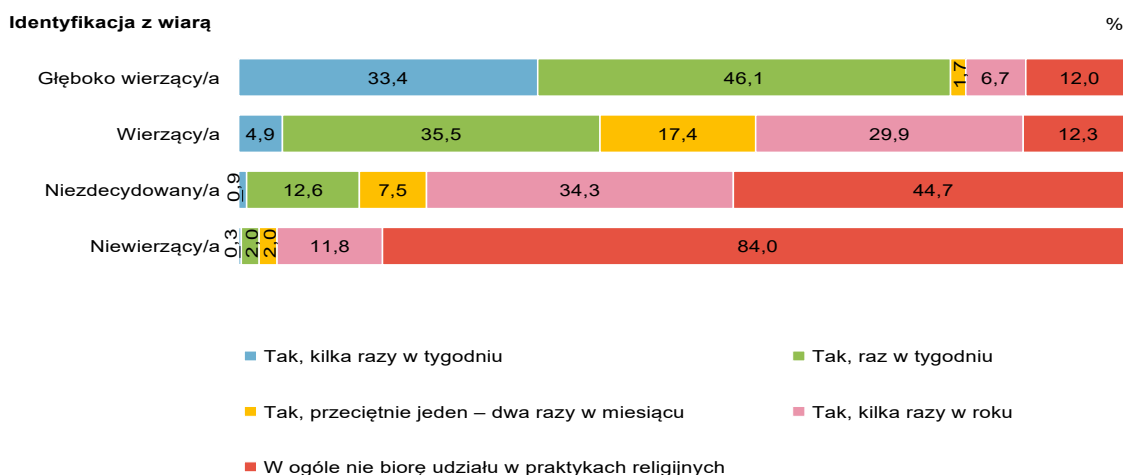
Deklaracje badanych pozwalają sądzić, że regularny udział rodziców w nabożeństwach i spotkaniach religijnych jest warunkiem koniecznym dla podobnego zachowania młodzieży. Odsetek deklaracji niepodejmowania praktyk religijnych wśród respondentów wzrasta wraz ze spadkiem deklarowanej religijności rodziców, sięgając 84,6% w grupie młodych ludzi mających niepraktykujące matki (75,0% wśród mających niepraktykujących ojców). Dla porównania – wśród młodych ludzi, których matka / ojciec regularnie praktykują tylko co dziesiąty nie podejmuje praktyk religijnych, natomiast regularny udział w nabożeństwach i spotkaniach religijnych deklaruje 58,7% dzieci regularnie praktykujących matek i 63,5% dzieci regularnie praktykujących ojców.

Udział w praktykach religijnych wg praktyk religijnych rodziców

W kontekście praktyk religijnych warto zwrócić uwagę na specyficzną grupę młodzieży, jaką stanowią deklarujący się jako wierzący i niepraktykujący. Taką postawę, co do której można przypuszczać, że łączy wiarę w Boga z odrzuceniem Kościoła instytucjonalnego, prezentuje więcej niż co dziesiąta osoba zarówno wśród „*głęboko wierzących*”, jak i wśród „*wierzących*”. Wart odnotowania w tym kontekście jest też wysoki odsetek młodych ludzi deklarujących się jako wierzący, ale praktykujących sporadycznie, najwyżej kilka razy w roku – niewiele różniąc się pod tym względem od osób określających się w kwestii wiary jako „*niezdecydowani*”.

Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?

Zwraca uwagę fakt, że w porównaniu z ogółem dorosłych Polaków młodzież praktykuje znacząco rzadziej. Różnice zaznaczają się przede wszystkim w kategoriach regularnego cotygodniowego uczestnictwa w nabożeństwie, gdzie odsetek deklaracji młodzieży jest o ponad 10 punktów procentowych niższy, oraz nieuczestniczenia w praktykach religijnych – tu notowany wśród młodzieży odsetek deklaracji jest o prawie 17 punktów procentowych wyższy niż w próbie ogólnopolskiej¹.

Deklarowany udział w praktykach religijnych	Młodzież	Ogół dorosłych Polaków
	%	
Tak, kilka razy w tygodniu	4,6	4,7
Tak, raz w tygodniu	22,7	35,8
Tak, przeciętnie jeden – dwa razy w miesiącu	10,4	14,5
Tak, kilka razy w roku	25,1	24,2
W ogóle nie biorę udziału w praktykach religijnych	37,1	20,8

¹ Badanie Fundacji CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia”, listopad 2022.

W grupie młodzieży niepraktykującej (37,2% ogółu badanych) zdecydowanie dominują osoby deklarujące rezygnację z praktyk religijnych na pewnym etapie życia (83,3%).

WYKRES 13

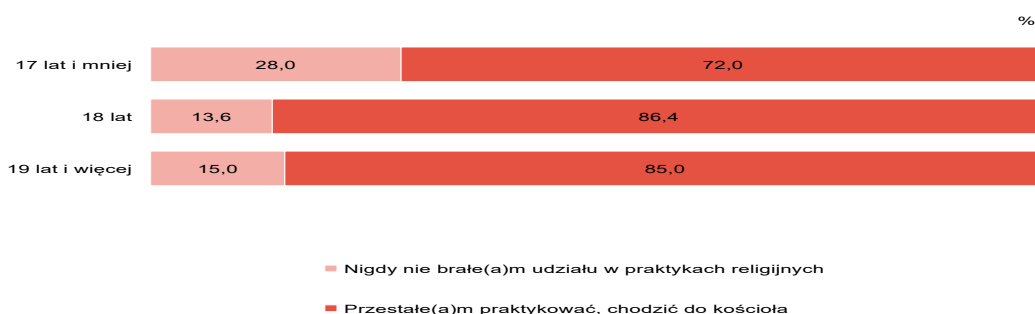
Jeśli obecnie nie bierzesz udziału w praktykach religijnych – czy nigdy nie brałeś w nich udziału, czy też przestałeś(a)s praktykować, chodzić do kościoła?

Jak wynika z deklaracji badanych, z udziału w nabożeństwach i spotkaniach religijnych częściej rezygnują uczniowie pełnoletni (18- i 19-letni) niż 17 – letni².

WYKRES 14

Rezygnacja z praktyk religijnych wg wieku

Interesującą kwestią, zwłaszcza wobec tak dużego odsetka młodzieży deklarującej rezygnację z praktyk religijnych, są powody tej rezygnacji. Na pytanie - dlaczego przestali chodzić do kościoła? – młodzi ludzie odpowiadali w sposób otwarty.

² Pomimo iż badaniem objęty był jeden poziom nauczania – ostatnia klasa szkoły ponadpodstawowej, to wśród uczniów znalazły się 3 roczniki.

Dlaczego przestał(a)ś praktykować, chodzić do kościoła?	N = 362	%
Utrata wiary, zwątpienie		18,4
Możliwość samodzielnego podjęcia decyzji, koniec presji rodziców		14,6
Brak potrzeby, sensu, „korzyści”		13,3
Sprzeczność światopoglądowa, niezgodność własnych poglądów z tymi głoszonymi przez Kościół /księży - ogólnie		10,3
Zgeneralizowany negatywny stosunek do Kościoła /księży, brak zaufania, niechęć (bez doprecyzowania powodów)		8,3
Upolitycznienie Kościoła /księży, związanie z jedną opcją polityczną, brak neutralności politycznej		5,8
Niechęć /odrzućenie Kościoła przy zachowaniu wiary, deklaracja praktykowania poza Kościołem		4,6
Negatywne doświadczenia własne w relacjach z osobami duchownymi		4,8
Odejście Kościoła jako instytucji od zasad wiary, od wartości religijnych, korporacyjność, nastawienie na zysk		3,9
Brak tolerancji, narzucanie jednego światopoglądu, zamknięcie na odmienność, ograniczanie wolności słowa		3,8
Brak czasu		3,7
Kontrowersyjne treści wyrażane w kościele, podczas nabożeństw, propaganda		3,4
Krytyka księży jako grupy społecznej		3,3
Skandale pedofilskie		2,5
Manipulacja, oszukiwanie, okradanie, wykorzystywanie ludzi		2,3
Stosunek do „trudnych tematów” (aborcja, prokreacja, prawa kobiet, LGBT)		1,9
Powody osobiste, rodzinne – ogólnie		1,8
Hipokryzja, zakłamanie, sprzeczność między postępowaniem a głoszonymi zasadami		1,6
Negatywne nastawienie /nienawiść /brak szacunku do wyznawców innych religii, mniejszości wyznaniowych		1,4
Nadmierna ingerencja w życie prywatne ludzi, w sferę osobistą		0,7
Sprzeciw wobec konkretnych dogmatów, zasad wiary		1,0
Zaplanowane odejście po uzyskaniu sakramentu komunii /bierzmowania		1,0
Inne konkretne winy /zaniedbania Kościoła /księży		1,7
Inne przyczyny rezygnacji z praktyk religijnych		0,9
Zmiana wyznania		0,8
Nie wiem, trudno powiedzieć		12,2

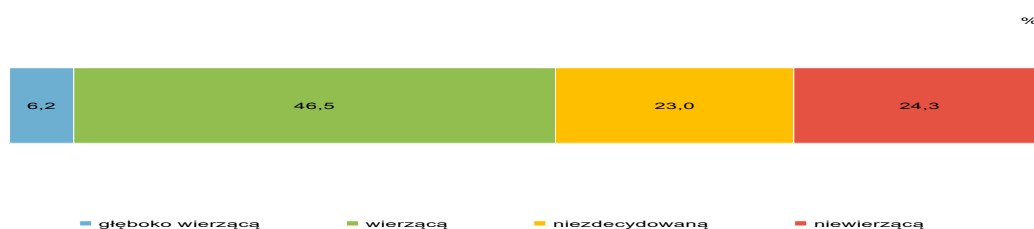
Odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli podać dowolną liczbę odpowiedzi

Opierając się na spontanicznych wypowiedziach badanych, motywy rezygnacji młodzieży z praktyk religijnych możemy podzielić na dwie główne grupy. Pierwsza z nich ma charakter światopoglądowy i jest niejako wyrazem realizowanej w praktyce wolności sumienia – swobody decydowania o sobie po uzyskaniu pełnoletności. Do tego nurtu zaliczymy przede wszystkim deklarowaną utratę wiary (18,4% wskazań), ustanie presji rodziców w kwestii praktyk religijnych (14,6%), postrzegany brak potrzeby praktykowania (13,3%) oraz deklarowaną sprzeczność światopoglądową (10,3%).

Za drugą najważniejszą grupą motywów odchodzenia młodzieży od praktyk religijnych stoją natomiast postrzegane przez młodzież „grzechy Kościoła”: upolitycznienie (5,8%), odejście Kościoła jako instytucji od zasad wiary, od wartości religijnych, korporacyjność i nastawienie na zysk (3,9%), brak tolerancji (3,8%), kontrowersyjne treści przekazywane wiernym podczas nabożeństw (3,4%), naganne zachowania księży (3,3%), skandale pedofilskie (2,5%), manipulacja i wykorzystywanie wiernych (2,3%), stosunek do tematów związanych z prokreacją, prawami kobiet i osób LGBT (1,9%), hipokryzja (1,6%), brak szacunku do mniejszości wyznaniowych (1,4%) i nadmierna ingerencja w życie prywatne ludzi (0,7%). Do tej grupy motywów odejścia od praktyk religijnych możemy zaliczyć też osobiste negatywne doświadczenia z osobami duchownymi (4,8%) oraz zgeneralizowany negatywny stosunek do Kościoła katolickiego (8,3%). Tak szerokie spectrum obserwowanych przez młodzież negatywnych zjawisk po stronie Kościoła skłania do konkluzji, że za odchodzenie młodych ludzi od praktyk religijnych w dużym – jeśli nie decydującym – stopniu odpowiadają jego przedstawiciele. Warto tu zwrócić uwagę na - wprawdzie niezbyt nieliczną, ale znaczącą w tym kontekście - grupę młodzieży, która odrzuca Kościół instytucjonalny przy jednoczesnej deklaracji wiary i praktykowania poza Kościołem.

1.4. WIARA I SPOSÓB POSTRZEGANIA ISTOTY WYŻSZEJ

Łącznie ponad połowa (52,7%) badanych deklaruje się jako osoby wierzące bądź głęboko wierzące (odpowiednio 46,5% i 6,2%). Tym samym, notowany wśród młodzieży poziom deklaracji wiary znacząco przekracza poziom deklarowanego udziału w praktykach religijnych, potwierdzając tym samym istnienie relatywnie licznej grupy młodych ludzi wierzących i niepraktykujących.

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

Podobnie jak w przypadku udziału w praktykach religijnych, deklaracje młodzieży dotyczące wiary wskazują na ich znacząco mniejsze zaangażowanie w porównaniu z ogółem dorosłych Polaków. Łączny odsetek deklaracji „*głęboko wierzący*” i „*wierzący*” jest wśród młodzieży o ponad 30 punktów procentowych niższy niż wśród ogółu populacji, natomiast grupa niewierzących jest wśród młodzieży niemal pięciokrotnie liczniejsza.

Deklarowana wiara	Młodzież	Ogół dorosłych Polaków
	%	
Głęboko wierzący(a)	6,2	8,8
Wierzący(a)	46,5	79,9
Niezdecydowany(a)*	23,0	6,4
Niewierzący(a)	24,3	4,9

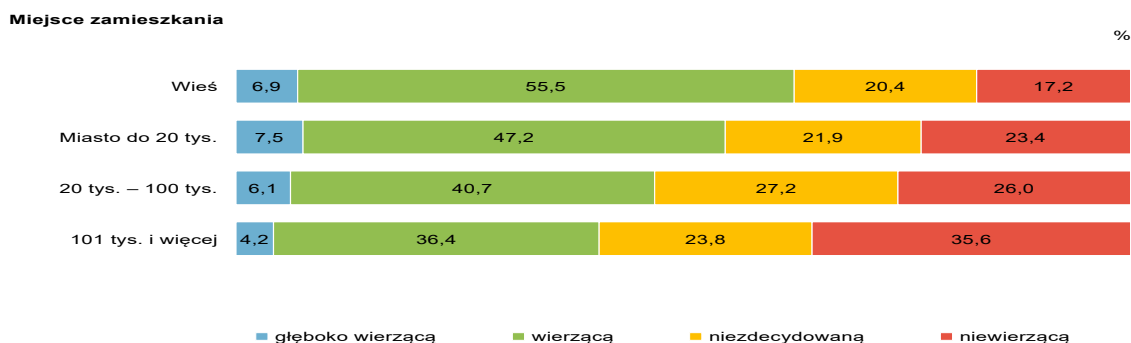
W próbie ogólnopolskiej „raczej niewierzący(a)”

Deklarowany przez młodzież światopogląd (wierzący /niewierzący) nie ma związku z płcią i wiekiem, istotne znaczenie ma natomiast – podobnie jak w przypadku innych aspektów religijności - środowisko i rodzina.

Poziom deklaracji wiary bądź całkowitej niewiary skorelowany jest z wielkością miejscowości: odsetki deklaracji niewiary wzrastają, a odsetki deklaracji wiary spadają wraz ze zwiększaniem się ośrodka zamieszkania; najwięcej wierzących notujemy wśród młodych mieszkańców wsi (łącznie 62,4% wierzących i głęboko wierzących), natomiast niewierzących - w największych miastach (35,6%).

WYKRES 16

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

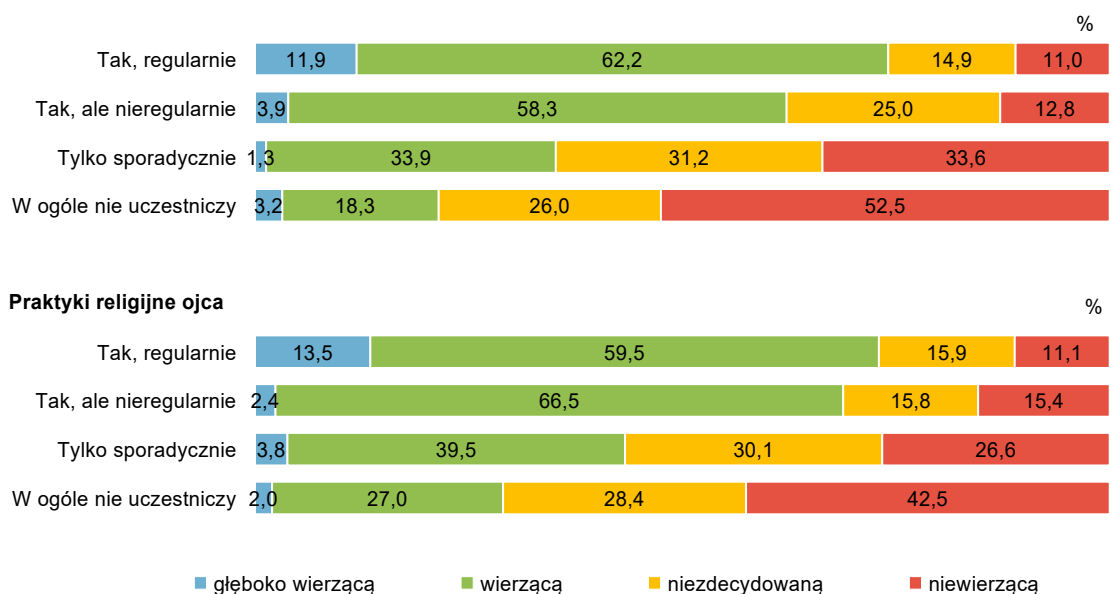

Podobnie jak praktyki religijne, osobista wiara jest wartością niejako „dziedziczną” po rodzicach: poziom deklaracji wiary wśród dzieci wzrasta wraz ze wzrostem zaangażowania religijnego rodziców (i odwrotnie). Wśród młodzieży, których rodzice regularnie uczestniczą w nabożeństwach i spotkaniach religijnych poziom deklaracji własnej wiary przekracza 70%, podczas gdy w grupie dzieci rodziców niepraktykujących wierzący są w mniejszości.

Dane wskazują też, że dla deklaracji braku wiary („niewierzący”) większe znaczenie wydaje się mieć postawa religijna matki niż ojca: wśród dzieci niepraktykujących matek brak wiary deklaruje ponad połowa (52,5%), a wierzy jedynie 21,5%, podczas gdy w przypadku niepraktykujących ojców odsetki te wynoszą odpowiednio 42,5% i 29,0%.

WYKRES 17

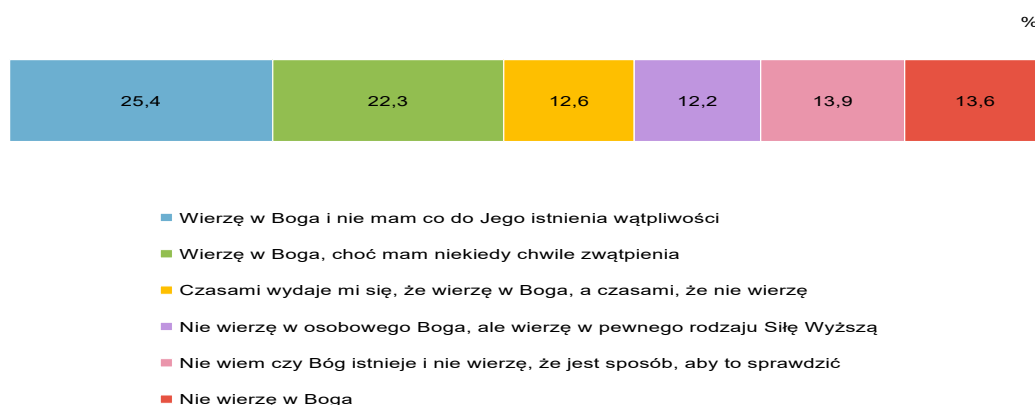
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

Pomimo tego, iż więcej niż połowa ogółu badanych deklaruje się jako osoby wierzące, to bezwarunkową wiarę w Boga wyraża tylko co czwarty młody człowiek. I analogicznie: choć prawie co czwarty deklaruje się jako niewierzący, to wątpliwości w kwestii niestnienia Boga nie ma tylko co siódmy. Generalnie, w odniesieniu do istoty Boga (czy inaczej nazywanej Siły Wyższej) większość młodych ludzi wyraża brak bezwarunkowej pewności zarówno co do jego /jej istnienia, jak i nieistnienia.

WYKRES 18

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?

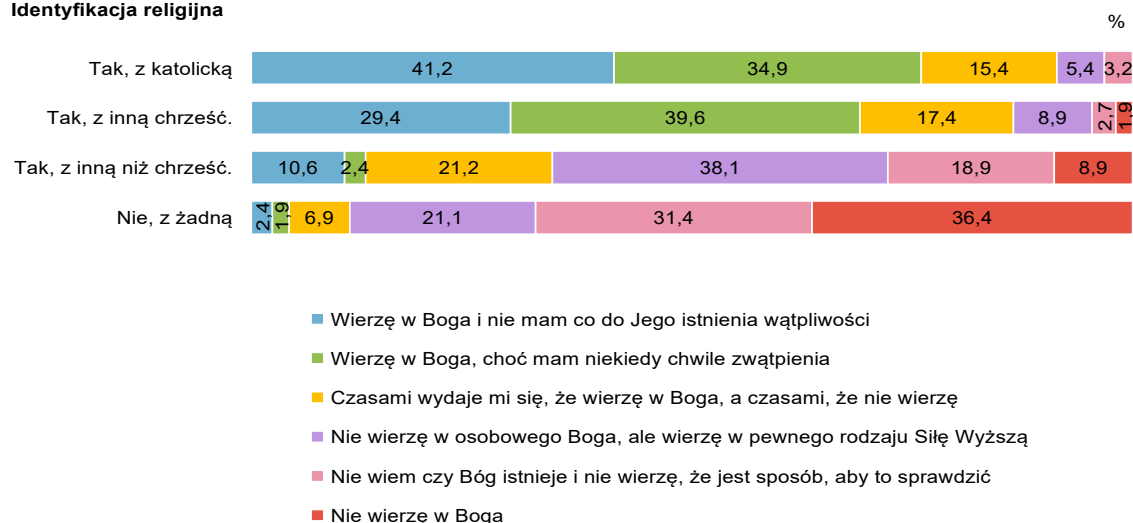

Relatywnie najmniej wątpliwości w omawianej kwestii mają młodzi katolicy i osoby nieidentyfikujące się z żadną religią – wśród pierwszych z nich przeważa bezwarunkowa wiara i brak wątpliwości co do istnienia Boga, wśród drugich – jednoznaczna deklaracja braku wiary w Boga.

WYKRES 19

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?

Identyfikacja religijna

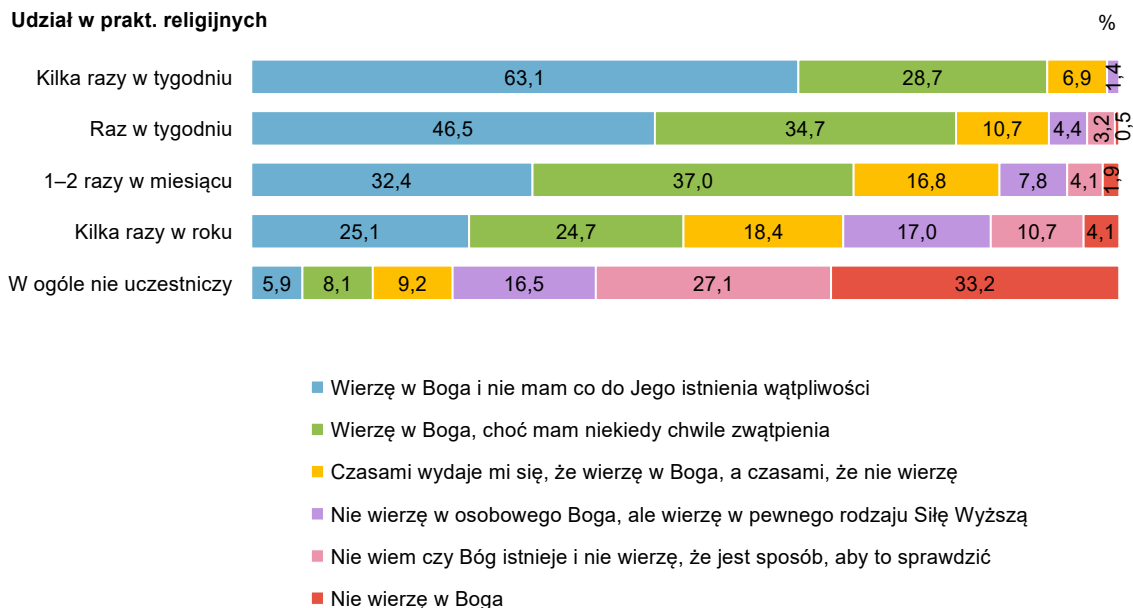

Sposób pojmowania istoty Boga (Siły Wyższej) skorelowany jest z częstotliwością praktyk religijnych: im częstsze praktyki tym częstsza deklaracja wiary w istnienie Boga bez żadnych wątpliwości (choć trudno w tym kontekście wskazać przyczynę i skutek).

WYKRES 20

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?

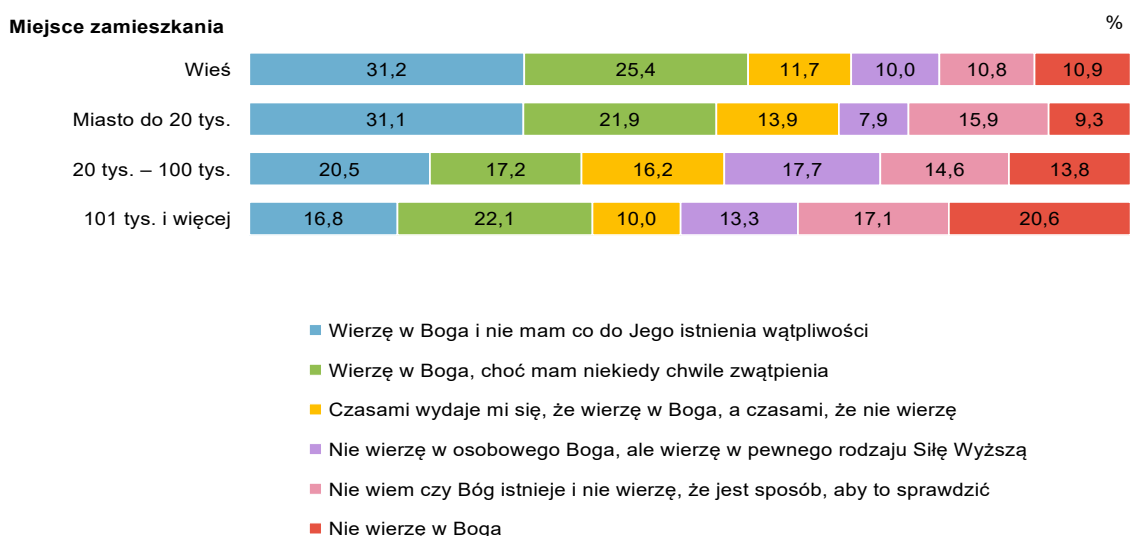
Udział w prakt. religijnych

Spośród czynników o charakterze społeczno – demograficznym kwestię pojmowania istoty Boga (Siły Wyższej) różnicuje wielkość miejscowości zamieszkania, choć wpływ ten jest nieco mniej znaczący niż w odniesieniu do deklarowanej wiary. Generalnie, mniej wątpliwości w kwestii istnienia Boga mają młodzi ludzie mieszkający w mniejszych ośrodkach, natomiast mieszkańcy największych miast częściej w porównaniu z innymi deklarują bezwarunkowy brak wiary w istnienie Boga.

WYKRES 21

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?

1.5. MŁODZI AKTYWNI KATOLICY – CHARAKTERYSTYKA ZBIOROWOŚCI

Analiza danych społeczno – demograficznych w połączeniu z deklaracjami respondentów dotyczących wiary i religijności pozwoliła na wyodrębnienie i scharakteryzowanie grupy, którą określić możemy jako „młodzi aktywni katolicy”. Są to osoby spełniające następujące kryteria:

- identyfikujący się z wyznaniem katolickim;
- deklarujący się jako głęboko wierzący lub wierzący;
- praktykujący regularnie, co najmniej raz w tygodniu;
- uczestniczący w szkolnej katechezie.

Na tle kolegów nie spełniających powyższych kryteriów grupę „młodych aktywnych katolików” wyróżnia posiadanie regularnie praktykujących rodziców i wieś jako miejsce zamieszkania:

- matka uczestnicząca regularnie w praktykach religijnych
 - 83,9% osób w grupie „młodych aktywnych katolików”
- ojciec uczestniczący regularnie w praktykach religijnych
 - 69,7% osób w grupie „młodych aktywnych katolików”
- zamieszkiwanie na wsi
 - 60,7% osób w grupie „młodych aktywnych katolików”.

Charakterystykę „młodych aktywnych katolików” w porównaniu z pozostałymi młodymi ludźmi prezentuje poniższe zestawienie.

		„Młodzi aktywni katolicy”	Pozostali
		%	%
Płeć	Mężczyźni	49,8	47,4
	Kobiety	50,2	52,6
Wiek	17 lat i mniej	15,3	19,8
	18 lat	45,9	37,4
	19 lat i więcej	38,8	42,8
Miejsce zamieszkania	Wieś	60,7	38,0
	Miasto do 20 tys.	8,3	11,8
	20 tys. - 100 tys.	18,7	23,8
	101 tys. i więcej	12,3	26,4
Praktyki religijne - matka	Tak, regularnie	83,9	27,4
	Tak, ale nieregularnie	12,0	18,8
	Tylko sporadycznie	2,8	34,0
	W ogóle nie uczestniczy	1,3	19,8
Praktyki religijne - ojciec	Tak, regularnie	69,7	19,6
	Tak, ale nieregularnie	15,4	16,3
	Tylko sporadycznie	11,6	34,3
	W ogóle nie uczestniczy	3,2	29,7
Ogółem		100,0	100,0

2. POJĘCIE WOLNOŚCI

2.1. PRAWA CZŁOWIEKA

Prawa człowieka to koncepcja, według której każdej istocie ludzkiej przysługują pewne prawa, których źródłem obowiązywania jest sam fakt bycia człowiekiem. Obecnie prawa człowieka uznaje się za nadrzędną gałąź współczesnego prawodawstwa, są bowiem niezbędnym minimum do zagwarantowania innych praw i przywilejów wiążących się z życiem w społeczeństwie.

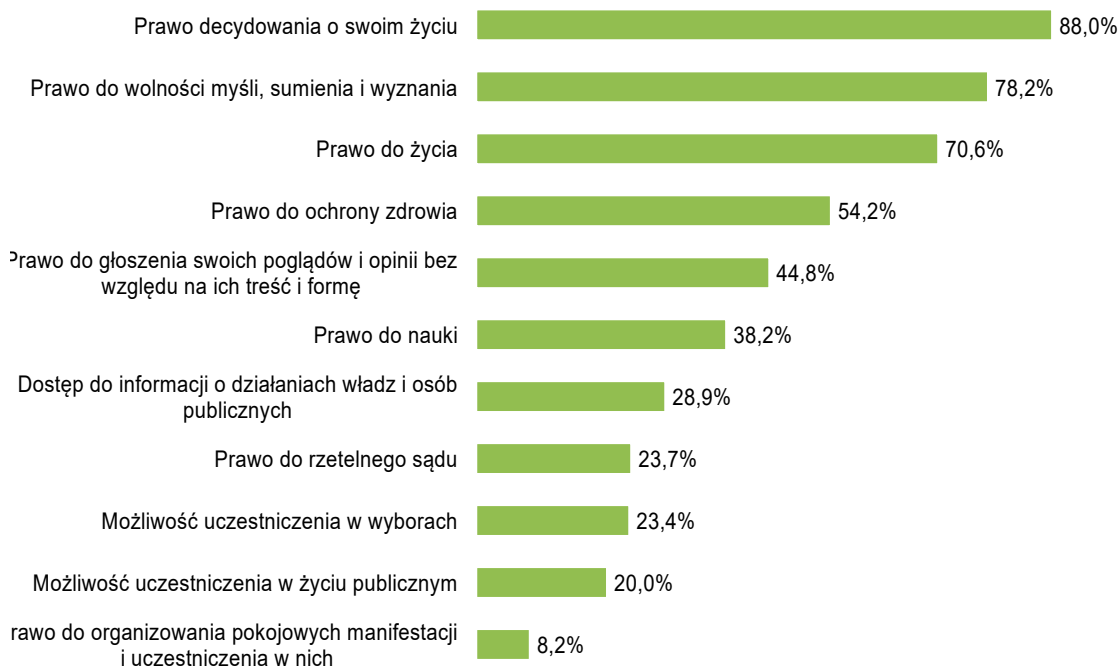
Nie ma jednej, oczywistej definicji praw człowieka, ani jednego zamkniętego ich katalogu. Co więcej koncepcja praw człowieka ewoluuje – kolejne prawa są w trakcie wyodrębniania się, łącznie jest ich obecnie kilkadziesiąt. Pytając badaną młodzież o najważniejsze i najmniej ważne z ich punktu widzenia prawa człowieka przyjęliśmy w oczywisty sposób, że ich listę musimy ograniczyć. Skupiliśmy się na tzw. prawach pierwszej generacji (osobistych i politycznych), zwanych wolnościowymi, których ochrona ma najdłuższą tradycję a zarazem z perspektywy wolnościowej znaczenie fundamentalne. Naszą listę poszerzyliśmy o dwa prawa o charakterze socjalnym należące do drugiej generacji.

Interpretując uzyskane wyniki chcielibyśmy zwrócić uwagę przede wszystkim na jedną sprawę. Zdecydowana większość młodzieży uczącej się w ostatnich klasach szkół ponadpodstawowych, a więc młodzieży u progu dorosłości za **najważniejsze prawo człowieka uznała prawo do decydowania o własnym życiu (88,0%)**. Nieco mniejszą liczbę wskazań uzyskały kolejno: prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania (78,2%) oraz prawo do życia (70,6%). Są to prawa wolnościowe o charakterze osobistym. W środku rankingu najważniejszych praw lokują się prawo do ochrony zdrowia (54,2%), prawo do głoszenia swoich poglądów i opinii bez względu na ich treść i formę (44,8%) oraz prawo do nauki (38,2%), a zatem dwa prawa o charakterze socjalnym (ochrona zdrowia, nauka) i jedno o charakterze osobistym. **Sam dół rankingu stanowią prawa polityczne**. Potwierdza to odpowiedź na następne pytanie dotyczące praw najmniej ważnych. Do praw najmniej ważnych dla młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych należy prawo do organizowania pokojowych manifestacji i uczestniczenia w nich (53,1%). W dalszej kolejności do najmniej ważnych należą: możliwość uczestniczenia w życiu publicznym (21,9%), możliwość uczestniczenia w wyborach (21,0%) oraz dostęp do informacji o działaniach władz i osób publicznych (18,4%).

Konkludując, młodzież u progu formalnej dorosłości ceni sobie przede wszystkim prawa związane z wolnością osobistą (bardziej nawet niż prawa socjalne). W znacznie mniejszym stopniu zaś darzy respektem prawa związane z wolnością polityczną. Pozostaje nadzieja, że wraz z procesem dojrzewania ta radykalnie indywidualistyczna postawa ulegnie pewnej korekcie.

WYKRES 22

Które z poniżej wymienionych praw człowieka są dla Ciebie najważniejsze?

Które z poniżej wymienionych praw człowieka jest/są dla Ciebie najmniej ważne?

Generalnie na ważność praw człowieka związanych ze sferą wolności osobistej wskazywali prawie wszyscy młodzi ludzie bez względu na cechy społeczno-demograficzne.

Na ważność praw człowieka związanych ze sferą polityczną częściej zwracali uwagę uczniowie:

- prywatnych liceów ogólnokształcących
- posiadający wykształconych rodziców, zwłaszcza ojców z wykształceniem co najmniej średnim
- nieidentyfikujący się z żadną wiarą religijną

Natomiast na ważność praw człowieka związanych ze sferą socjalną częściej zwracali uwagę uczniowie:

- płci męskiej
- szkół branżowych
- mieszkający na wsi (prawo do ochrony zdrowia)

2.2. WOLNOŚĆ – ROZUMIENIE POJĘCIA, SKOJARZENIA

Wysoka ocena praw człowieka związanych z wolnością osobistą jednostki ma związek ze sposobem, w jaki młodzież interpretuje pojęcie „wolności”, a interpretuje je głównie, powiedzmy to z góry, w sposób, który można nazwać indywidualistycznym.

Zadaliśmy naszym respondentom pytanie, jak rozumieją wolność, kiedy, ich zdaniem, człowiek jest wolny? Pytanie miało charakter otwarty – badani zostali poproszeni o indywidualne sformułowanie odpowiedzi bez możliwości wyboru spośród gotowych opcji. Samodzielne zdefiniowanie wolności należy do zadań trudnych. W realiach badania ankietowego nie oczekuje się od respondenta obszernych, gruntownie przemyślanych odpowiedzi. Z tych samych powodów trudno jest następnie uporządkować uzyskany materiał zgodnie z zasadami logicznej klasyfikacji, tj. w sposób wyczerpujący i rozłączny. Dlatego proponujemy, aby otrzymane wyniki traktować raczej hasłowo jako „top of mind”, podstawowe skojarzenia z wolnością a nie gotowe definicje.

Możemy pokusić się o wyodrębnienie kilku znaczeń pojęcia „wolność”. **Pierwszym i najbardziej znaczącym** (w sensie liczby odpowiedzi) będzie rozumienie wolności jako pojęcia budującego „mnie w opozycji do innych”, moja wolność jest wolnością od innych ludzi, ich zasad i oczekiwań. Do tego pierwszego kręgu należą odpowiedzi w rodzaju: wolność to samodzielne decydowanie o swoim życiu (54,2%), wolność to brak ograniczeń, zakazów, nakazów (24,5%), wolność to stan, w którym można robić wszystko, co nie szkodzi innym (8,4%) lub po prostu można robić dosłownie wszystko (6,3%), wolność to także możliwość wyboru (6,0%).

Drugi krąg znaczeniowy słowa „wolność” wiąże się z ekspresją swojego „ja”. Przede wszystkim jest to możliwość wyrażania siebie, swoich poglądów, opinii (22,6%). W tym kręgu znaczeniowym znajduje się także „wolność słowa”, ale wydaje się, że młodzi nadają jej sens bardziej osobisty niż polityczny. Do tego kręgu należy również zaliczyć wolność jako możliwość samorealizacji, spełnianie marzeń i pragnień, bycie sobą (9,6%).

Kolejny, **trzeci** krąg znaczeniowy ma silny komponent emocjonalny. Tu wolność kojarzona jest z pozytywnym nastawieniem do innego człowieka, akceptacją, tolerancją, poczuciem bezpieczeństwa, szczęściem, radością życia, ogólnym dobrostanem jednostki.

Dopiero **na końcu listy** znajdują się interpretacje wolności posiadające odniesienia do sfery społecznej, ekonomicznej i politycznej. Mamy tu na myśli takie wypowiedzi jak: wolność to stan równości i bezpieczeństwa ekonomicznego, wolność to życie w kraju demokratycznym przestrzegającym praw człowieka, gdzie nikt nie ingeruje w życie prywatne jednostki.

Co to jest wolność - jak rozumiesz to pojęcie? Kiedy, Twoim zdaniem, człowiek jest wolny?	%
---	---

Decydowanie o swoim życiu, kierowanie własnym losem	54,2
Brak ograniczeń, zakazów, nakazów, presji	24,5
Stan, w którym można robić wszystko, co nie szkodzi innym	8,4
Stan, w którym można robić, co się chce, życie bez jakichkolwiek ograniczeń	6,3
Wolność wyboru	6,0
Możliwość spełnienia swoich pragnień, bycie sobą, prawo do samorealizacji	9,6
Możliwość wyrażania swoich opinii i poglądów, wolność słowa	22,6
Tolerancja, akceptacja drugiego człowieka, brak krytyki, hejtu, wolność od bycia ocenianym	7,1
Poczucie bezpieczeństwa psychicznego i fizycznego, życie bez lęku	3,6
Wolność jako źródło radości życia, szczęścia, spokoju wewnętrznego, dobrostanu	3,8
Życie w kraju, gdzie nikt np. władza, kościół, różne instytucje nie ingerują w życie prywatne obywateli	2,7
Brak dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, religię, orientację seksualną, poglądy	2,4
Życie w państwie, gdzie przestrzegane są prawa człowieka	2,0
Życie w kraju rządzonym demokratycznie, sprawiedliwie	1,5
Bezpieczeństwo ekonomiczne, stan, w którym ludzie mają godne zarobki	0,6
Stan, w którym ludzie są równi	0,4
Wypowiedzi wątpliwe w istnienie wolności, np. wolność to utopia, żaden człowiek nie jest wolny, itp.	1,0
Panowanie nad sobą, nie uleganie popędom, nałogom, chwilowym przyjemnościom	0,5
Inne odpowiedzi nie sklasyfikowane powyżej	1,9
Odpowiedzi nie na temat, ogólnikowe, tautologiczne, niejasne	2,6
Trudno powiedzieć, nie wiem	0,4

Odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli podać dowolną liczbę odpowiedzi

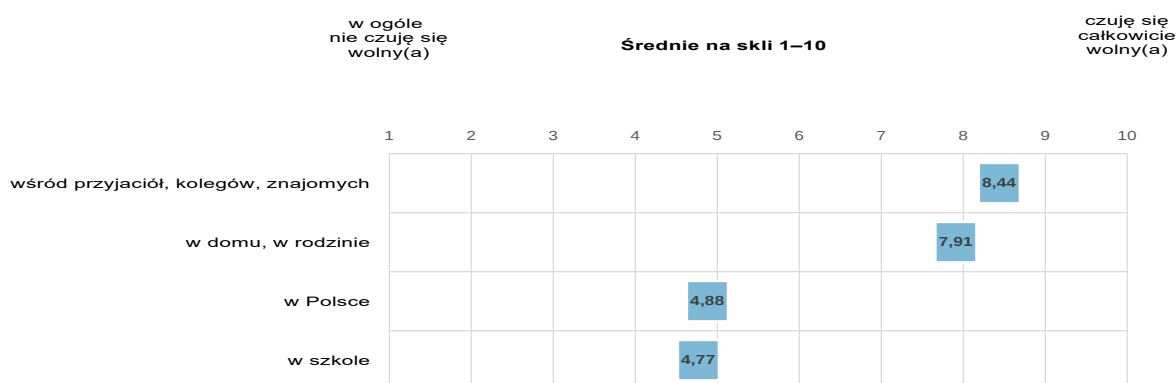
2.3. POCZUCIE WOLNOŚCI W RÓŻNYCH SFERACH ŻYCIA

Czy młodzi ludzie tuż przed wejściem w dorosłe życie czują się wolni? Zbadaliśmy poczucie wolności naszych respondentów w czterech różnych wymiarach. Ocenie poddane zostały: relacje przyjacielskie, dom i rodzina, szkoła oraz Polska. Pomiar przeprowadziliśmy na skali od 1 do 10, gdzie 1 oznaczało odpowiedź „w ogóle nie czuję się wolny/a”, a 10 – „czuję się całkowicie wolny/a”. Skala taka nie ma naturalnego środka, natomiast jej matematyczny środek wypada w punkcie 5,50. Można go interpretować jako stan zawieszenia / równowagi pomiędzy byciem wolnym a zniewolonym, stan, w którym nie jest nam dobrze, ale jeszcze nie tak źle.

Okazuje się, że badana przez nas młodzież ma poczucie wolności lub pozostaje w stanie bliskim całkowitej wolności jedynie w kręgu swoich przyjaciół i znajomych (średnia na skali 8,44) oraz (choć w nieco mniejszym stopniu) w domu / w rodzinie (7,91). Znacząco inne wyniki otrzymaliśmy pytając o Polskę i szkołę. Otóż młodzież czuje się w swoim kraju i w swojej szkole znacznie mniej wolna niż wśród przyjaciół i rodziny (średnia na skali odpowiednio 4,88 i 4,77). Mamy zatem do czynienia z widocznym podziałem na strefę prywatną, gdzie doświadcza się prawie całkowitej wolności i strefę publiczną, gdzie poczucie wolności jest wyraźnie ograniczone. W zasadzie taki wynik nie powinien dziwić. Pozostaje pytanie, na które nie mamy odpowiedzi w świetle wyników naszego badania, czy odkryte przez nas różnice są naturalne (wśród bliskich czujemy się zawsze swobodniej niż wśród obcych), czy też raczej nienaturalnie duże?

WYKRES 24

Ludzie różnie odczuwają wolność w poszczególnych sferach swego życia. Posługując się 10 -stopniową skalą, na której 1 oznacza „w ogóle nie czuję się wolny(a)”, a 10 – „czuję się całkowicie wolny(a)” oceń, w jakim stopniu czujesz się wolnym człowiekiem:

Zgodnie z deklaracjami większego poczucia wolności **w naszym kraju** doświadczają:

- młode kobiety niż młodzi mężczyźni;
- uczniowie pochodzący ze wsi niż uczniowie z miast;
- uczący się w szkołach branżowych niż w pozostałych typach szkół;
- głęboko wierzący i wierzący niż niezdecydowani i niewierzący.

3. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA - DEFINIOWANIE POJĘCIA

Poprzedzające badanie ilościowe wywiady focusowe³ pozwalały na postawienie tezy, że rozumienie przez młodzież pojęcia „*wolność sumienia i wyznania, wolność religijna*” koncentruje się przede wszystkim wokół kwestii związanych ze swobodą wyboru i praktykowania religii, rzadziej zaś pojęcie to jest spontanicznie, w pierwszej kolejności, definiowane jako możliwość wyboru dowolnego światopoglądu. „*Wolność sumienia i wyznania, wolność religijna*” jako prawo do wyboru światopoglądu - religijnego bądź niereligijnego - jest dla młodych ludzi niejako definicją „drugiego wyboru”: nie spontaniczną, ale jednoznacznie akceptowaną, jeśli poddawana jest ocenie w sposób wspomagany⁴.

Teza ta znajduje poparcie w wynikach badania ilościowego. Dane uzyskane w pytaniu otwartym wskazują, że spontanicznie definiowana „*wolność sumienia i wyznania, wolność religijna*” to dla młodzieży przede wszystkim wolność DO samodzielnego wyboru, wyznawania i praktykowania wybranej religii; osoby rozumiejące te pojęcia w kategoriach prawa do przyjmowania dowolnego światopoglądu – czyli również wolności OD religii – są w mniejszości.

³ FGI w Warszawie i Puławach, kryterium doboru: wiara i religijność.

⁴ Odpowiedź na pytanie zadane przez moderatora

Co to jest wolność sumienia i wyznania, wolność religijna – jak rozumiesz to pojęcie? Kiedy możemy mówić o wolności sumienia i wyznania (wolności religijnej)?	%
Prawo do przyjmowania / wyznawania dowolnej wiary	40,2
Brak przymusu, presji zewnętrznej w kwestii wiary i religii	19,6
Prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu	14,2
Tolerancja /szacunek dla wiary, religijności, różnych wyznań	13,4
Bezpieczeństwo przekonań, brak prześladowań /konsekwencji /kar za przekonania	13,3
Brak przymusu, presji zewnętrznej w sferze światopoglądowej	13,0
Prawo do wyrażania /głoszenia dowolnego światopoglądu	9,2
Prawo do wyrażania /głoszenia swojej wiary i przekonań religijnych	8,5
Tolerancja /szacunek dla różnych światopoglądów	6,1
Neutralność światopoglądowa państwa, równość różnych światopoglądów / religii wobec prawa	5,6
Prawo do życia w zgodzie z nakazami religijnymi, do praktyk religijnych	4,7
Wolność sumienia = „czyste sumienie”	3,4
Religia i wiara jako sprawa prywatna	0,9
Inne rozumienie pojęcia	0,7
Odpowiedź nie na temat	0,2
Nie wiem, nie mam zdania	5,2

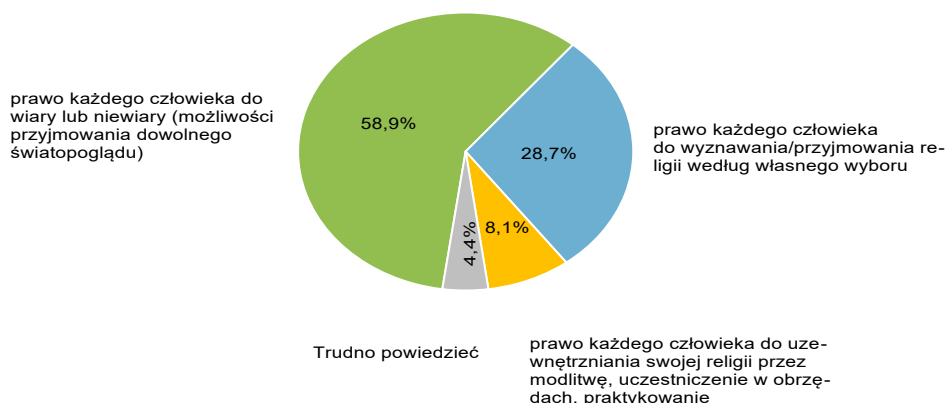
Odpowiedzi nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli podać dowolną liczbę odpowiedzi

Warto zwrócić w tym kontekście uwagę na relatywnie liczne odsetki definicji koncentrujących się wokół kwestii bezpieczeństwa światopoglądowego, tolerancji społecznej i neutralności światopoglądowej państwa.

Tezę, że definicja spontaniczna różni się od definicji tzw. wspomaganej potwierdzają dane uzyskane w pytaniu zamkniętym, w którym ocenie badanych poddano trzy alternatywne sposoby rozumienia pojęcia „*wolność religijna*”:

- prawo każdego człowieka do wiary lub niewiary (możliwości przyjmowania dowolnego światopoglądu;
- prawo każdego człowieka do wyznawania /przyjmowania religii według własnego wyboru;
- prawo każdego człowieka do uzewnętrzniania swojej religii poprzez modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie.

**Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Ciebie, definiuje pojęcie wolności religijnej?
Czy jest to przede wszystkim**

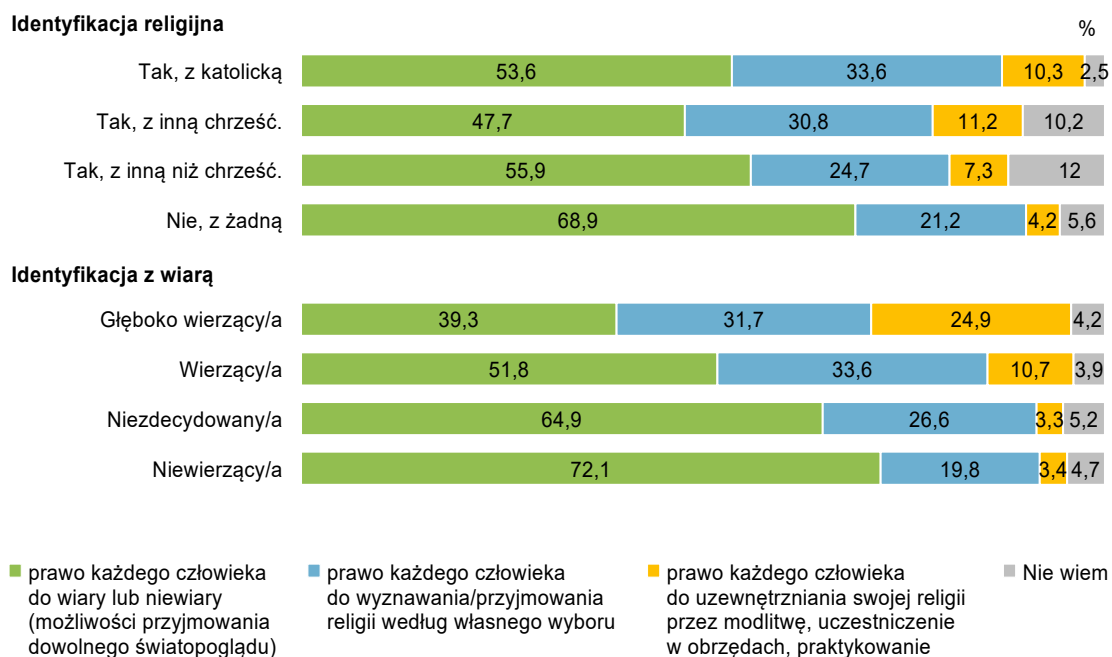
W odpowiedzi na pytanie zadane wprost wśród młodzieży zdecydowanie przeważa pogląd, że „*wolność religijna*” oznacza możliwość przyjmowania dowolnego światopoglądu (58,9%); zwolennicy definiowania tego pojęcia przez pryzmat prawa do wyboru i wyznawania religii stanowią 28,7% ogółu badanych, a tylko mniej niż co dziesiąty definiuje „*wolność religijną*” jako prawo do uzewnętrzniania swojej religii.

Indywidualny sposób rozumienia pojęcia „*wolność religijna*” różnicowany jest przede wszystkim przez czynniki o charakterze religijnym: wyznanie, wiarę oraz praktyki własne i rodziców:

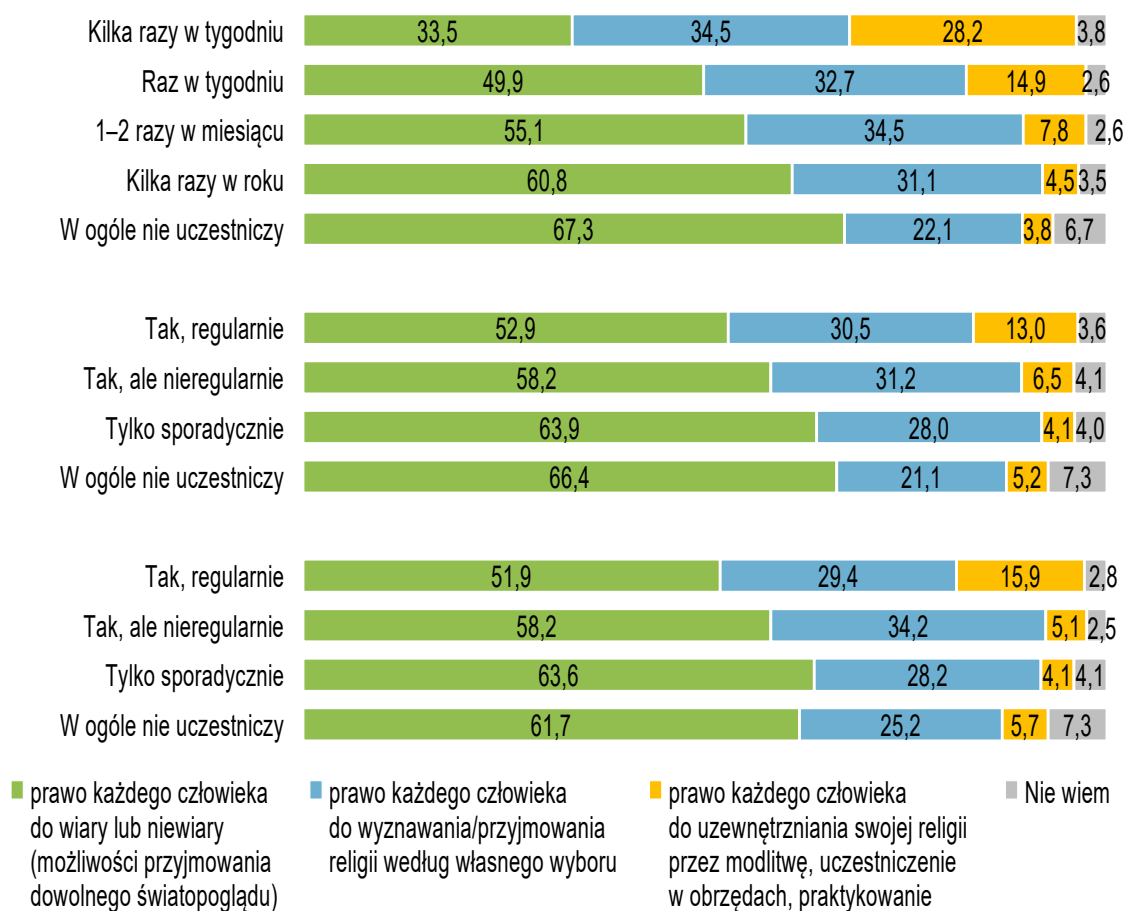
- im większe osobiste wątpliwości w sprawie wiary i im rzadsze praktyki religijne (zarówno własne, jak i rodziców), tym wyższy odsetek definiujących „*wolność religijną*” w ujęciu humanistycznym, jako prawo do przyjmowania dowolnego światopoglądu;
- im silniejsza deklarowana wiara i im częstsze praktykowanie religii, tym bardziej prawdopodobne jest ograniczanie tego pojęcia do kontekstu religijnego.

Postrzeganiu „*wolności religijnej*” jako prawa zarówno do wiary, jak i niewiary sprzyja brak identyfikacji religijnej lub identyfikacja z religią niechrześcijańską, natomiast identyfikujący się z religią chrześcijańską częściej w porównaniu z innymi utożsamiają „*wolność religijną*” z prawem do wyboru religii.

**Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Ciebie, definiuje pojęcie wolności religijnej?
Czy jest to przede wszystkim:**

**Które z poniższych stwierdzeń najlepiej, według Ciebie, definiuje pojęcie wolności religijnej?
Czy jest to przede wszystkim:**

3.2. OSOBISTE POCZUCIE WOLNOŚCI SUMIENIA /WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

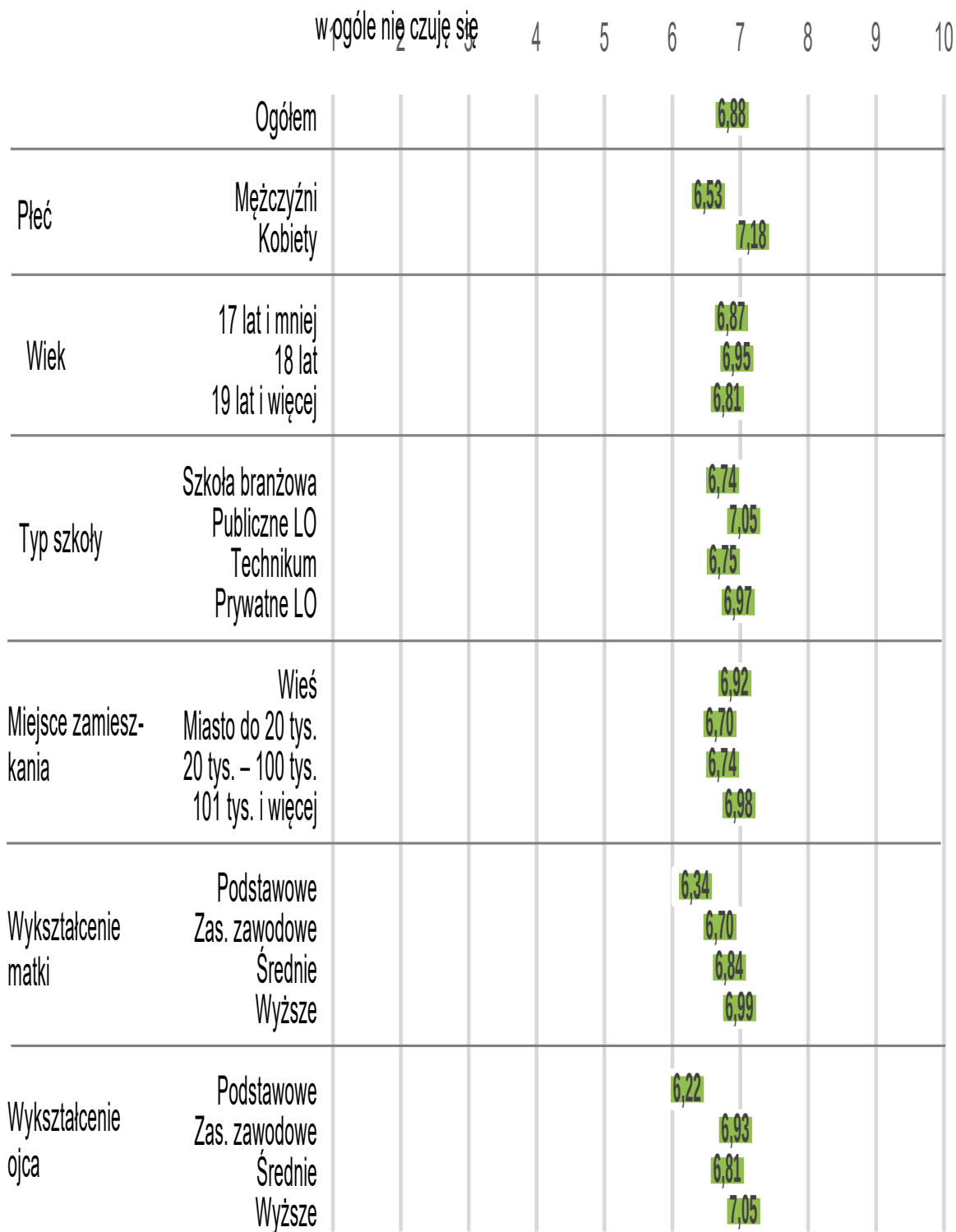
Osobiste poczucie wolności sumienia /wolności religijnej kształtuje się wśród ogółu młodzieży na dość wysokim poziomie: średnia wartość samooceny na 10-stopniowej skali, na której 1 oznacza „w ogóle nie czuję się wolny(a) w sferze sumienia i religii”, a 10 – „czuję się całkowicie wolny(a) w sferze sumienia i religii” osiąga w całej badanej zbiorowości poziom 6,88. Poczucie całkowitej wolności sumienia i religii (wartość 10 na skali) deklaruje co piąta osoba wśród ogółu badanych (19,8%), natomiast zupełny brak wolności (wartość 1 na skali) tylko 3,3%.

Na osobiste poczucie wolności w sferze sumienia i religii w pewnym stopniu wpływają czynniki o charakterze społeczno – demograficznym, przede wszystkim płeć, typ szkoły, miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców. Poczucie wolności sumienia wzrasta wraz z wykształceniem rodziców; w większym w porównaniu z innymi stopniu stan ten cechuje dziewczęta, uczniów liceów ogólnokształcących, mieszkańców wsi i największych miast. Porównanie średnich wartości samooceny w grupach wiekowych (17, 18, 19 lat), gdzie mamy do czynienia ze wzrostem poczucia wolności u 18-latków i jej spadkiem u 19-latków, pozwala natomiast postawić tezę, że związane z osiągnięciem pełnoletności przekonanie o wzroście poziomu samostanowienia w sferze sumienia i religii⁵ może mieć charakter przejściowy i być może jest negatywnie weryfikowane przez rzeczywistość (mimo uzyskania pełnoletności młodzi ludzie wciąż pozostają uczniami na utrzymaniu rodziców).

⁵ Patrz: raport z badań jakościowych

Na ile czujesz się człowiekiem wolnym w sferze sumienia i religii?

Oceń posługując się 10-stopniową skalą, na której 1 oznacza „w ogóle nie czuję się wolny(a) w sferze sumienia i religii”, a 10 – „czuję się całkowicie wolny(a) w sferze sumienia i religii”:

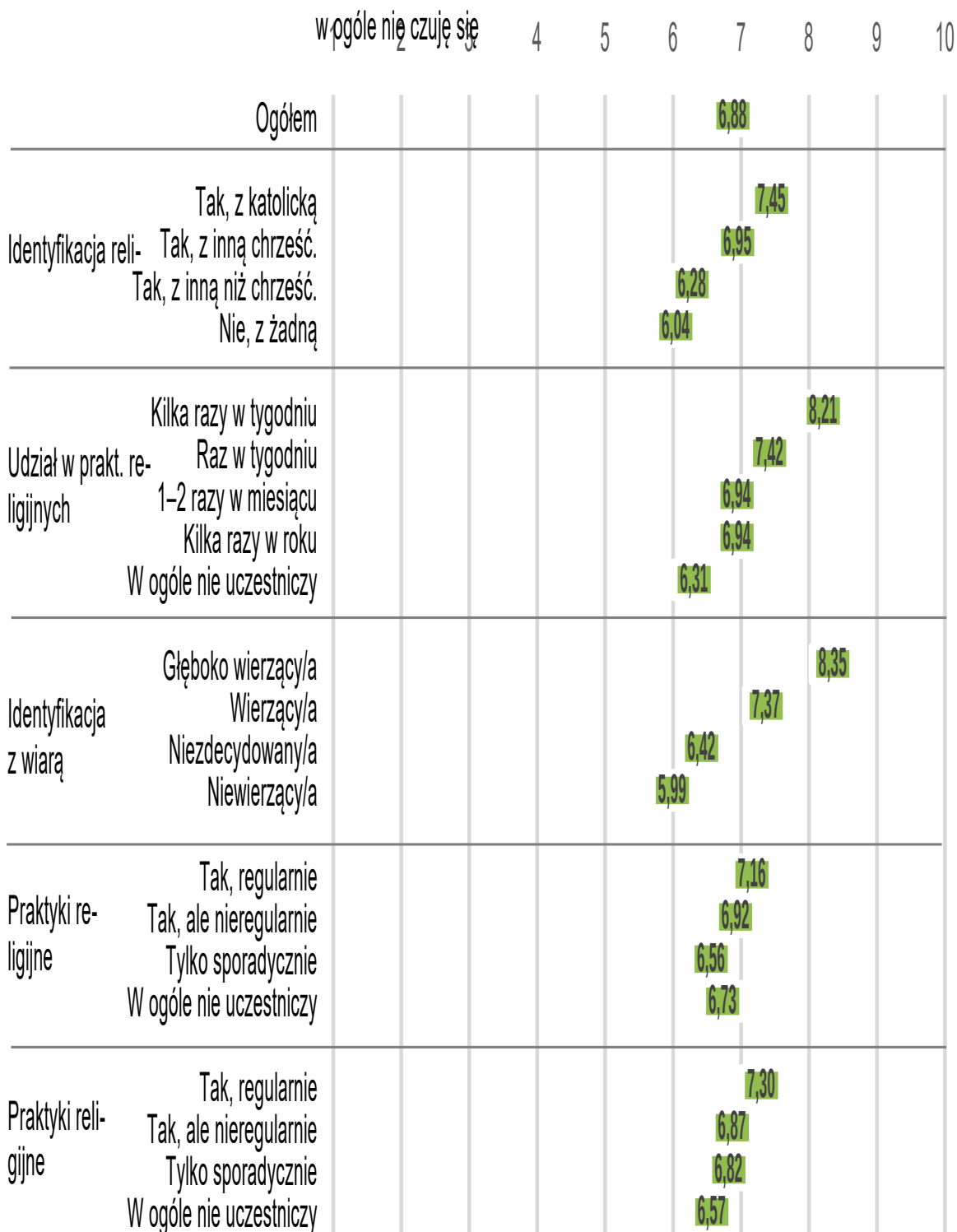

Dane wskazują, że dla osobistego poczucia wolności sumienia większe znaczenie niż cechy społeczno-demograficzne mają czynniki powiązane kontekstowo z religijnością: identyfikacja z wyznaniem, deklarowana wiara, osobisty udział w nabożeństwach oraz wzór praktykowania pochodzący z domu (praktyki religijne rodziców).

Analiza średnich ocen samopoczucia w odniesieniu do wolności sumienia i religii wskazuje, że dobrostanowi w tej sferze sprzyja przede wszystkim wiara (zwłaszcza katolicka) oraz osobista i „wyniesiona z domu” religijność, natomiast obniża go przede wszystkim brak identyfikacji z wiarą i religią. Innymi słowy, odczuwana wolność sumienia i religii jest przede wszystkim domeną wierzących i praktykujących młodych katolików, natomiast pewne deficyty w tej sferze odczuwa młodzież niewierząca.

Na ile czujesz się człowiekiem wolnym w sferze sumienia i religii?

Oceń posługując się 10-stopniową skalą, na której 1 oznacza „w ogóle nie czuję się wolny(a) w sferze sumienia i religii”, a 10 – „czuję się całkowicie wolny(a) w sferze sumienia i religii”:

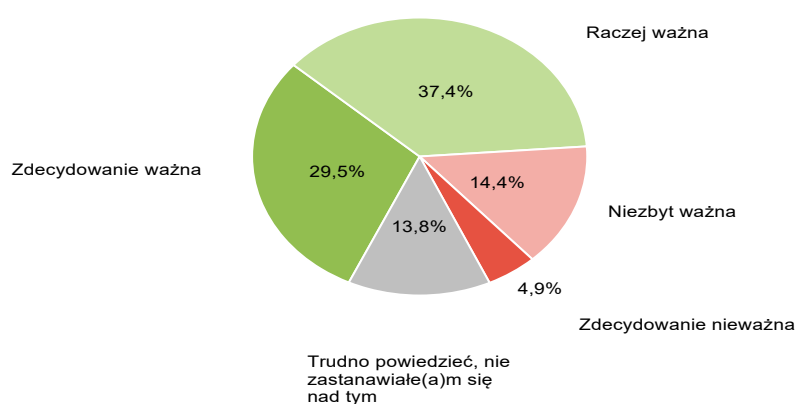

3.3. WOLNOŚĆ RELIGIJNA JAKO WARTOŚĆ

Jak wspomniano wcześniej, prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania znajduje się wysoko w rankingu praw człowieka cenionych przez młodzież. Zdecydowana większość młodzieży postrzega też kwestię wolności religijnej jako istotną w kontekście własnego życia: więcej niż co czwarty (29,5%) uznał ją za bardzo ważną dla siebie, prawie 2/5 (37,4%) – za „raczej ważną”. W sumie tylko mniej niż co piąty (19,3%) spośród badanych uczniów uznał kwestię wolności religijnej za nieważną dla siebie.

WYKRES 30

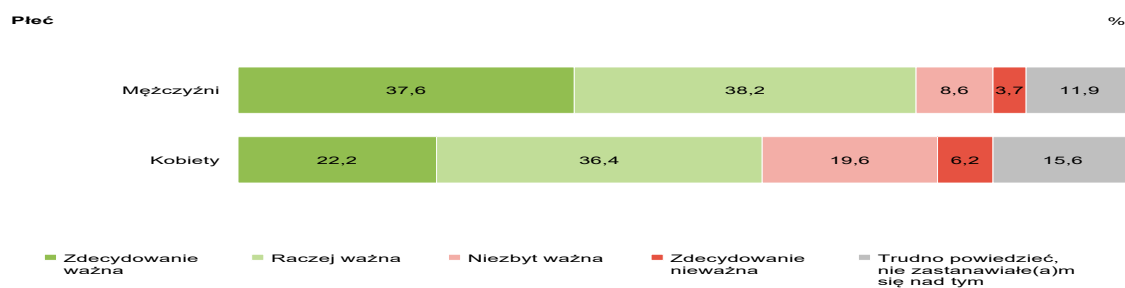
Jak ważna jest dla Ciebie kwestia wolności religijnej?

Deklaracje badanych wskazują, że kwestia wolności religijnej jest ważniejsza dla dziewcząt niż dla chłopców. Poza płeć stanowisko w tej sprawie różnicują cechy związane kontekstowo z religijnością: przede wszystkim poziom deklarowanej wiary, a ponadto wyznanie i praktyki religijne. Wolność religijna jest największą wartością dla głęboko wierzących i ponadprzeciętnie często praktykujących katolików; przypisywane jej znaczenie spada wraz ze spadkiem deklarowanego poziomu wiary i zaangażowania w praktyki religijne.

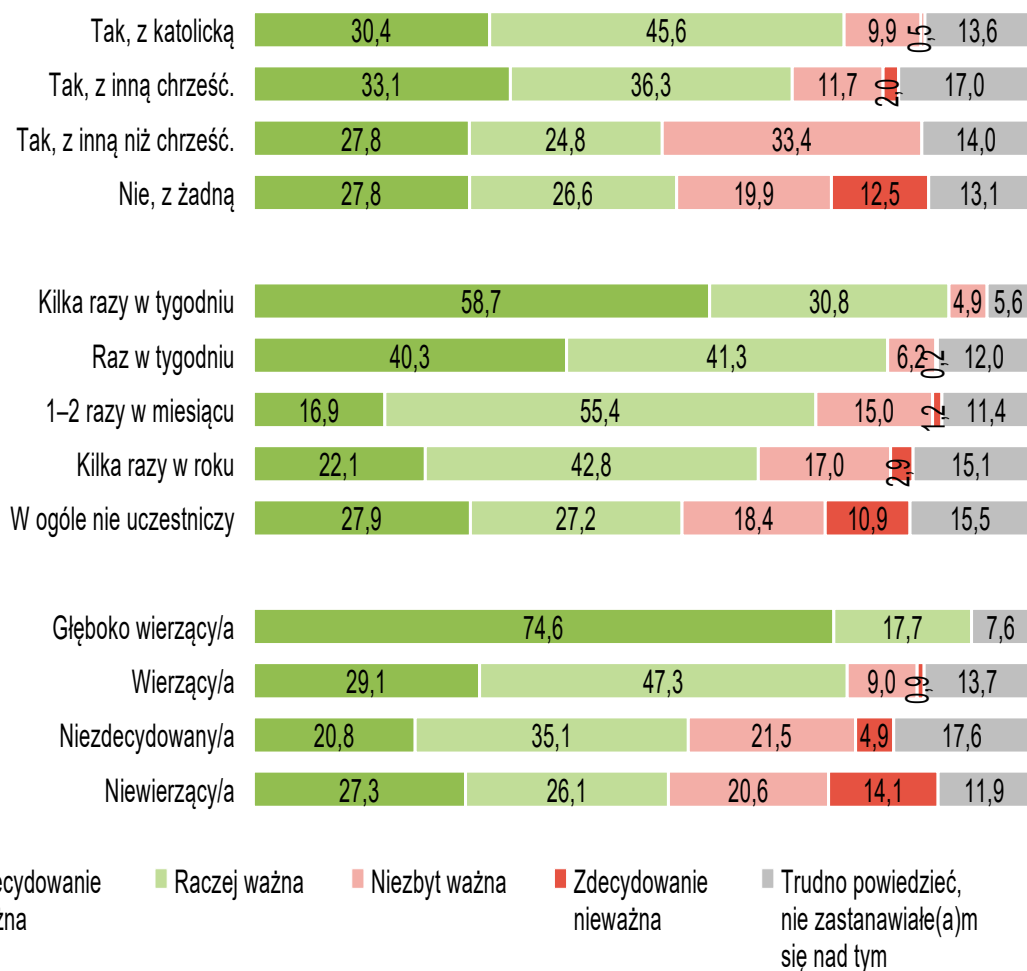
WYKRES 31

Jak ważna jest dla Ciebie kwestia wolności religijnej?

WYKRES 32

Jak ważna jest dla Ciebie kwestia wolności religijnej?

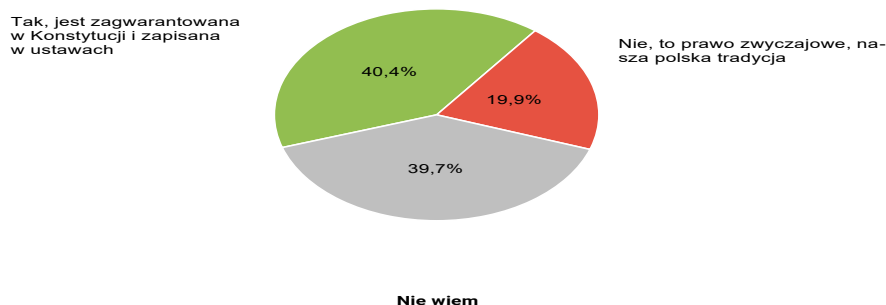

4. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W USTAWODAWSTWIE POLSKIM I MIĘDZYNARODOWYM

Polskie ustawodawstwo zapewnia wolność sumienia i religii. Gwarantuje to Konstytucja RP w artykule 53 rozdziału II „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Świadomość tego faktu posiada 40,4% uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych. Większość jednak takiej świadomości nie ma. Są to osoby, które na zadane przez nas pytanie odpowiedzieli, że wolność sumienia i wyznania to tylko prawo zwyczajowe, taka nasza polska tradycja (19,9%) lub przyznali, że nie mają wiedzy na ten temat (39,7%).

WYKRES 33

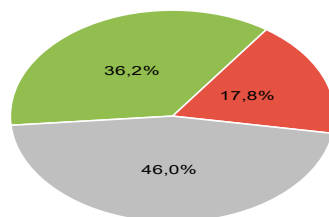
Jak sądzisz, czy wolność sumienia i wyznania (wolność religijna) jest uwzględniona w ustawodawstwie polskim?

Podobnie przedstawia się sprawa znajomości ustawodawstwa międzynarodowego. Nieco ponad 1/3 badanych przez nas uczniów ma świadomość, że kwestia wolności sumienia i wyznania w Unii Europejskiej nie została pozostawiona woli ustawodawców poszczególnych państw członkowskich, i że w Unii obowiązują w tym względzie jednolite zasady zapewniające każdemu wolność religijną (36,2%). Większość uczniów wybrała jednak odpowiedź „nie wiem” (46,0%) lub wskazała odpowiedź błędną, że kwestię tę różne kraje rozwiązują we własnym zakresie (17,8%).

A czy wolność sumienia i wyznania (wolność religijna) jest uwzględniona w ustawodawstwie międzynarodowym?

Tak, m. in. w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Nie, tę kwestię różne kraje rozwiązują we własnym zakresie

Nie wiem

Większą świadomością istnienia (zarówno w Polsce jak i w skali międzynarodowej) gwarancji prawnych w zakresie wolności sumienia i wyznania charakteryzują się osoby mocno zaangażowane religijnie, tj.:

- uczniowie deklarujący głęboką wiarę w porównaniu z wierzącymi, niezdecydowanymi i niewierzącymi;
- uczniowie biorący udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (61,4%) lub co najmniej raz w tygodniu w porównaniu z osobami uczestniczącymi w praktykach 1-2 razy w miesiącu, kilka razy w roku lub w ogóle;
- osoby wywodzące się z rodzin, w których rodzice regularnie uczestniczą w praktykach religijnych;

ponadto również:

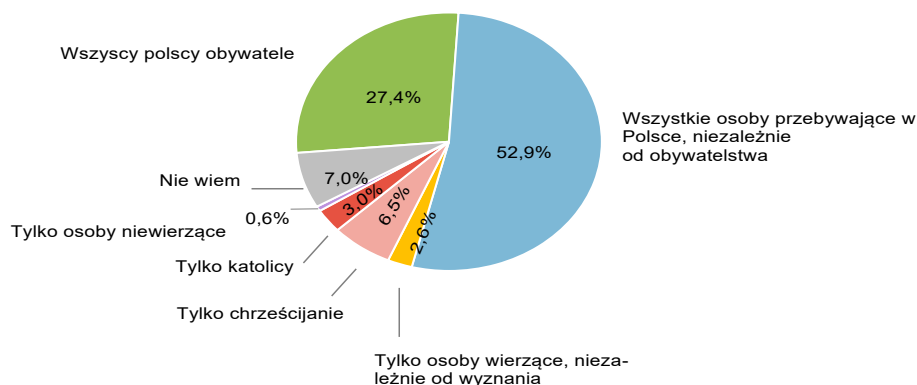
- uczniowie liceów ogólnokształcących publicznych i prywatnych w porównaniu z uczniami techników i szkół branżowych;
- uczniowie posiadający matkę lub ojca lub oboje rodziców legitymujących się wykształceniem wyższym

Kontynuując sprawdzanie, jaki jest wśród młodzieży stan wiedzy na temat prawnych rozwiązań w zakresie wolności religijnej, zapytaliśmy, komu w Polsce przysługuje wolność sumienia i wyznania? Badani mieli do wyboru kilka opcji. W Polsce wolność sumienia i wyznania zapewniona jest każdemu człowiekowi niezależnie od posiadanego obywatelstwa. Tę opcję wybrała blisko połowa naszych respondentów (52,9%). Pozostali wskazali odpowiedzi błędne, przy czym największy odsetek był zdania, że prawo do wolności religijnej przysługuje wyłącznie osobom z polskim obywatelstwem (27,4%), a pozostali albo w ogóle nie potrafili odpowiedzieć na pytanie (7,0%) albo mylnie typowali jakieś konkretne grupy religijne („tylko

chrześcijanie”, „tylko katolicy”) lub grupy o określonym stosunku do religii („tylko osoby wierzące”, „tylko osoby niewierzące”).

WYKRES 35

Jak sądzisz, kto ma prawo do wolności sumienia i wyznania (wolności religijnej) w Polsce?

Większą świadomością, że wolność sumienia i wyznania przysługuje w Polsce każdemu niezależnie od obywatelstwa posiadają:

- uczniowie liceów ogólnokształcących publicznych i prywatnych w porównaniu z uczniami techników i szkół branżowych;
- uczniowie posiadający matkę lub ojca lub oboje rodziców legitymujących się wykształceniem wyższym

Czym jest wolność sumienia i wyznania? Jakie prawa, w pojęciu badanych uczniów, wchodzi w jej zakres?

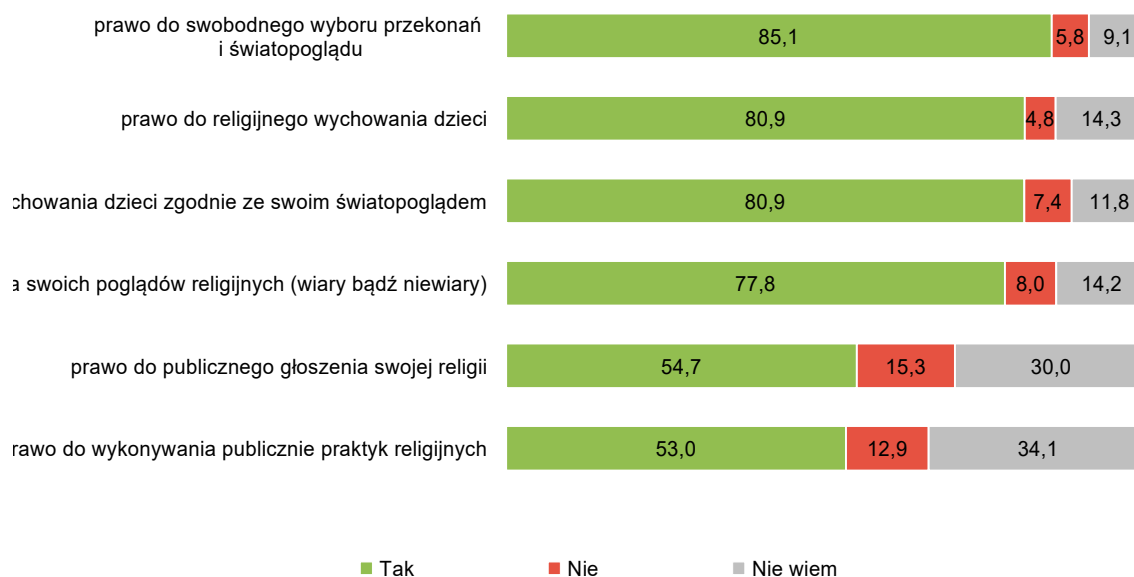
Stopień wiedzy na ten temat wydaje się dosyć wysoki w odniesieniu do praw, których praktykowanie stanowi sferę osobistą i prywatną. Dla większości badanych wolność sumienia i wyznania mieści w sobie prawo do wyboru przekonań i światopoglądu (85,1%), w następnej kolejności prawo do religijnego wychowania dzieci (80,9%) oraz wychowania ich zgodnie ze swoim światopoglądem (80,9%). Dla większości uczniów oczywiste wydaje się również prawo do nieujawniania swoich poglądów religijnych (77,8%).

Poziom wiedzy o przysługiwaniu pozostałych dwóch praw znajduje się na znacząco niższym poziomie. Tylko nieco połowa badanych uczniów wie, że w ramach wolności sumienia i wyznania przysługuje im prawo do publicznego głoszenia swojej religii (54,7%) oraz prawo do publicznego wykonywania praktyk religijnych (53,0%).

Możemy zatem powiedzieć, że wśród uczniów istnieje dość wysoki stopień świadomości wolności związanych ze sferą osobistą (wybór przekonań i światopoglądu) i prywatną, decydowanie o wychowaniu dzieci) oraz znacznie niższy stopień świadomości wolności związanych ze sferą publiczną, do której należą otwarte głoszenie i praktykowanie religii.

WYKRES 36

Czy wiesz, jakie prawa przysługują Ci wskutek obowiązywania wolności sumienia i wyznania (wolności religijnej)? Czy przysługuje ci:

Generalnie większą świadomością, jakie prawa wchodzą w skład wolności sumienia i wyznania charakteryzują się:

- uczniowie wierzący w porównaniu z niezdecydowanymi i niewierzącymi;
- uczniowie często i regularnie biorący udział w praktykach religijnych w porównaniu z osobami uczestniczącymi w praktykach sporadycznie lub w ogóle;
- uczniowie wywodzący się z rodzin, w których rodzice regularnie uczestniczą w praktykach religijnych;
- uczniowie liceów ogólnokształcących publicznych i prywatnych w porównaniu z uczniami techników i szkół branżowych;
- uczniowie posiadający matkę lub ojca lub oboje rodziców legitymujących się wykształceniem wyższym.

5. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA W POLSCE

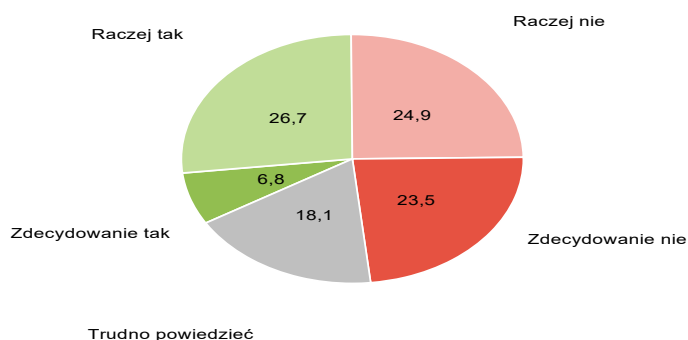
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 53 zapewnia każdemu człowiekowi wolność sumienia i wyznania. Gwarantuje, że kwestia przekonań religijnych w Polsce jest prywatną sprawą każdego obywatela, a osoby o różnym światopoglądzie – zarówno wierzące w Boga, jak i niepodzielające tej wiary – mają wobec państwa równe prawa. Ten rodzaj wolności ma charakter osobisty. Natomiast uznanie oraz poszanowanie wolności sumienia i wyznania przez państwo i społeczeństwo wynika z obowiązku ochrony godności ludzkiej. Badana młodzież została poproszona o ocenę realizacji tej zasady w praktyce, zwłaszcza pod kątem równego traktowania.

5.1. RÓWNOŚĆ ŚWIATOPOGLĄDOWA

Zdaniem blisko połowy badanej młodzieży (48,4%) osoby wierzące i niewierzące nie są w Polsce traktowane w równy sposób. Więcej niż co trzeci ankietowany (33,5%) nie dostrzega nierówności na tym polu, a blisko co piąty (18,1%) nie jest w stanie tego ocenić.

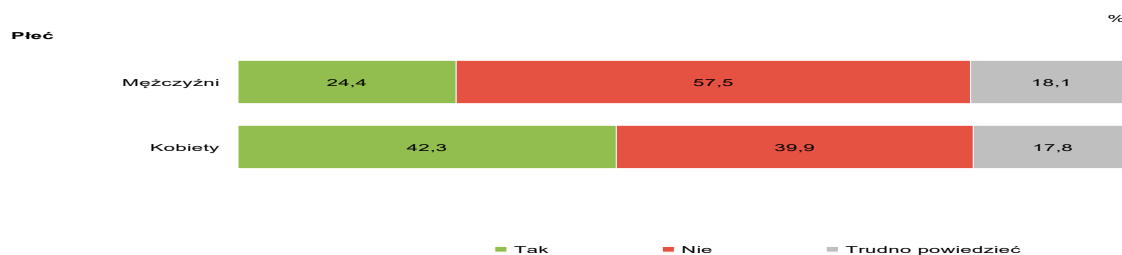
WYKRES 37

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

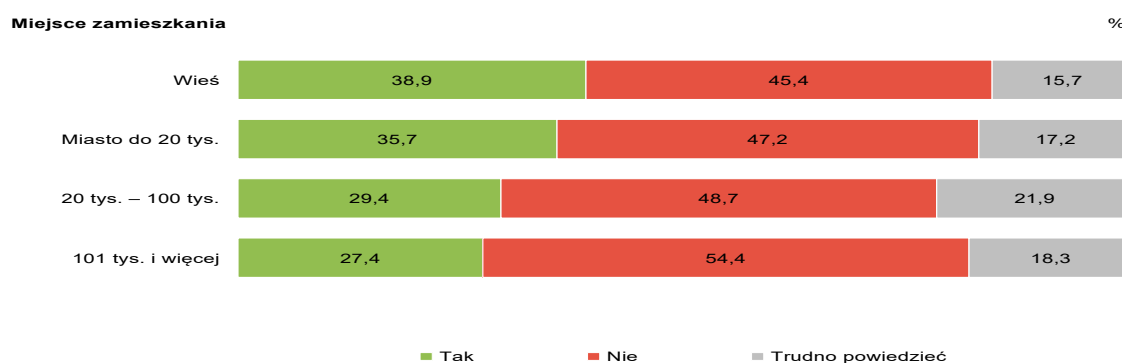
Postrzeganie sposobu traktowania osób wierzących i niewierzących jest zależne od płci. Młode kobiety w zdecydowanie większym stopniu niż ich koledzy uważają, że w Polsce wszyscy traktowani są równo, bez względu na światopogląd. Opinie dziewcząt na ten temat są jednak dość podzielone, podczas gdy wśród młodych mężczyzn zdecydowanie przeważa pogląd, że osoby wierzące i niewierzące nie są w Polsce traktowane w równy sposób.

WYKRES 38

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

Opinie młodzieży w omawianej kwestii różnicuje miejsce zamieszkania. Generalnie, im większa miejscowość, tym częściej wyrażane przekonanie o braku równości w traktowaniu osób wierzących i niewierzących w Polsce.

WYKRES 39

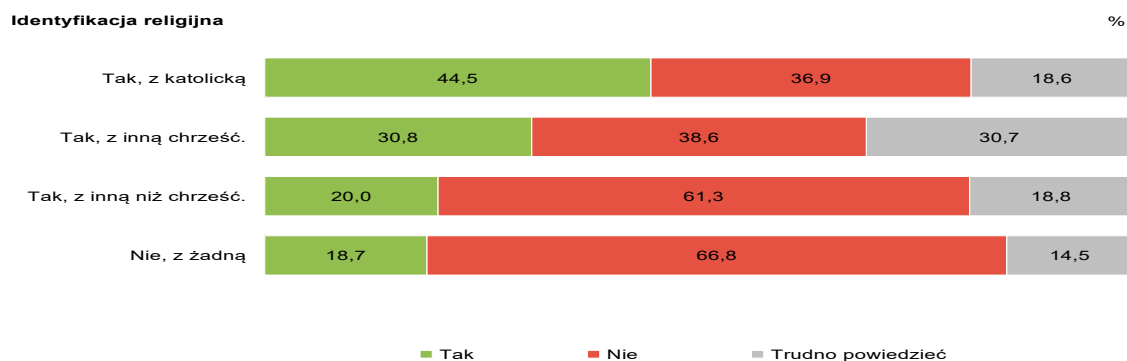
Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

Opinie młodych ludzi w omawianej kwestii najsilniej różnicują jednak czynniki związane z religijnością i wiarą:

- opinii o równym traktowaniu bez względu na światopogląd sprzyja osobista identyfikacja z religią (zwłaszcza katolicką), wiara i udział w praktykach religijnych;
- im mniejsze zaangażowanie religijne tym bardziej wzrasta przekonanie o nierównościach w podejściu do osób wierzących i niewierzących.

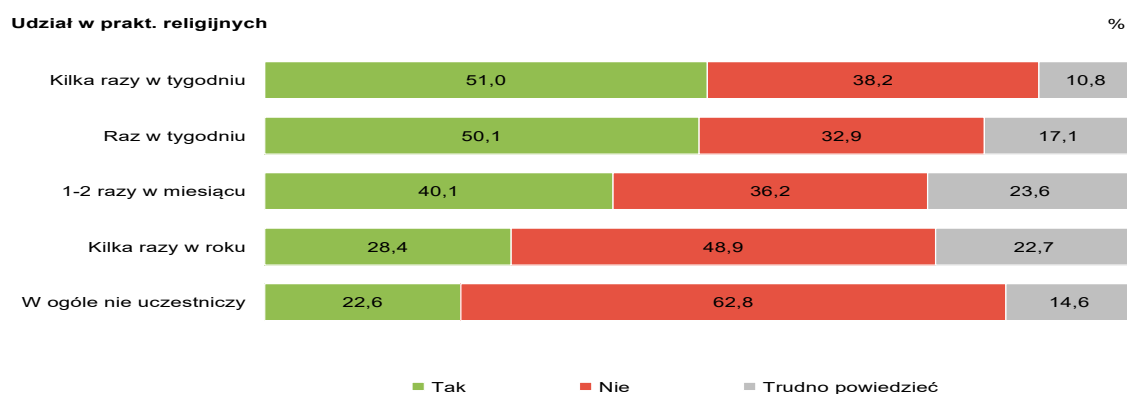
WYKRES 40

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

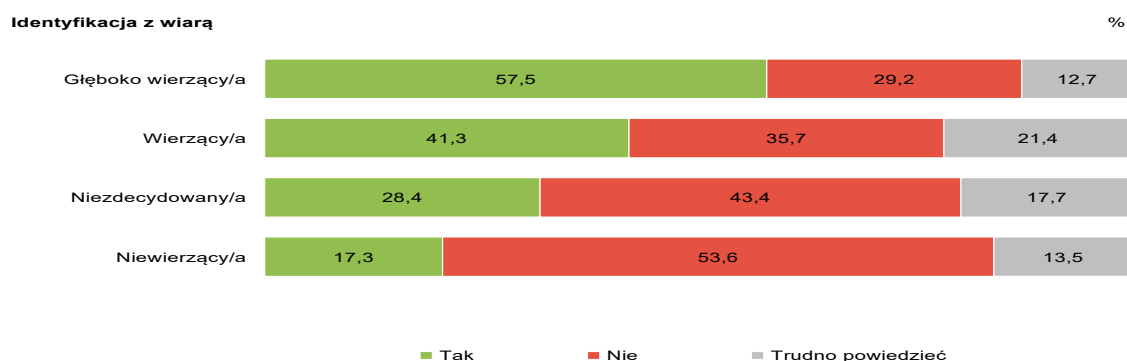
WYKRES 41

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

WYKRES 42

Czy osoby wierzące i niewierzące traktowane są w Polsce w równy sposób czy też nie?

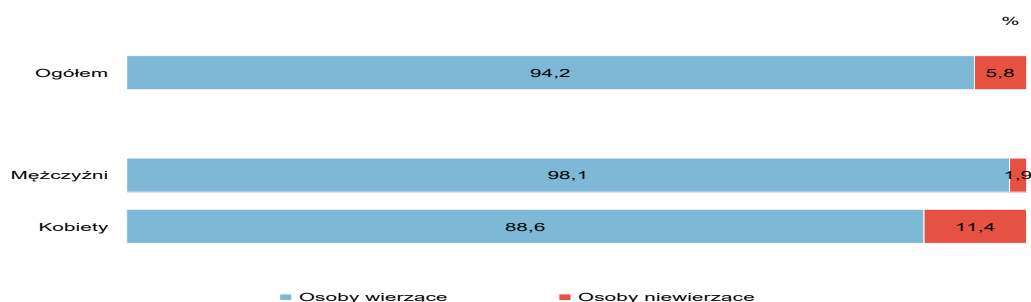

Osoby dostrzegające w Polsce brak równości w podejściu do osób wierzących i niewierzących jako grupę uprzywilejowaną niemal jednogłośnie (94,2%) wskazały wierzących.

Przeciwną opinię (niewierzący jako grupa uprzywilejowana) częściej wyrażają dziewczęta niż chłopcy; zdecydowanie częściej w porównaniu z innymi dzielą ją uczniowie szkół branżowych.

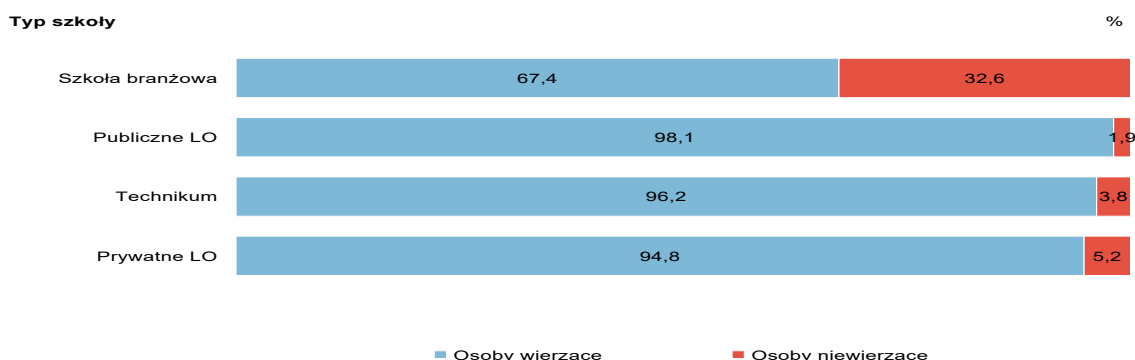
WYKRES 43

Jeśli uważasz, że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób, które z nich, Twoim zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

WYKRES 44

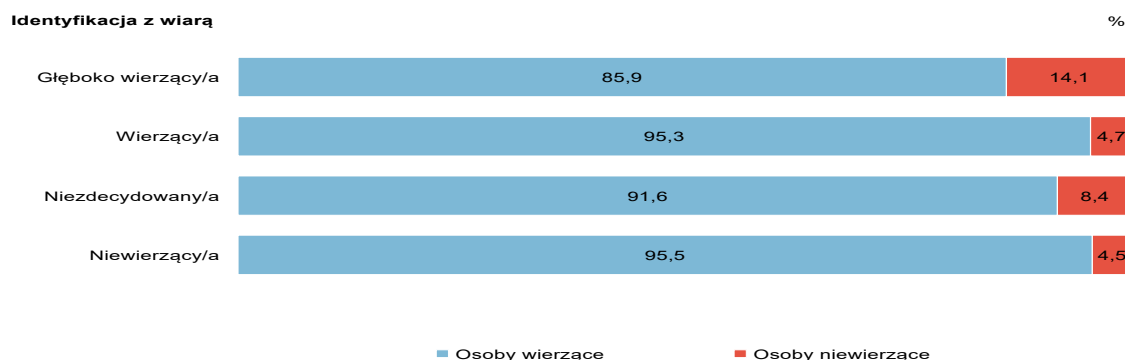
Jeśli uważasz, że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób, które z nich, Twoim zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

Przekonanie o mającym miejsce w Polsce uprzywilejowaniu osób wierzących dominuje we wszystkich grupach wyodrębnionych ze względu na osobisty stosunek do wiary; postrzegane niewierzących jako grupy uprzywilejowanej częściej w porównaniu z innymi ma miejsce wśród młodzieży deklarującej się jako „głęboko wierzący”.

WYKRES 45

Jeśli uważasz, że osoby wierzące i niewierzące nie są traktowane w Polsce w równy sposób, które z nich, Twoim zdaniem, są w Polsce uprzywilejowane?

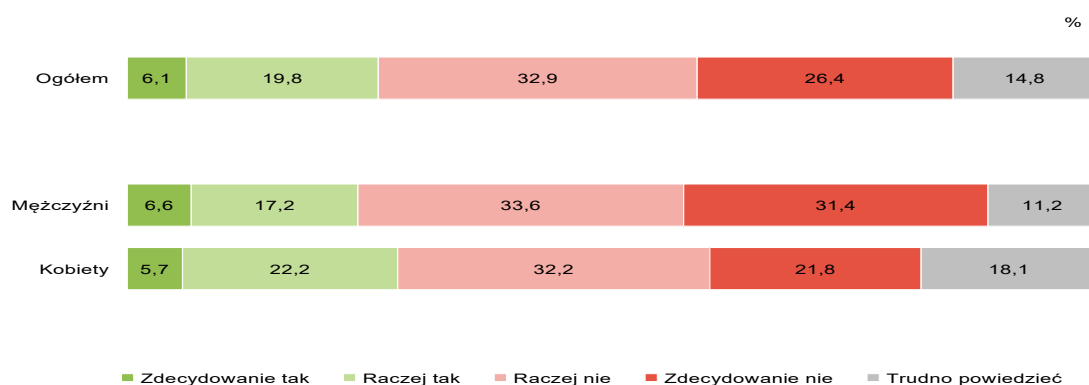
5.2. RÓWNOŚĆ WYZNANIOWA

Wśród młodzieży przeważa opinia o braku w Polsce równości wyznaniowej – podziela ją prawie 60% badanych, podczas gdy pogląd przeciwny, wg którego wyznawcy różnych religii są w Polsce traktowani w równy sposób, bliski jest mniej więcej co czwartemu młodemu człowiekowi (25,9%).

Opinię w omawianej kwestii w pewnym stopniu różnicuje płeć: w porównaniu z dziewczętami chłopcy nieco mocniej akcentują nierówności w tym aspekcie.

WYKRES 46

Czy, Twoim zdaniem, wyznawcy różnych religii są w Polsce traktowani w równy sposób czy też nie?

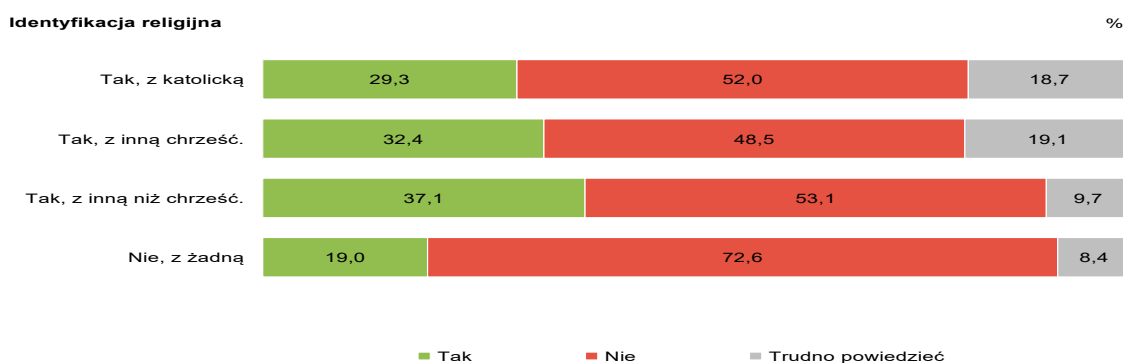
Podobnie jak w odniesieniu do równości światopoglądowej, opinie młodzieży w sprawie równości wyznaniowej różnicuje najsilniej ich własna religijność: deklarowana wiara i praktyki religijne: im głębsza wiara i im częstszy udział w nabożeństwach tym większe przekonanie o

równości wyznaniowej i odwrotnie: rzadsze praktyki i słabsza wiara (bądź jej brak) idą w parze z opinią o braku równości wyznaniowej.

Biorąc pod uwagę wyznanie - poglądy młodych katolików nie różnią się w omawianej kwestii od poglądów wyznawców innych religii, cezura przebiega tu raczej pomiędzy wyznawaniem jakiejś religii – te osoby w większym stopniu skłaniają się ku opinii o istnieniu równości wyznaniowej – a brakiem identyfikacji religijnej, gdzie dominuje przekonanie o braku równości w tym względzie.

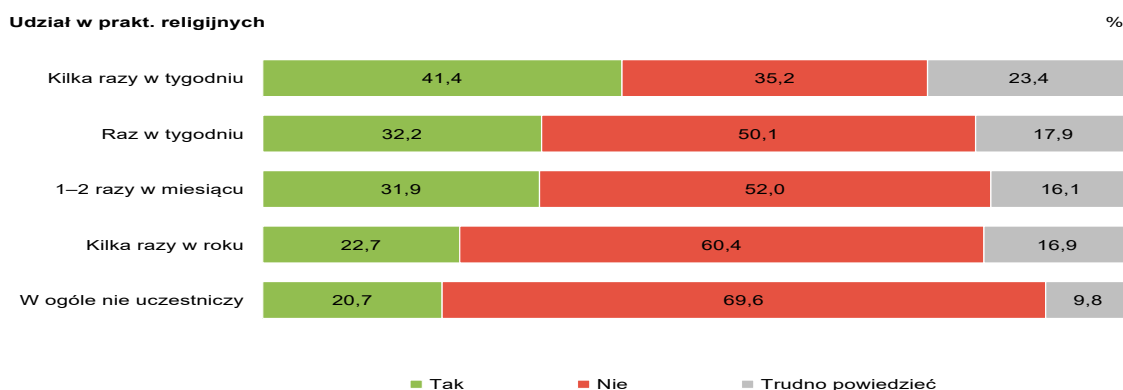
WYKRES 47

Czy, Twoim zdaniem, wyznawcy różnych religii są w Polsce traktowani w równy sposób czy też nie?

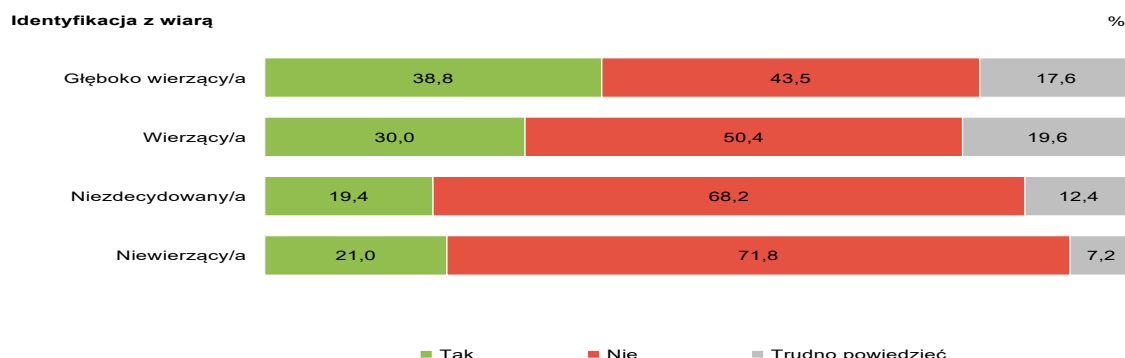
WYKRES 48

Czy, Twoim zdaniem, wyznawcy różnych religii są w Polsce traktowani w równy sposób czy też nie?

WYKRES 49

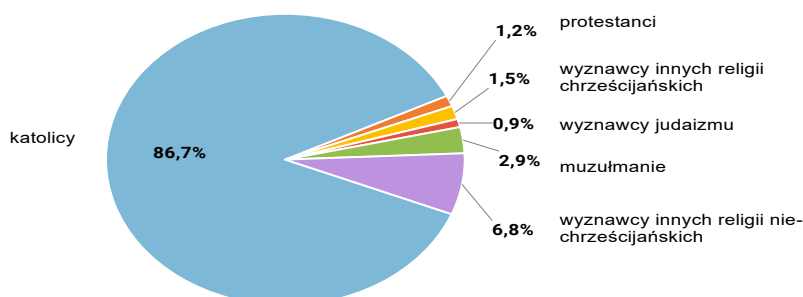
Czy, Twoim zdaniem, wyznawcy różnych religii są w Polsce traktowani w równy sposób czy też nie?

Osoby dostrzegające w Polsce brak równości wyznaniowej jako grupę uprzywilejowaną niemal jednogłośnie (86,7%) wskazały katolików.

WYKRES 50

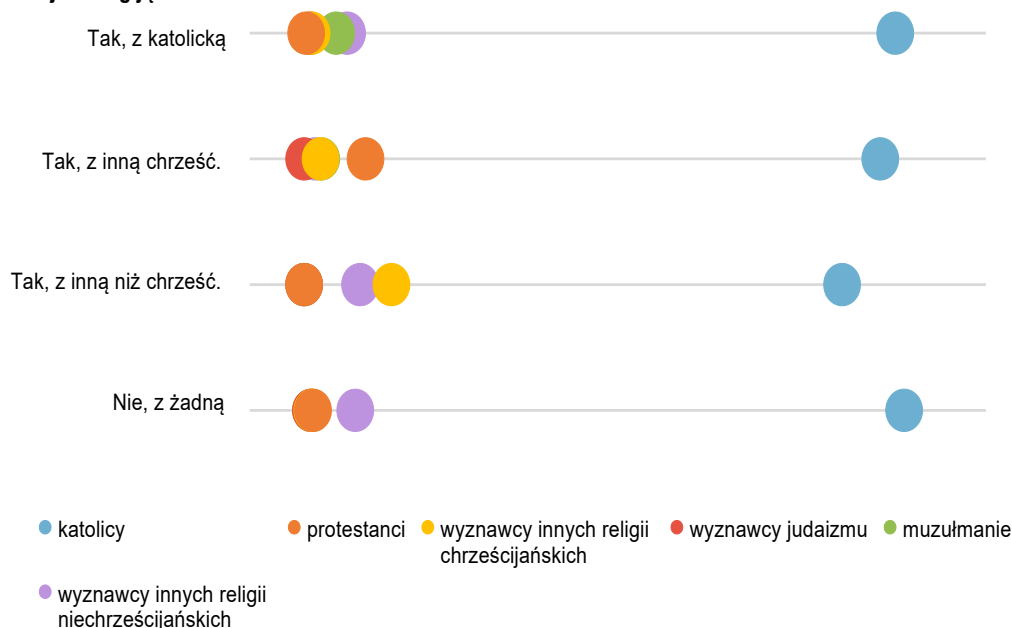
Jeśli uważasz, że wyznawcy różnych religii nie są traktowani w Polsce w równy sposób, którzy z nich, Twoim zdaniem, są w Polsce uprzywilejowani?

Warto zwrócić uwagę na fakt, że przekonania młodzieży o uprzywilejowaniu katolików wobec wyznawców innych religii nie różnicuje osobista identyfikacja wyznaniowa: opinię taką podzielają w zbliżonym stopniu zarówno młodzi katolicy, jak też wyznawcy innych religii i osoby nieidentyfikujące się z żadną religią.

Jeśli uważasz, że wyznawcy różnych religii nie są traktowani w Polsce w równy sposób, którzy z nich, Twoim zdaniem, są w Polsce uprzywilejowani?

Identyfikacja z religią

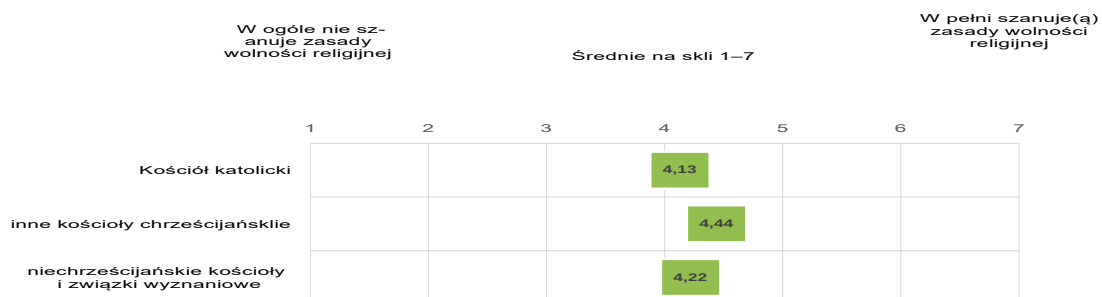
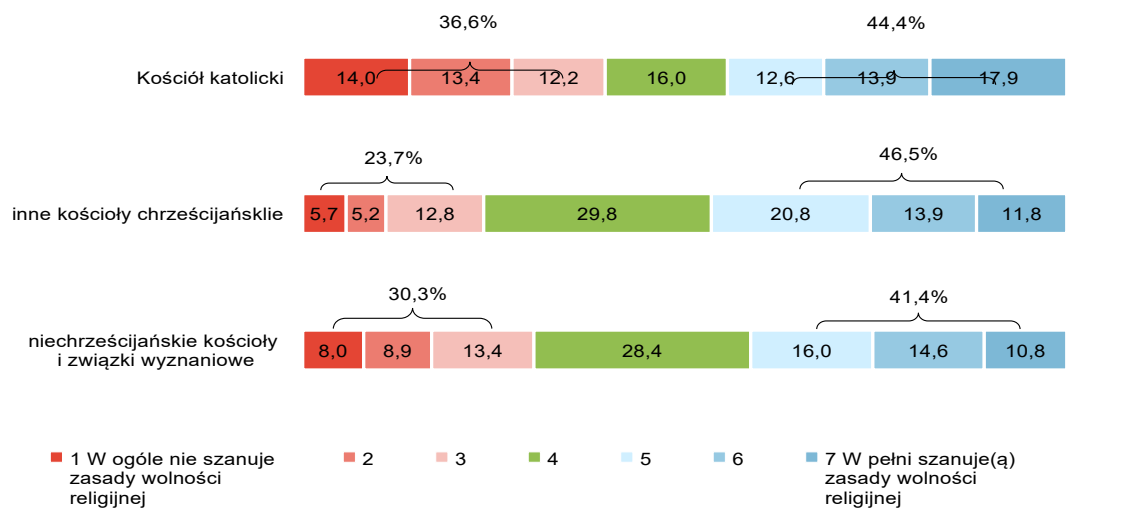

5.3. OCENA POSZANOWANIA ZASADY WOLNOŚCI RELIGIJNEJ PRZEZ KOŚCIOŁY I ZWIĄZKI RELIGIJNE

Badaną młodzież poproszono o ocenę stopnia poszanowania zasady wolności sumienia wyznania w Polsce przez Kościół katolicki, inne kościoły chrześcijańskie oraz niechrześcijańskie kościoły i związki religijne. Uczniowie wyrażali swoją opinię na 7-stopniowej skali, na której 1 oznaczało, że dana instytucja w ogóle nie szanuje zasady wolności religijnej, a 7, że szanuje ją w pełni.

Jak oceniasz, w jakim stopniu obowiązującą w Polsce zasadę wolności sumienia i wyznania (wolności religijnej) szanuje Kościół katolicki oraz inne kościoły i związki religijne?

Oceniając użyj 7-stopniowej skali, na której 1 oznacza „w ogóle nie szanuje zasady wolności religijnej”, a 7 – „w pełni szanuje zasadę wolności religijnej”

W kontekście poszanowania zasady wolności religijnej wszystkie uwzględnione w pytaniu instytucje religijne ocenione zostały przez młodzież raczej krytycznie: średnie wartości ocen są dość zbliżone i sytuują się blisko środka skali. Jako najmniej szanujący zasadę wolności sumienia i wyznania postrzegany jest Kościół katolicki – wskazuje na to zarówno najniższa średnia ocena, jak też najwyższy odsetek ocen krytycznych.

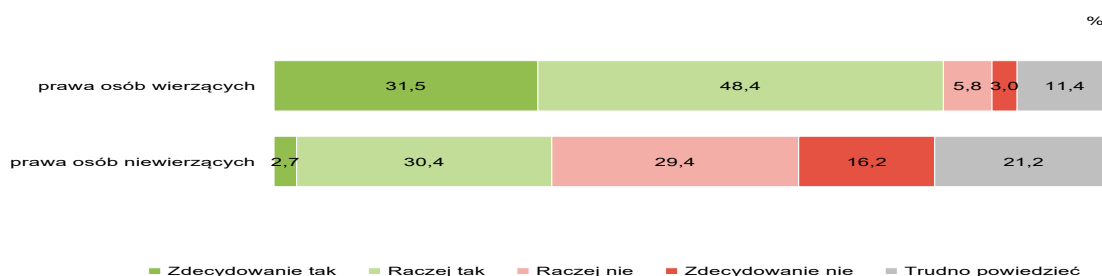
6. OCENA ROZWIĄZAŃ SŁUŻĄCYCH OCHRONIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

6.1. OCHRONA PRAW OSÓB WIERZĄCYCH I NIEWIERZĄCYCH

Na wstępie poproszono uczniów, by na podstawie własnej obserwacji życia społecznego ocenili, czy polskie państwo dobrze chroni z jednej strony prawa osób wierzących, a z drugiej niewierzących. O ile zdecydowana większość badanych (79,9%) uznała, że prawa osób wierzących są w Polsce dobrze chronione, o tyle mniejszość (33,1%) była podobnego zdania o prawach osób niewierzących. W tym przypadku dominował przeciwny pogląd (45,6%), a co piąty uczeń (21,2%) nie miał na ten temat wyrobionej opinii (warto zauważyć, że był to odsetek dwukrotnie wyższy niż w przypadku pytania o prawa osób wierzących).

WYKRES 53

Jak sądzisz na podstawie swojej obserwacji życia społecznego – czy państwo polskie dobrze chroni:

Opinie na temat praw osób wierzących różnicuje wyraźnie poziom wykształcenia rodziców badanych. Większościowy pogląd, wedle którego są one w Polsce dobrze chronione, jest wyraźnie częstszy wśród uczniów, których rodzice są lepiej wykształceni (67,9% wśród dzieci matek z wykształceniem podstawowym wobec 82,1% wśród dzieci matek z wykształceniem wyższym; 66,9% w grupie dzieci ojców z wykształceniem podstawowym wobec 83,7% w grupie dzieci ojców z wykształceniem wyższym). Poza tym znaczenie ma tutaj również deklarowany poziom wiary badanych (70,6% wśród głęboko wierzących wobec 83,8% wśród niewierzących), a także ich płeć (74,7% wśród dziewcząt wobec 85,3% wśród chłopców).

W przypadku opinii na temat praw osób niewierzących zróżnicowania społeczno-demograficzne są liczniejsze i silniejsze, choć akurat zależność od poziomu wykształcenia rodziców nie jest już tak wyraźna. Większościowe przekonanie, wedle którego prawa osób niewierzących nie są w Polsce dobrze chronione, wyrażali znacznie częściej uczniowie rzadziej praktykujący religijnie (60,3% wśród w ogóle niepraktykujących wobec 21,5% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu), o niższym poziomie wiary (61,7% wśród niewierzących wobec 28,7% wśród głęboko wierzących), a także nieutożsamiający się z żadną religią (62,2%

wobec 34,9% wśród utożsamiających się z katolicyzmem). Znaczenie miał tutaj również typ szkoły (51,5% w liceach prywatnych wobec 39,1% w szkołach branżowych), a także wielkość miejscowości, w której znajdowała się szkoła (51,2% w dużych miastach wobec 29,1% na wsi), podobnie zresztą jak wielkość miejscowości, w której mieszkali sami uczniowie (54,6% w dużych miastach wobec 39,2% na wsi). O tym, że prawa osób niewierzących nie są w Polsce właściwie chronione znacznie częściej byli też przekonani chłopcy (56,4%) niż dziewczęta (35,8%) – zob. tabelę aneksową.

6.2. SANKCJE PRAWNE ZA OBRAZĘ UCZUĆ RELIGIJNYCH

W dalszej kolejności poproszono uczniów o ustosunkowanie się do kilku stwierdzeń dotyczących karania za obrazę uczuć religijnych, opierającego się na artykule 196 Kodeksu Karnego (treść artykułu stanowiła część wprowadzenia do pytania, została też przytoczona na wykresie poniżej). Jedne z nich podkreślały potencjalne zalety tej praktyki, drugie jej potencjalne wady. Opinie dotyczące wszystkich stwierdzeń były dość podzielone, odsetek odpowiedzi „*trudno powiedzieć*” przekraczał też w każdym przypadku próg 20%.

Tym niemniej, spośród stwierdzeń akcentujących potencjalne zalety artykułu 196 KK dwa spotkały się z dość wyraźnym poparciem ze strony uczniów (odsetki odpowiedzi przychylnych przewyższały tutaj odsetki odpowiedzi krytycznych o ponad 20 punktów procentowych): 50,1% uczniów zgodziło się, że karanie za obrazę uczuć religijnych zapobiega wykluczaniu ludzi wierzących z życia społecznego, dając im możliwość publicznego okazywania swojej wiary (wobec 27,8% głosów przeciwnych), a 50,0% zgodziło się też, że chroni ono wartości najważniejsze dla ludzi wierzących (wobec 29% głosów przeciwnych). Kolejne stwierdzenie, wedle którego karanie za obrazę uczuć religijnych przeciwdziała prześladowaniu osób wierzących, uzyskało umiarkowane poparcie ze strony uczniów: 44,2% się z nim zgodziło, a 34,5% nie (co daje różnicę 9,7 punktów). Z kolei ostatnie stwierdzenie przemawiające za istnieniem artykułu spotkało się z największym sprzeciwem uczniów: 53,7% uczniów nie zgodziło się, że karanie za obrazę uczuć religijnych jest konieczne, ponieważ prawa osób wierzących powinny być chronione w sposób szczególny (wobec 23,4% zgód, co daje różnicę ponad 30 punktów).

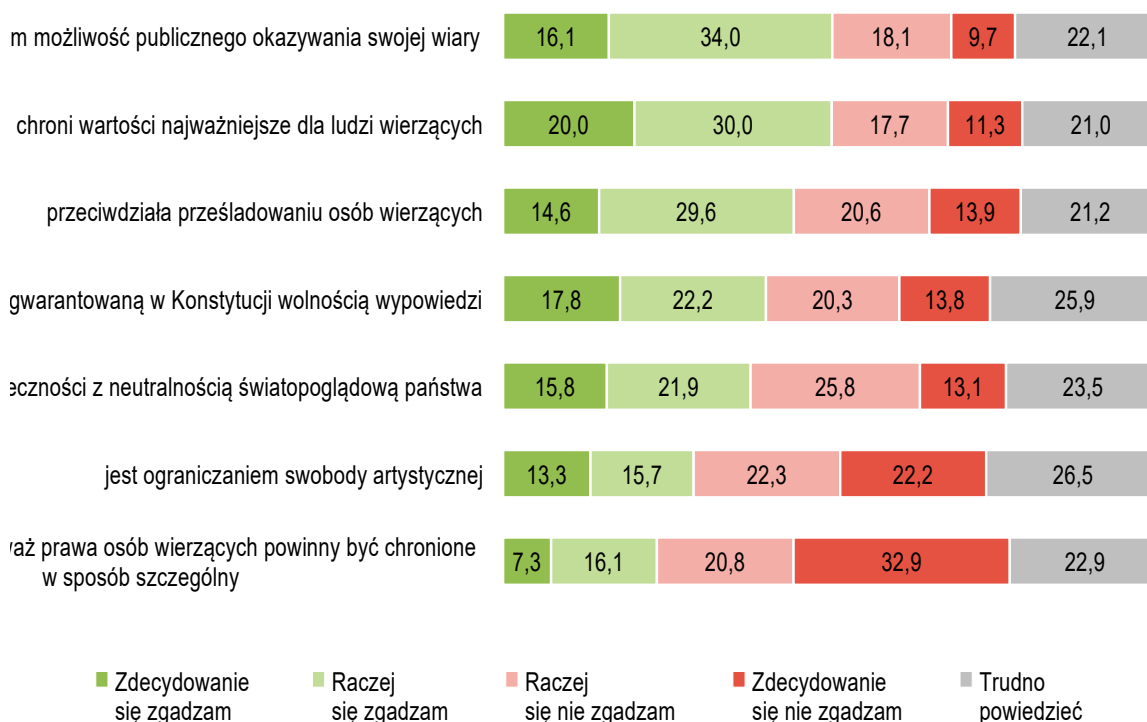
Spośród stwierdzeń podkreślających potencjalne wady artykułu jedno spotkało się z dość wyraźnym sprzeciwem uczniów: 44,5% z nich nie zgodziło się, że karanie za obrazę uczuć religijnych stanowi ograniczenie swobody artystycznej (wobec 29,0% zgód, co daje różnicę ponad 15 punktów). Co do pozostałych dwóch opinie uczniów były raczej podzielone. Ze stwierdzeniem, że karanie za obrazę uczuć religijnych jest sprzeczne z gwarantowaną

w Konstytucji wolnością wypowiedzi, zgodziło się 40,0% z nich, a sprzeciwiło - 34,1% (6 punktów różnicy). Z kolei z poglądem, wedle którego artykuł 196 KK stoi w sprzeczności z neutralnością światopoglądową państwa, zgodziło się 37,7% badanych, a sprzeciw wyraziło 38,9% (1 punkt różnicy).

WYKRES 54

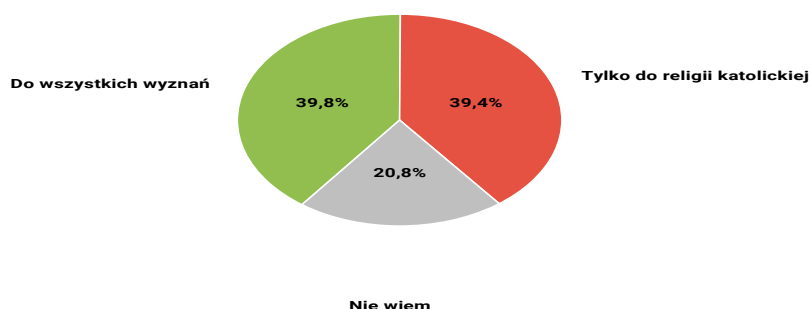
Artykuł 196 Kodeksu Karnego brzmi: *Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*

Czy się zgadzasz, że karanie za obrazę uczuć religijnych:

Uczniom postawiono również pytanie o to, czy – ich zdaniem – artykuł 196 KK chroni wyznawców wszystkich religii obecnych w Polsce czy tylko dominującej w kraju religii katolickiej. Zdania były tutaj ponownie bardzo podzielone. Odsetek uczniów, którzy uznali, że artykuł odnosi się do wszystkich wyznań (39,8%) był niemal identyczny z odsetkiem tych, wedle których odnosi się on wyłącznie do religii katolickiej (39,4%). Ponownie co piąty uczeń (20,8%) nie miał na ten temat zdania.

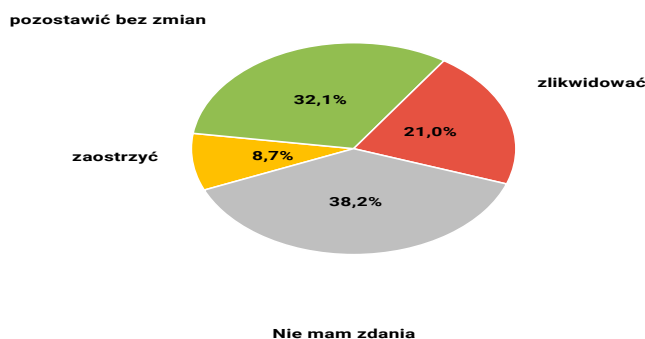
Jak sądzisz, czy art. 196 KK odnosi się do wszystkich religii i wyznań obecnych w Polsce czy tylko do dominującej w naszym kraju religii katolickiej?

Przekonanie, że artykuł 196 KK chroni wyłącznie wyznawców religii katolickiej było ponadprzeciętnie częste wśród osób mniej lub wcale z tą religią niezwiązanych. W grupie osób identyfikujących się z religią inną niż chrześcijańska odsetek takich odpowiedzi sięgnął aż 72,7%⁶ (wobec 26,6% wśród katolików czy 55,0% wśród nieutożsamiających się z żadną religią). Ponadprzeciętnie wysoki był również w grupie osób niepraktykujących (54,3%) i niewierzących (60,8%).

Na koniec zestawu pytań dotyczących artykułu 196 KK uczniowie zostali zapytani o to, czy artykuł należałoby jakoś zmodyfikować. Odpowiedź „*nie mam zdania*” okazała się w tym przypadku przeważającym wskazaniem (38,2%). Wśród pozostałych przeważały głosy, że artykuł należałoby pozostawić w obecnej formie (32,1%), co piąty uczeń uznał jednak, że należałoby go zlikwidować (21%), a co jedenasty opowiedział się za jego zaostrzeniem (8,7%).

Czy, Twoim zdaniem, art. 196 KK dotyczący karania za obrazę uczuć religijnych należałoby:

⁶ Warto przy tym pamiętać o niskiej liczebności grupy wyznawców niechrześcijańskich religii w próbie – to zaledwie 32 osoby.

Likwidację artykułu 196 KK ponadprzeciętnie często popierali uczniowie niewierzący (42,7%), niepraktykujący (35,3%), a także nieidentyfikujący się z religią katolicką (37,8% wśród nieidentyfikujących się z żadną religią i 31,5% wśród utożsamiających się z niechrześcijańską religią). Tego typu głosy były też częstsze wśród uczniów określających swoje warunki materialne jako złe (35,8% wobec 19,7% wśród oceniających je jako dobre).

Z kolei za zaostreniem artykułu 196 KK ponadprzeciętnie często opowiadali się uczniowie o wyższym deklarowanym poziomie wiary (20,5% wśród głęboko wierzących wobec 4,6% wśród niewierzących) oraz uczestnictwa w praktykach religijnych (16,8% w grupie praktykujących raz w tygodniu wobec 4,0% wśród w ogóle niepraktykujących). Poza tym głosy takie częściej pojawiały się w szkołach zlokalizowanych w mniejszych miejscowościach (21,8% w wiejskich szkołach⁷ wobec 7,4% w szkołach z największych miast), a także wśród uczniów innych wyznań niż katolickie (20,1% w grupie utożsamiającej się z innym chrześcijańskim wyznaniem i 16,9% wśród wyznawców niechrześcijańskich religii wobec 9,8% wśród katolików i 4,5% wśród nieidentyfikujących się z żadną religią).

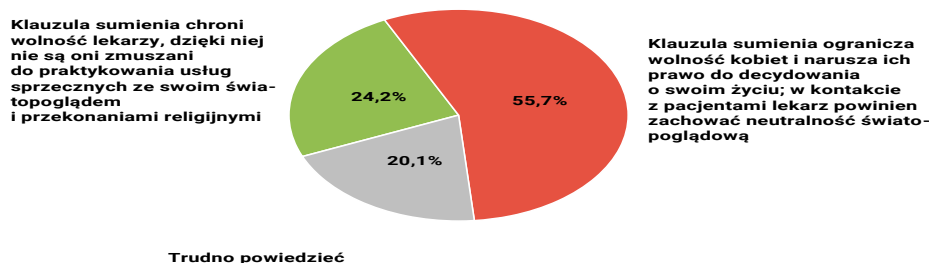
6.3. KLAUZULA SUMIENIA

Kolejne pytanie postawione uczniom dotyczyło tzw. „klauzuli sumienia”, czyli obowiązującego w Polsce prawa, wedle którego lekarz może odmówić wykonania świadczeń zdrowotnych, jeśli uzna je za niezgodne ze swoim sumieniem. W praktyce odnosi się ono najczęściej do możliwości odmówienia wykonania zabiegu legalnej aborcji lub udostępnienia antykoncepcji. Wśród uczniów wyraźnie przeważała negatywna wizja klauzuli – ponad połowa (55,7%) uznała, że ogranicza ona wolność kobiet i narusza ich prawo do decydowania o swoim życiu. Mniej niż co czwarty uczeń (24,2%) podzielał pozytywną wizję klauzuli, wedle której chroni ona wolność sumienia lekarzy. Co piąty (20,1%) nie miał na ten temat wyrobionego zdania.

WYKRES 57

⁷ Uwaga: liczebność uczniów z wiejskich szkół w próbie była bardzo niska i wynosiła 23 osoby.

Obowiązująca w Polsce Ustawa o Zawodzie Lekarza stanowi, że każdy lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem – jest to tzw. „klauzula sumienia”, która w praktyce dotyczy przede wszystkim takich kwestii jak aborcja czy antykoncepcja. Która z poniższych opinii na temat „klauzuli sumienia” jest bliższa Twojemu stanowisku?

Co ciekawe, przekonanie, że klauzula sumienia ogranicza wolność kobiet, wyrażali znacznie częściej chłopcy niż dziewczęta (70,0% wobec 42,4%). Poza tym jak zwykle znaczenie miał tutaj poziom wiary (75,2% wśród niewierzących wobec 26,5% wśród głęboko wierzących), uczestnictwa w praktykach religijnych (69,7% wśród niepraktykujących wobec 27,5% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu), a także identyfikacja religijna (71,1% wśród nieidentyfikujących się z żadną religią i 62,8% wśród utożsamiających się z niechrześcijańską religią wobec 44,9% wśród katolików). Negatywną wizję klauzuli sumienia nieco częściej podzielali też uczniowie z większych miejscowości (63% w największych miastach wobec 50,8% na wsi), a także dzieci gorzej wykształconych rodziców (79,8% wśród dzieci matek z wykształceniem podstawowym⁸ wobec 53% wśród dzieci matek z wykształceniem wyższym, a także 65,7% wśród dzieci ojców z wykształceniem podstawowym⁹ wobec 52,3% wśród dzieci ojców z wykształceniem wyższym).

Z kolei pozytywne aspekty klauzuli sumienia dostrzegały częściej dziewczęta niż chłopcy (32,1% wobec 15,7%), badani deklarujący głęboką wiarę (54,2%), uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (51,1%), a także utożsamiający się z religią katolicką (32,2%).

6.4. NARUSZENIA PRAWA DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Kolejne pytania dotyczyły zagrożeń dla wolności wyznania i sumienia w naszym kraju. Zdecydowana większość uczniów (85,1%) nie zgodziła się ze stwierdzeniem, wedle którego

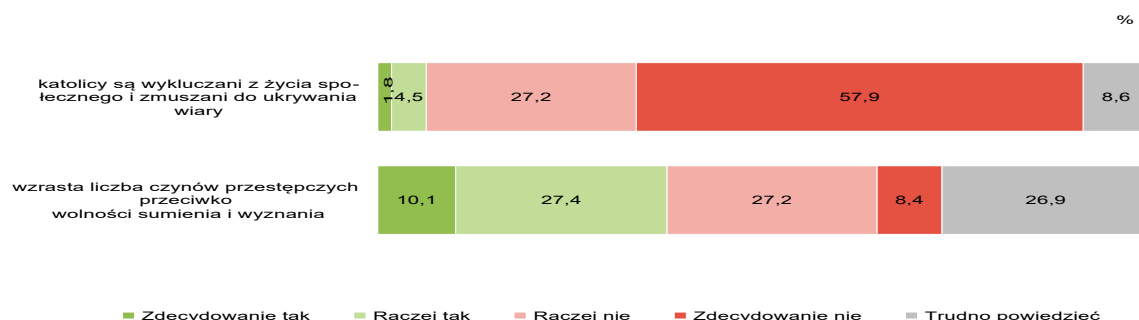
⁸ Uwaga: liczebność dzieci matek z wykształceniem podstawowym w próbie była niska i wynosiła 32 osoby.

⁹ Uwaga: liczebność dzieci ojców z wykształceniem podstawowym w próbie była niska i wynosiła 45 osób.

katolicy we współczesnej Polsce mieliby być wykluczani z życia społecznego i zmuszani do ukrywania swojej wiary; 8,6% badanych nie miało na ten temat zdania, a jedynie 6,3% odpowiedziało twierdząco. Drugie z przedstawionych uczniom stwierdzeń, według którego w dzisiejszej Polsce miałyby wzrastać liczba przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania, nie wywołało już tak zdecydowanej reakcji. Więcej niż co czwarty badany (26,9%) wybrał odpowiedź „*trudno powiedzieć*”. Wśród pozostałych opinie były podzielone: 37,5% zgadzało się ze stwierdzeniem, a 35,6% nie.

WYKRES 58

Czy masz poczucie, że obecnie w Polsce:

Mniejszościowy pogląd, wedle którego katolicy są w Polsce wykluczani z życia społecznego, podzielali ponadprzeciętnie często uczniowie regularnie praktykujący (20,6% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu i 11,9% wśród praktykujących raz w tygodniu) oraz głęboko wierzący (18,5%). Poza tym opinia ta była nieco częstsza w szkołach wiejskich (12,7%) oraz wśród dzieci rodziców z gorszym wykształceniem (15,0% wśród dzieci ojców z wykształceniem podstawowym i 14,9% wśród dzieci matek z wykształceniem podstawowym).

Przekonanie, że w Polsce wzrasta liczba czynów przestępczych przeciwko wolności sumienia i wyznania, było ponadprzeciętnie częste zwłaszcza wśród uczniów praktykujących kilka razy w tygodniu (63,2%) i głęboko wierzących (55,3%), a także wśród chrześcijan innego wyznania niż katolickie (47,6%). W grupie uczniów niezgadających się z tym twierdzeniem zróżnicowania były mniej wyraźne, choć wyróżniały się tutaj szkoły wiejskie (61,8%, przy czym warto przypomnieć o niskiej liczebności ich uczniów w próbie) i wyznawcy religii niechrześcijańskich (48,2%).

7. RELACJE PAŃSTWO – KOŚCIOŁ

7.1. NEUTRALNOŚĆ ŚWIATOPOGŁĄDOWA PAŃSTWA

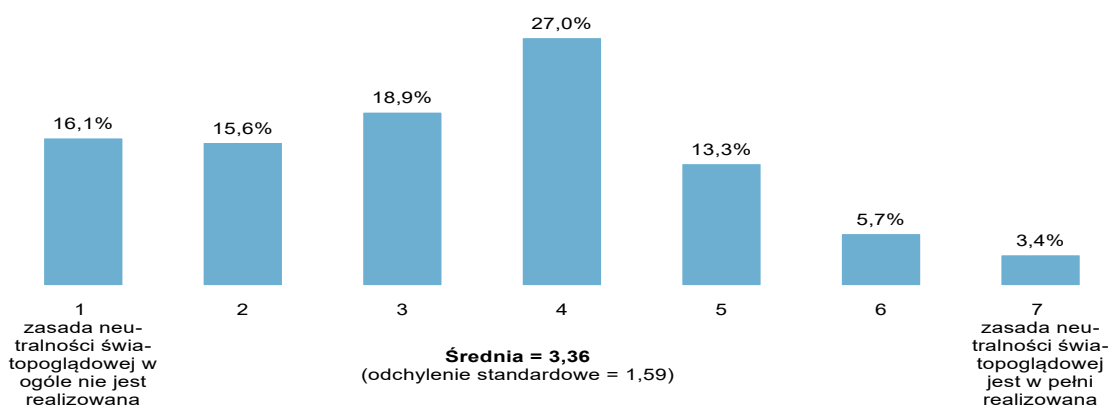
Relacje między państwem polskim a Kościołem katolickim określa Konstytucja RP oraz - bardziej szczegółowo - konkordat. Rozstrzygnięcia zawarte w konstytucji i konkordacie mówią o autonomii i niezależności państwa i Kościoła oraz współdziałaniu obu podmiotów dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. Ponadto w konstytucji czytamy, że „władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym” (art. 25 u.2). Zapisy te mogą być różnie interpretowane, a ich realizacja w praktyce różnie oceniana.

W odczuciu młodych ludzi w Polsce zasada neutralności światopoglądowej raczej nie jest realizowana. Ku takiej opinii skłania się ponad połowa z nich (50,7%). O ponad połowę mniejszy odsetek (22,4%) uważa, że zasada neutralności światopoglądowej jest w naszym kraju przestrzegana. Więcej niż co czwarty badany (27,0%) nie ma w tej kwestii jednoznacznej opinii.

Średnia na siedmiostopniowej skali, gdzie 1 oznacza, że zasada neutralności światopoglądowej w ogóle nie jest realizowana, zaś 7, że jest ona w pełni przestrzegana wynosi 3,36.

WYKRES 59

Jak oceniasz, w jakim stopniu zapisana w konstytucji zasada neutralności światopoglądowej państwa jest w Polsce realizowana w praktyce?

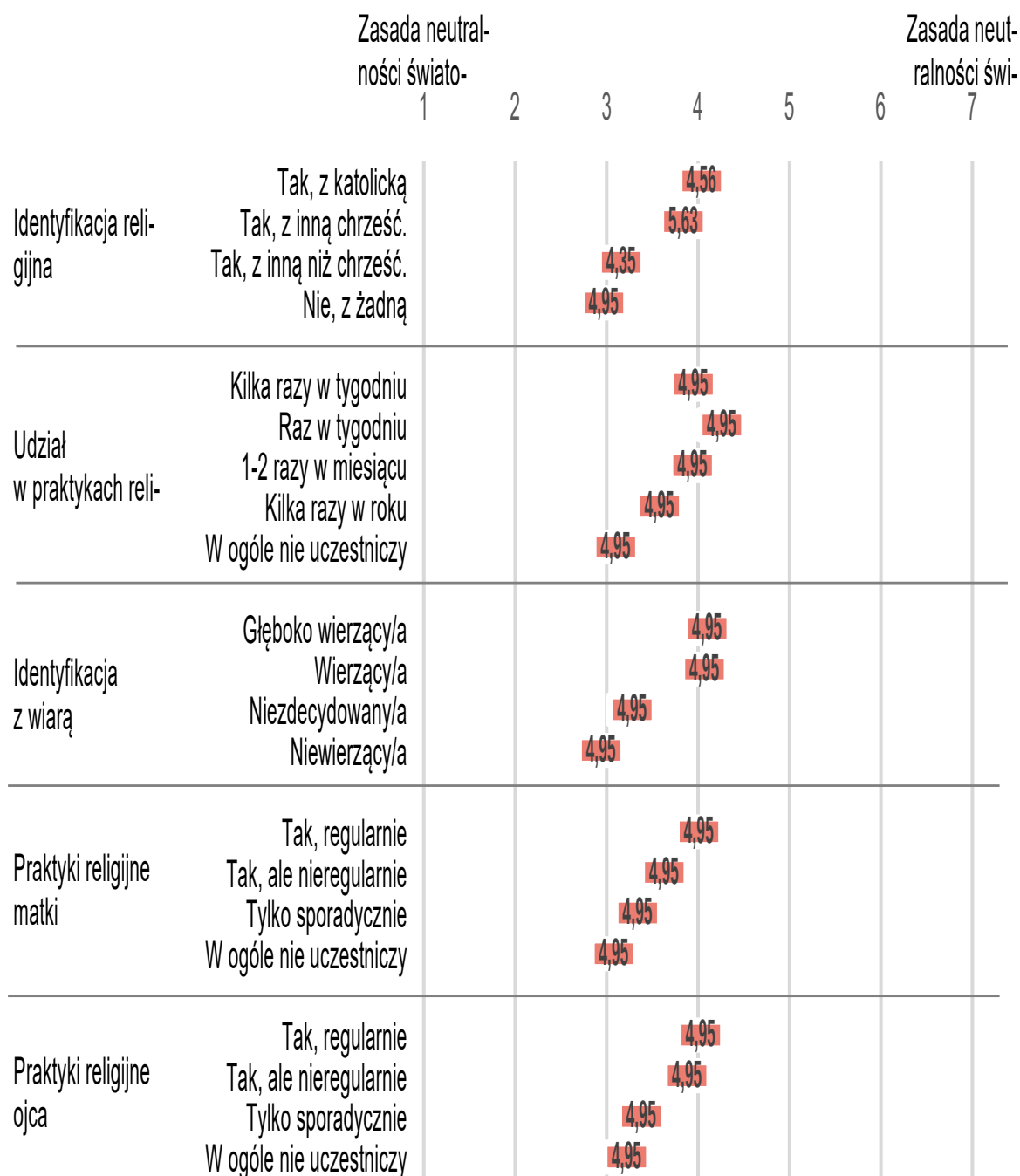
Opinie o nieprzestrzeganiu przez państwo zasady neutralności światopoglądowej wyraźnie korespondują z deklarowanym przez uczniów przekonaniem o uprzywilejowanej pozycji osób wierzących, a w szczególności katolików oraz z wprost wyrażanym przeświadczeniem, że państwo polskie lepiej chroni prawa osób wierzących niż niewierzących. Jeśli porównać deklaracje uczniów kwestionujących realizację zasady neutralności światopoglądowej przez państwo i tych, którzy nie mają w tym względzie zastrzeżeń to widać, że:

- równe traktowanie osób wierzących i niewierzących dostrzega odpowiednio 21,3% i 57,2% z nich;
- równe traktowanie wyznawców różnych religii potwierdza odpowiednio 18,1% i 43,2% z nich;
- o ile z przekonaniem, że polskie państwo dobrze chroni prawa osób wierzących zgadzają się zarówno uczniowie podważający realizację zasady neutralności światopoglądowej przez państwo jak i ci, którzy nie mają w tym względzie zastrzeżeń (odpowiednio 84,1% i 81,4%), o tyle ze stwierdzeniem, że państwo dobrze chroni prawa osób niewierzących zgadza się odpowiednio 20,2% i 55,4% z nich.

Ocena realizacji zasady neutralności światopoglądowej przez państwo zależy przede wszystkim od identyfikacji religijnej, a co za tym idzie od osobistego stosunku do wiary i praktyk religijnych, a pośrednio jest powiązana z praktykami religijnymi rodziców. Jak wynika z analiz wartości średnich na skali stosunkowo najlepiej respektowanie zasady neutralności światopoglądowej oceniają uczniowie identyfikujący z religią katolicką, określający się jako wierzący lub głęboko wierzący, uczestniczący raz w tygodniu w praktykach religijnych oraz pochodzący z domów, w których praktykują rodzice. Najbardziej niezadowoleni w tym względzie są uczniowie nieutożsamiający się z żadną religią, niewierzący, nieuczestniczący w praktykach religijnych, pochodzący z domów, w których się nie praktykuje.

Jak oceniasz, w jakim stopniu zapisana w konstytucji zasada neutralności światopoglądowej państwa jest w Polsce realizowana w praktyce?

Średnia na skali 1 (zasada neutralności światopoglądowej w ogóle nie jest realizowana) – 7 (zasada neutralności światopoglądowej jest w pełni realizowana)

Jeśli chodzi o podstawowe cechy społeczno–demograficzne, których znaczenie jest zdecydowanie mniejsze, to można powiedzieć, że lepiej realizację zasady neutralności światopoglądowej państwa oceniają uczniowie mieszkający na wsi (średnia 3,58) niż w miastach (3,22 w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców), nieco lepiej dziewczęta (3,55) niż chłopcy (3,18), trochę lepiej także uczniowie szkół branżowych (4,00) niż uczniowie liceów (3,17 - uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących, 3,08 – uczniowie prywatnych liceów).

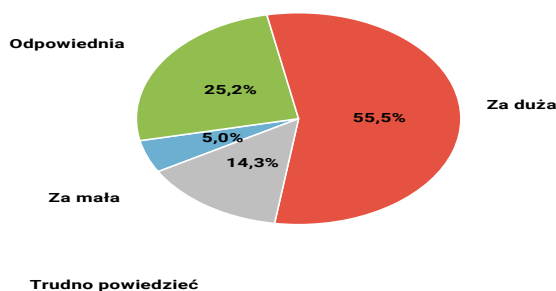
Mimo opisanych zróżnicowań prawie we wszystkich analizowanych grupach wyróżnionych ze względu na religijność lub inne cechy społeczno–demograficzne średnia na skali 1-7 jest niższa niż 4, co oznacza, że uczniom bliżej do przekonania o nieprzestrzeganiu zasady neutralności światopoglądowej państwa.

7.2. OBECNOŚĆ KOŚCIOŁA W SFERZE PUBLICZNEJ

Ocena realizacji zasady neutralności światopoglądowej przez państwo wiąże się z postrzeganiem obecności Kościoła w sferze publicznej. W opinii badanych obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym jest zbyt duża. Tego zdania jest ponad połowa ankietowanych uczniów (55,5%). Pozostali sądzą na ogół, że udział Kościoła w życiu publicznym jest odpowiedni (25,2%), a jedynie nieliczni (5,0%) postrzegają go jako zbyt mały.

WYKRES 61

Czy Twoim zdaniem, obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w Polsce jest obecnie:

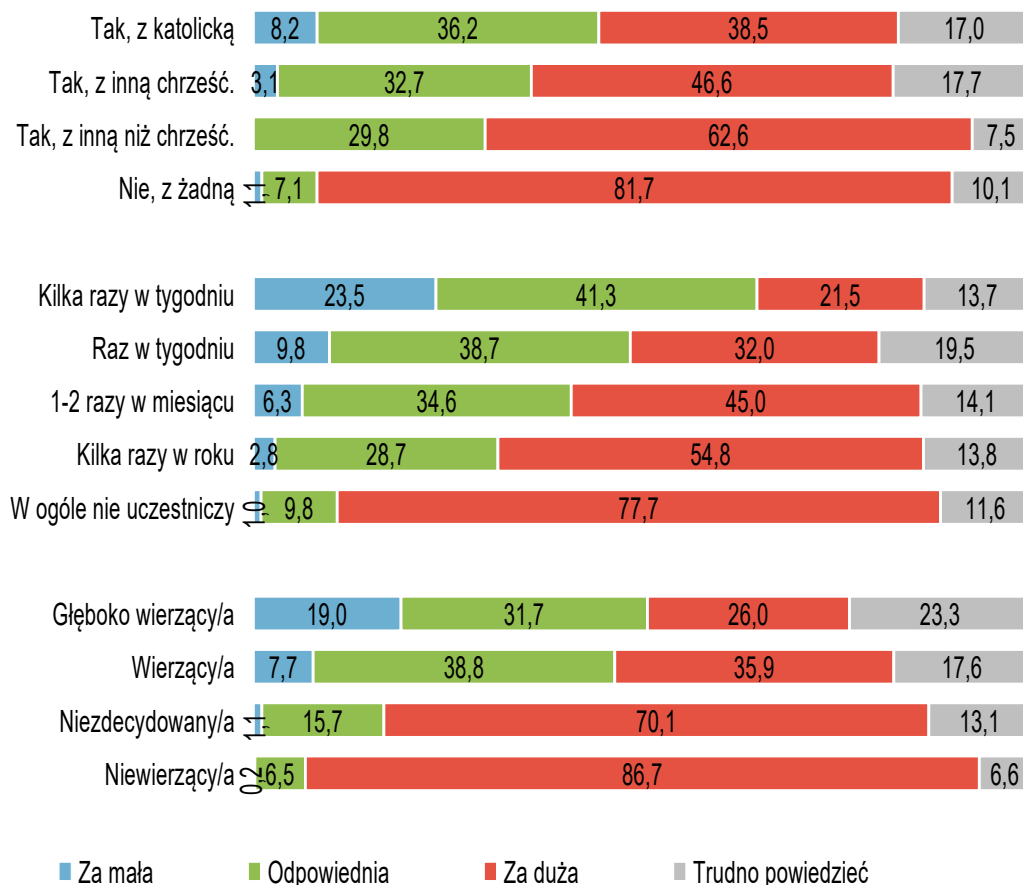

Jak wynika z analiz opinii w tej kwestii zależą przede wszystkim od osobistej wiary, identyfikacji religijnej oraz częstości praktyk religijnych. Zbyt dużą obecność Kościoła w życiu publicznym najczęściej konstatują osoby niewierzące (86,7%) lub niezdecydowane w kwestii wiary (70,1%), nieidentyfikujące się z żadną religią (81,7%) oraz niepraktykujące (77,7%). Co ciekawe, również w grupie uczniów określających się jako katolicy znacznie częściej jest

pogląd o zbyt dużym niż przekonanie o zbyt małym udziale Kościoła w życiu publicznym (odpowiednio 38,5 % i 8,2%). O zbyt małej obecności Kościoła w życiu publicznym stosunkowo najczęściej mówią uczniowie praktykujący kilka razy w tygodniu (23,5%) oraz określający się jako głęboko wierzący (19,0%).

WYKRES 62

Czy Twoim zdaniem, obecność Kościoła katolickiego w życiu publicznym w Polsce jest obecnie:

Osobista wiara i religijność uczniów wiążą się z religijnością rodziców, stąd też widoczna zależność między postrzeganiem udziału Kościoła w życiu publicznym a praktykami religijnymi rodziców. Uczniowie, których rodzice nie praktykują, szczególnie często krytykują nadmierną obecność Kościoła w sferze publicznej.

Przekonanie o zbyt dużym udziale Kościoła w życiu publicznej jest tym częstsze, im większa miejscowość, w której mieszkają uczniowie (wyraża je od 45,0% uczniów ze wsi do 69,3% uczniów z miast mających ponad 100 tys. ludności).

Pewną rolę w opiniach w tej kwestii odgrywa także wykształcenie rodziców i typ szkoły, do której uczęszczają uczniowie. Generalnie, im wyższe wykształcenie rodziców, tym częstsze przekonanie o nadmiernej obecności Kościoła w życiu publicznym. Ponadto, opinię tę wyraźnie rzadziej podzielają uczniowie szkół branżowych (27,8%) niż uczący się w innych typach szkół, w tym przede wszystkim w prywatnych liceach ogólnokształcących (71,3%).

7.3. OPINIE NA TEMAT WPŁYWU KOŚCIOŁA NA STANOWIENIE PRAWA

Uczniowie dość jednoznacznie odrzucają możliwość realnego wpływania księży i biskupów na kształt stanowionego w Polsce prawa (ogółem 80,1%, w tym 64,1% w sposób zdecydowany). Większość badanych (71,1%, w tym 48,1% w sposób zdecydowany) kwestionuje również pogląd, że prawo w naszym kraju powinno być oparte na wartościach i normach religii katolickiej. Wydaje się zatem, że uczniowie nie tylko wykluczają wpływ Kościoła instytucjonalnego na decyzje polityczne, ale są także przeciwni oddziaływaniu Kościoła w sferze metapolityki, przez wskazywanie zasad i wartości, na których powinno być ufundowane prawo.

Większość uczniów (ogółem 60,2%) zgadza się ze stwierdzeniem, że prawo powinno być uchwalane w taki sposób, aby chronić prawa mniejszości – osób niewierzących i wyznawców innych religii. Warto zauważyć, że również osoby, które uważają, że prawo w Polsce powinno być oparte na wartościach i normach religii katolickiej, przychylają się do opinii, że prawo powinno chronić mniejszości: osoby niewierzące i wyznawców innych religii (tego zdania jest 54,8% z nich). Co więcej, także uczniowie popierający możliwość wpływania przez księży i biskupów na kształt stanowionego prawa, opowiadają się za ochroną praw mniejszości religijnych i niewierzących (59,8%).

Ocena stwierdzeń dot. stanowienia prawa. Katolicy stanowią w Polsce większość, więc:

Opinie na temat stanowienia prawa w społeczeństwie, w którym większość to katolicy, do pewnego stopnia modyfikują cechy społeczne-demograficzne, w tym przede wszystkim wiara, udział w praktykach religijnych oraz identyfikacja religijna. Nieco częściej niż przeciętnie wpływ księży i biskupów na stanowienie prawa są skłonni akceptować uczniowie kilka razy w tygodniu uczestniczący w praktykach religijnych (24,6%), identyfikujący się z inną niż chrześcijańska religią (19,3%) lub chrześcijanie innych wyznań niż katolickie (15,2%), a biorąc pod uwagę inne cechy socjo-demograficzne: uczniowie szkół branżowych (22,3%). Niezależnie od zauważalnych różnicowań we wszystkich analizowanych grupach przeważa przekonanie, że księża i biskupi nie powinni mieć realnego wpływu na stanowienie prawa w Polsce. Nieco bardziej zróżnicowany - i z tego punktu widzenia bardziej interesujący - jest stosunek do norm i wartości religii katolickiej jako fundamentu stanowionego prawa. Z opinią, że prawo w Polsce powinno opierać się na katolickich normach i wartościach, zgadza się ponad połowa osób najbardziej religijnych: kilka razy w tygodniu biorących udział w praktykach religijnych (50,8%). Wśród praktykujących raz w tygodniu pogląd ten jest już jednak podzielany wyraźnie rzadziej (przez 24,0%). Za stanowieniem prawa w oparciu o normy i wartości katolicyzmu częściej niż przeciętnie opowiadają się osoby określające się jako głęboko wierzące (35,2%), choć przeważająca część z nich nie podziela tego stanowiska (51,6%). Katolickie normy i wartości jako fundament prawa częściej niż przeciętnie akceptują osoby identyfikujące się z jakimkolwiek wyznaniem (katolicy – 22,2%, chrześcijanie innych wyznań – 22,9%, wyznawcy innych religii – 28,6%) najrzadziej – nieutożsamiające się z żadną religią (5,1%). Biorąc pod uwagę inne charakterystyki społeczno-demograficzne można zauważyć, że stosunkowo wielu zwolenników stanowienia prawa w oparciu o katolickie normy i wartości

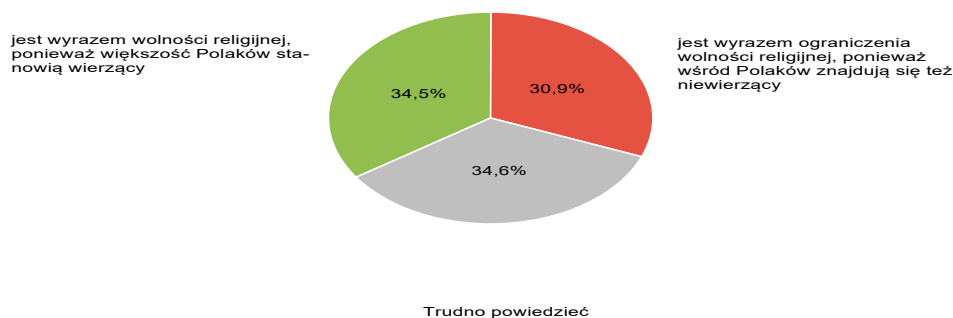
jest wśród uczniów szkół branżowych (34,2%). Stosunek do wiary i praktyk religijnych oraz identyfikacja religijna nie mają większego znaczenia jeśli chodzi o opinie o potrzebie ochrony osób niewierzących i wyznawców innych niż katolicka religia. We wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na stosunek do wiary i religii oraz przynależność konfesyjną panuje przekonanie, że należy respektować prawa niewierzących oraz mniejszości religijnych. Taka opinia przeważa także we wszystkich innych analizowanych grupach społeczno-demograficznych.

7.4. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI PAŃSTWOWYCH

Badani uczniowie są podzielnymi w opiniach na temat obecności elementów religijnych na uroczystościach państwowych. Nieco więcej niż co trzeci ankietowany (34,5%) uważa że obecność akcentów czy też rytuałów religijnych na uroczystościach państwowych jest wyrazem wolności religijnej, ponieważ większość Polaków stanowią wierzący. Tylko niewiele mniejszy odsetek osób (30,9%) odbiera to jednak jako ograniczenie wolności religijnej, ponieważ wśród Polaków są także osoby niewierzące. Duża część uczniów (34,6%) nie ma w tej kwestii wyrobionego zdania.

WYKRES 64

Czy, Twoim zdaniem, obecność elementów religijnych na uroczystościach państwowych:

Opinie na ten temat różnicuje przede wszystkim stosunek do wiary i religii oraz identyfikacja religijna. Obecność elementów religijnych na uroczystościach państwowych jako ekspresję wolności religijnej najczęściej postrzegają osoby określające się jako głęboko wierzące (62,1%) lub wierzące (46,4%), praktykujące raz w tygodniu (53,8%) lub częściej (54,8%) oraz identyfikujące się jako katolicy (47,7%). Przeciwnie - jako ograniczenie wolności religijnej często odbierają to niewierzący (52,8%), wyznawcy innych religii niż chrześcijaństwo (59,9%),

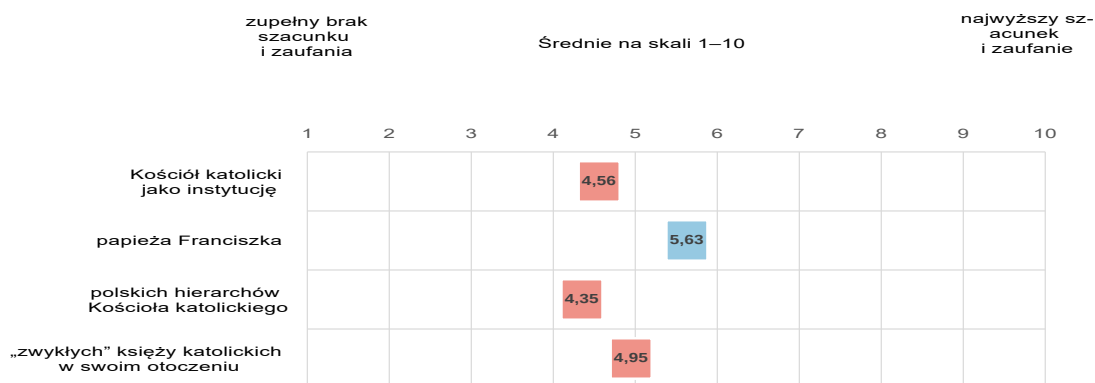
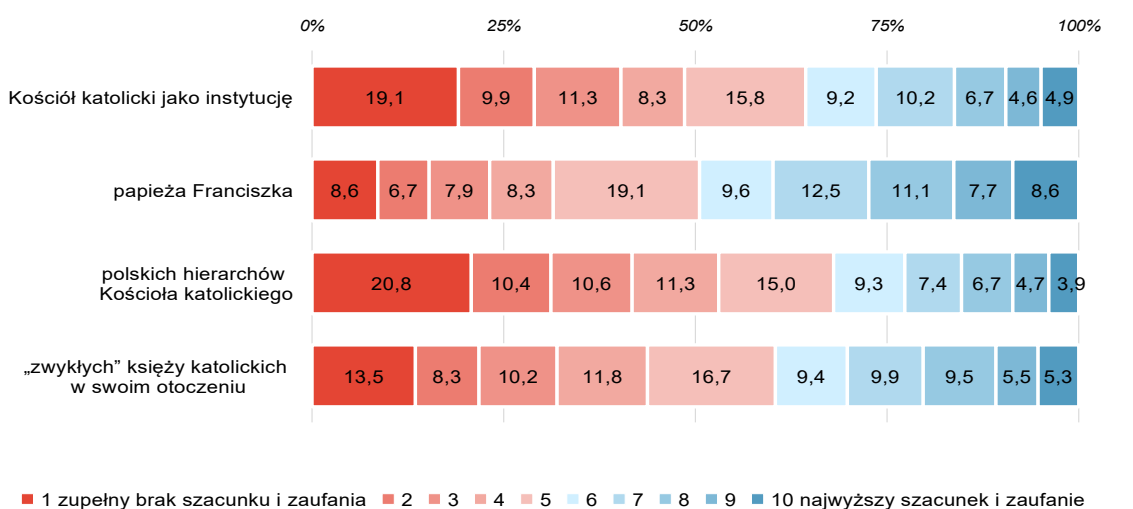
nieidentyfikujący się z żadną religią (47,1%) oraz nieuczestniczący w praktykach religijnych (46,0%).

7.5. STOSUNEK DO KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO I DUCHOWIEŃSTWA

Stosunek młodzieży do Kościoła i duchowieństwa można ogólnie scharakteryzować jako dość krytyczny. Określając swoje nastawienie do Kościoła i duchowieństwa przy pomocy dziesięciostopniowej skali, respondenci częściej wybierali odpowiedzi świadczące o negatywnym niż pozytywnym postrzeganiu tej instytucji i jej przedstawicieli. Ogółem szacunek i zaufanie do Kościoła jako instytucji deklarowało 35,6% badanych uczniów, pozostali (64,4%) w mniej lub bardziej zdecydowany sposób dawali do zrozumienia, że Kościół nie jest dla nich autorytetem, przy czym odpowiedzi blisko jednej piątej (19,1%) można odczytywać jako całkowity brak zaufania i szacunku. Jeszcze nieco gorzej postrzegani są polscy hierarchowie Kościoła, do których szacunek i zaufanie deklarowało ogółem 31,9%, zaś większość (68,1%) wskazywała niski poziom zaufania i szacunku, w tym 20,8% wyrażało całkowicie krytyczny stosunek. Względnie lepiej, choć także raczej krytycznie, oceniano „zwykłych” księży - można powiedzieć, że stanowią oni autorytet dla dwóch piątych uczniów (39,5%), pozostałe 60,5% nie darzy ich większym szacunkiem i zaufaniem (w tym 13,5% wyraża całkowity brak zaufania i szacunku). Wyraźniej lepiej na tym tle postrzegany jest papież Franciszek, którego niemal tyle samo osób odbiera pozytywnie (49,6%), co krytycznie (50,4%).

Średnie ocen wymienionych osób i instytucji na skali potwierdzają raczej krytyczne nastawienie do Kościoła instytucjonalnego (4,56 na skali 1-10), hierarchów polskiego Kościoła (4,35), „zwykłych” księży w otoczeniu (4,95). Średnia w przypadku nastawienia do papieża Franciszka jest natomiast nieco powyżej środkowej wartości na skali (5,5) i wynosi 5,63.

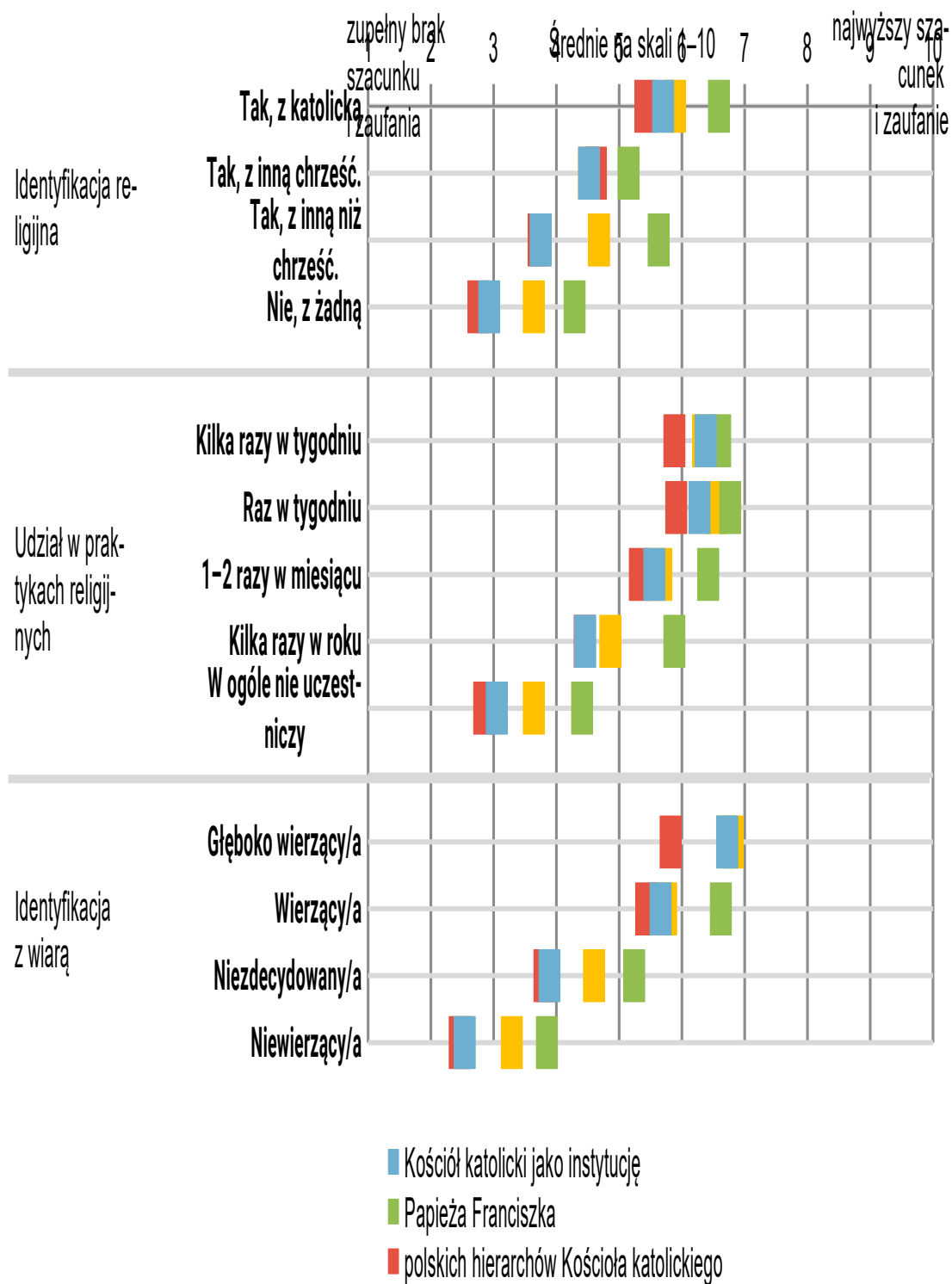
Oceń, w jakim stopniu darzysz szacunkiem i zaufaniem:

Stosunek do Kościoła i duchowieństwa znacząco różnicują wiara, praktyki religijne i identyfikacja religijna. Ogólnie rzecz biorąc, bardziej pozytywnemu nastawieniu do Kościoła i duchownych sprzyja deklarowana wiara, częsty udział w praktykach religijnych oraz identyfikacja z religią katolicką. Najbardziej krytyczni są niewierzący, niepraktykujący oraz nieutożsamiający się z żadną religią. Osobista wiara i religijność uczniów jest związana z postawami rodziców wobec religii. Stąd też praktyki religijne rodziców przekładają się stosunek uczniów do Kościoła i duchownych: deklarowany wobec nich szacunek i zaufanie. Biorąc pod uwagę inne cechy społeczno-demograficzne, istotne znaczenie ma miejsce zamieszkania. Kościół i duchowni cieszą się większym autorytetem na wsi niż w miastach, szczególnie dużych, mających ponad 100 tys. mieszkańców. Mimo generalnie lepszego nastawienia do Kościoła i kleru uczniów pochodzących ze wsi także wśród nich średnie na skalach obrazujących stosunek do Kościoła (5,22), polskich hierarchów (5,01) i „zwykłych” księży (4,42) świadczą o ograniczonym zaufaniu i szacunku. Wyraźnie większy autorytet ma wśród nich papież Franciszek (średnia 6,10).

Oceń, w jakim stopniu darzysz szacunkiem i zaufaniem

Średnie na skali 1 (zupełny brak szacunku i zaufania) – 10 (najwyższy szacunek i zaufanie)

9. WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W ŚRODOWISKU SZKOLNYM

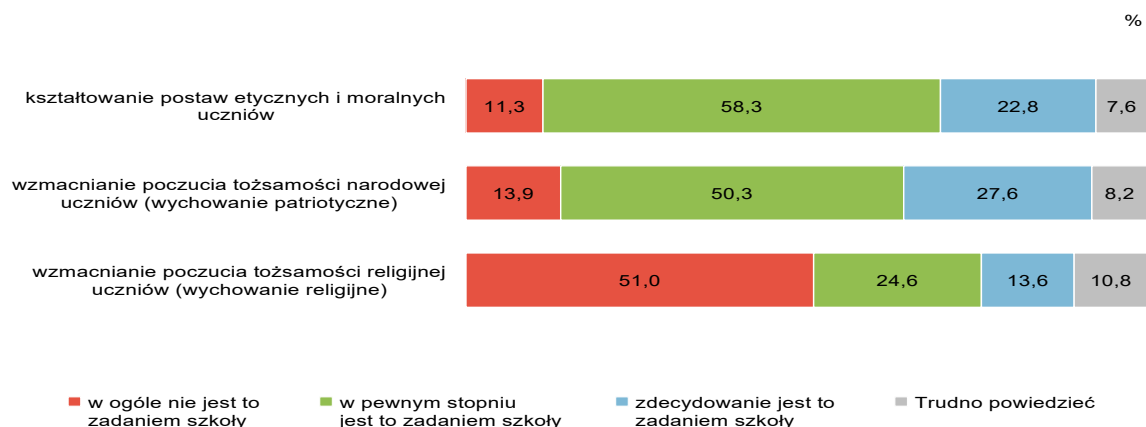
Poniższa część raportu poświęcona jest realizacji zasady wolności sumienia i wyznania w polskich szkołach. Omówione w niej zostały odpowiedzi ankietowanych na pytania dotyczące zadań, jakie stoją przed szkołami w dziedzinie kształtowania postaw moralnych czy poczucia tożsamości narodowej i religijnej uczniów, a także pytania o to, jak w praktyce realizuje się wolność religijna w szkołach badanych i czy dochodzi w nich do szykanowania uczniów ze względów światopoglądowych.

9.1. ZADANIA SZKOŁY

Ocenie uczniów poddano trzy obszary działalności szkoły, które mogłyby potencjalnie wchodzić w konflikt z zasadą wolnością sumienia i wyznania uczniów – kształtowanie postaw moralnych, wychowanie patriotyczne oraz wychowanie religijne – i zapytano ich, czy należą one ich zdaniem do jej zadań. Zdecydowana większość badanych zgadza się, że przynajmniej w pewnym stopniu do zadań szkoły należy kształtowanie postaw etycznych uczniów (81,1%), a także wzmacnianie wśród nich poczucia tożsamości narodowej, czyli wychowanie patriotyczne (77,9%). Głosy sprzeciwu przeważają natomiast w przypadku kwestii wzmacniania tożsamości religijnej uczniów, czyli wychowania religijnego – ponad połowa (51,0%) młodych ludzi podziela pogląd, że ta kwestia w ogóle nie należy to do zadań szkoły.

WYKRES 67

Czy zadaniem szkoły jest:

Kształtowanie postaw etycznych przez szkołę zdecydowanie częściej w porównaniu z innymi popierają uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących (29,5% wobec 9,9% w szkołach

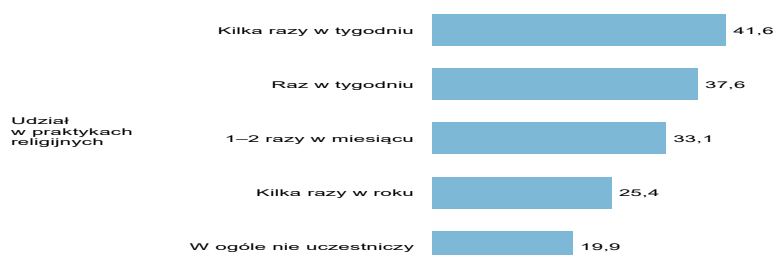
branżowych) oraz deklarujący głęboką wiarę (32,9% wobec 18,4% wśród niezdecydowanych w kwestiach wiary i 22,3% wśród niewierzących).

W przypadku poparcia dla wychowania patriotycznego w szkole, wpływ tożsamości religijnej uczniów uwidacznia się jeszcze wyraźniej: poparcie realizacji tego celu w szkole jest tym większe, im częstsze deklarowane praktyki religijne i im głębsza wiara.

WYKRES 68

Czy zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej uczniów (wychowanie patriotyczne)?

Odsetki odpowiedzi „**zdecydowanie jest to zadaniem szkoły**” a udział w praktykach religijnych

Osobiste postawy uczniów w kwestii wiary i religijności najsilniej różnicują ich opinie w kwestii powinności szkoły wobec wychowania religijnego. Dominujące wśród ogółu badanych przekonanie, że wzmacnianie poczucia tożsamości religijnej uczniów nie należy do zadań szkoły jest szczególnie rozpowszechnione wśród niewierzących (74,6% wobec 26,2% wśród głęboko wierzących), w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych (70,1% wobec 27,3% wśród praktykujących kilka razy w tygodniu), a także nieidentyfikujących się z żadną religią (71,1% wobec 38,5% wśród identyfikujących się z katolicyzmem). Pewne znaczenie ma też w tym kontekście miejsce zamieszkania badanych – im większa miejscowość, tym większy sprzeciw wobec realizowanego przez szkołę wychowania religijnego (59,7% w największych miastach wobec 44,6% na wsi).

WYKRES 69

Czy zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości religijnej uczniów (wychowanie religijne)?

Odsetki odpowiedzi „**w ogóle nie jest to zadaniem szkoły**” a identyfikacja z wiarą

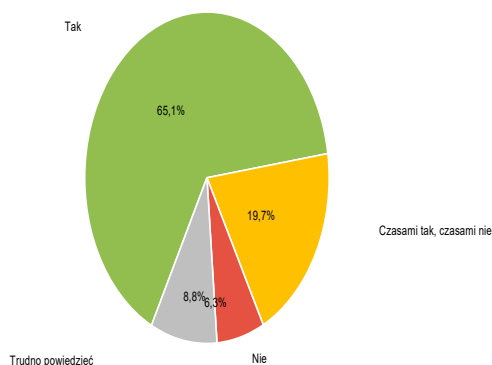
9.2. OCENA PRAKTYCZNEJ REALIZACJI WOLNOŚĆ SUMIENIA I WYZNANIA W SZKOLE

Większość uczniów (65,1%) zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich szkołach przestrzegana jest wolność sumienia i wyznania, a uczniowie wierzący i niewierzący traktowani są przez nauczycieli w równy sposób. Mniej zdecydowany jest stosunek badanych do stwierdzenia, wedle którego uczniowie w ich szkołach mają możliwość dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne, a także swobodnego wyrażania swoich opinii w dyskusji. Co prawda przeważają odpowiedzi twierdzące (42,1%), ale niewiele mniej liczna jest grupa oceniających możliwość dyskusji z nauczycielami jako umiarkowaną (35,1% „*czasami tak, czasami nie*”); co ósmy (12,6%) młody człowiek nie ma możliwości dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne, i swobodnego wyrażania swoich opinii w toku tych dyskusji.

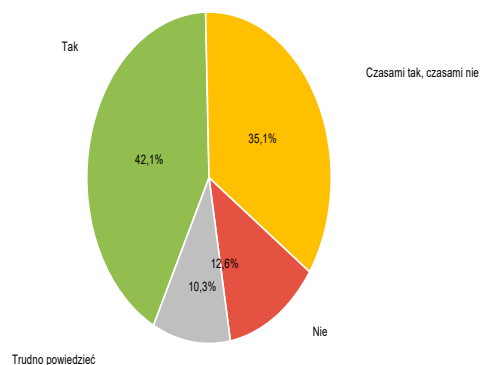
WYKRES 70

Czy w Twojej szkole:

jest przestrzegana wolność sumienia i wyznania, a uczniowie wierzący i niewierzący traktowani są przez nauczycieli w równy sposób

uczniowie mają możliwość dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne, i swobodnego wyrażania swoich opinii w toku tych dyskusji

Deklaracje uczniów wskazują, że zarówno przestrzeganie wolności sumienia, jak i możliwość swobodnej dyskusji ma miejsce w największym stopniu w prywatnych liceach ogólnokształcących (79,2% w przypadku pierwszego stwierdzenia i 59,2% w przypadku drugiego); najgorsza sytuacja panuje natomiast pod tym względem w szkołach branżowych (41,9% w przypadku pierwszego stwierdzenia i 35,1% w przypadku drugiego).

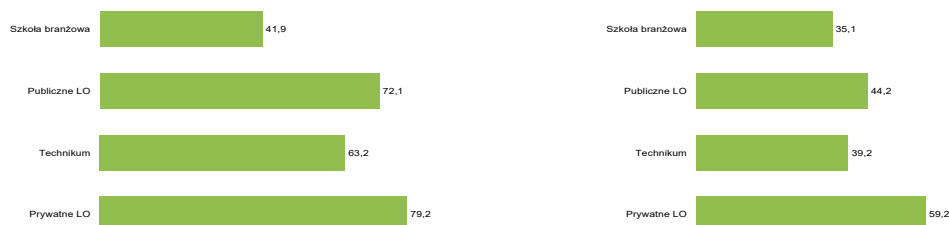
WYKRES 71

Czy w Twojej szkole:

jest przestrzegana wolność sumienia i wyznania, a uczniowie wierzący i niewierzący traktowani są przez nauczycieli w równy sposób

uczniowie mają możliwość dyskusowania z nauczycielami na tematy światopoglądowe i religijne, i swobodnego wyrażania swoich opinii w toku tych dyskusji

Odsetki odpowiedzi „Tak” a typ szkoły

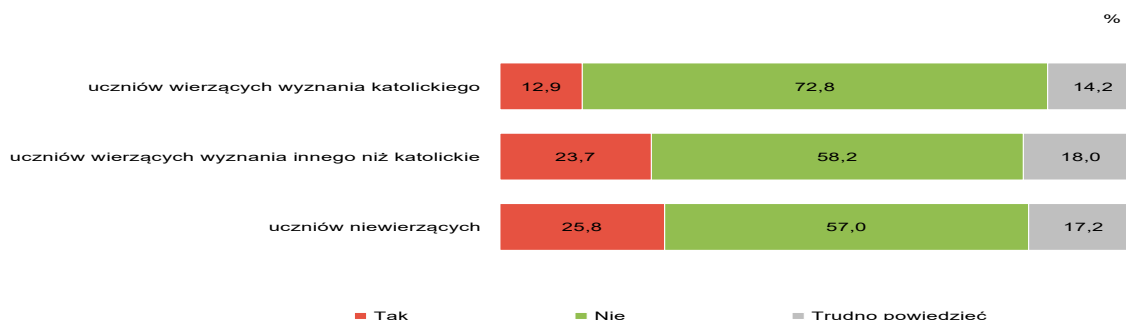

9.3. SZYKANY Z PRZYCZYN ŚWIATOPOGLĄDOWYCH

Większość badanych nigdy nie zetknęła się w toku swojej edukacji z przypadkami szykanowania uczniów z powodu światopoglądu. Deklaracje młodzieży wskazują, że jeśli takie sytuacje miały miejsce, to niemal dwukrotnie częściej dotyczyły uczniów niewierzących lub wyznania innego niż katolickie (odpowiednio 25,8%) i 23,7%) niż katolików (12,9%).

WYKRES 72

Czy w toku swojej edukacji zetknąłeś się ze zjawiskiem szykanowania z powodu wyznania lub jego braku:

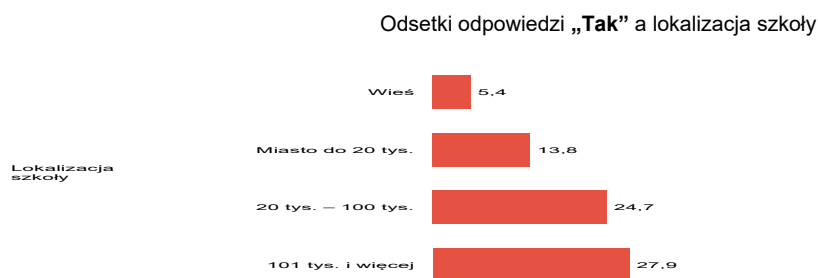
Na przypadki szykanowania uczniów z powodu ich katolickiego wyznania ponadprzeciętnie często wskazują uczniowie szkół branżowych (24,4% wobec 10,7% w publicznych liceach), praktykujący kilka razy w tygodniu (38,9% wobec 9,1% wśród w ogóle niepraktykujących) oraz deklarujący głęboką wiarę (22,5% wobec 7,7% wśród niewierzących). Co ciekawe, odpowiedzi

takie pojawiają się wyraźnie częściej wśród uczniów niechrześcijańskiego wyznania (20,8%) lub niekatolickiego wyznania chrześcijańskiego (19,3%) niż wśród samych katolików (14,7%), choć ze względu na niską liczebność reprezentantów tych dwóch pierwszych grup w próbie należy podchodzić do tych wyników z pewną ostrożnością.

O zetknięciu się ze zjawiskiem szykanowania uczniów innego wyznania niż katolickie ponadprzeciętnie często wspominają uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących (31,5%) oraz szkół z większych miejscowości (27,9% w największych miastach oraz 5,4% na wsiach). Należy przy tym pamiętać, że uczniów innego wyznania niż katolickie nie ma w Polsce wielu, więc uczniowie niewielkich szkół wiejskich mają zazwyczaj niewielkie szanse, by choćby się z nimi zetknąć.

WYKRES 73

Czy w toku swojej edukacji zetknąłeś się ze zjawiskiem szykanowania z powodu wyznania lub jego braku uczniów wierzących wyznania innego niż katolickie?

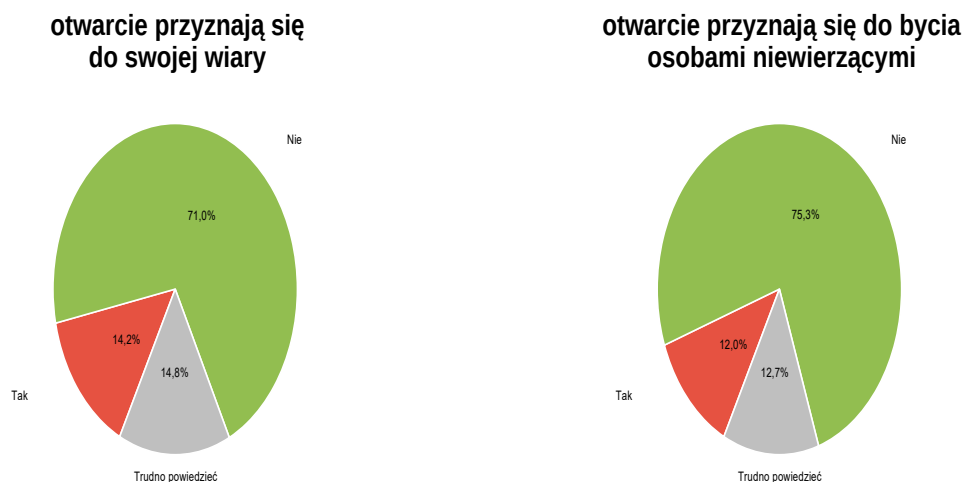
Poza tym, na przypadki szykanowania osób niekatolickiego wyznania w swoich szkołach ponadprzeciętnie często wskazują uczniowie niewierzący (36,0%), nieidentyfikujący się z żadną religią (35,0%), a także w ogóle nieuczestniczący w praktykach religijnych (33,0%).

Podobnie wśród uczniów, którzy zetknęli się ze zjawiskiem szykanowania osób niewierzących w swoich szkołach, ponadprzeciętnie często natrafiamy na osoby niewierzące (38,2%), nieidentyfikujące się z żadną religią (37,9%), a także nieuczestniczące w praktykach religijnych (35,0%). W tym przypadku zależność rozkładów odpowiedzi od typu szkoły czy wielkości miejscowości, w której się ona znajduje, nie jest wyraźna.

Badanych zapytano również o to, czy w ich szkołach dochodzi do przypadków poniżania bądź ośmieszania uczniów otwarcie przyznających się do swojej wiary bądź do bycia niewierzącymi. Rozkłady odpowiedzi na oba pytania są bardzo zbliżone i dominują w nich odpowiedzi przeczące (71,0% w pytaniu o poniżanie osób przyznających się otwarcie do swojej wiary i 75,3% w pytaniu o poniżanie osób otwarcie niewierzących).

WYKRES 74

Czy w Twojej szkole zdarzają się sytuacje poniżania, ośmieszania, szykanowania przez uczniów tych kolegów /koleżanek, którzy/które:

Na przypadki poniżania uczniów otwarcie przyznających się do swojej wiary najczęściej wskazują badani uczestniczący w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (29,1%), deklarujący głęboką wiarę (24,6%), a także identyfikujący się z niechrześcijańską religią (29,6%) lub niekatolickim wyznaniem chrześcijańskim (24,7%); sytuacje takie częściej w porównaniu z innymi potwierdzają uczniowie szkół branżowych (25,1%).

WYKRES 75

Czy w Twojej szkole zdarzają się sytuacje poniżania, ośmieszania, szykanowania przez uczniów tych kolegów /koleżanek, którzy/które otwarcie przyznają się do swojej wiary?

W przypadku poniżania uczniów otwarcie niewierzących zależności nie są tak wyraźne, choć odpowiedzi twierdzące również częściej notujemy wśród uczniów identyfikujących się z niekatolickim wyznaniem chrześcijańskim (18,1%) lub niechrześcijańską religią (18,0%) – wśród nieidentyfikujących się z żadną religią odsetek ten jest nieco niższy, choć również lekko wykraczający ponad przeciętną (15,2%). Poza tym wskazania takie są nieco częstsze wśród niewierzących (13,6%) i niepraktykujących (13,6%).

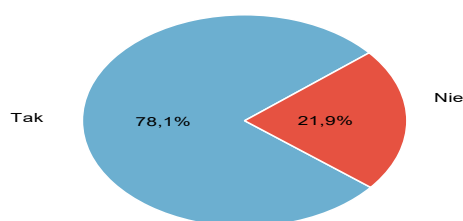
10. SYMBOLE I ELEMENTY RELIGIJNE W SZKOLE

10.1. KRZYŻ W SZKOLE

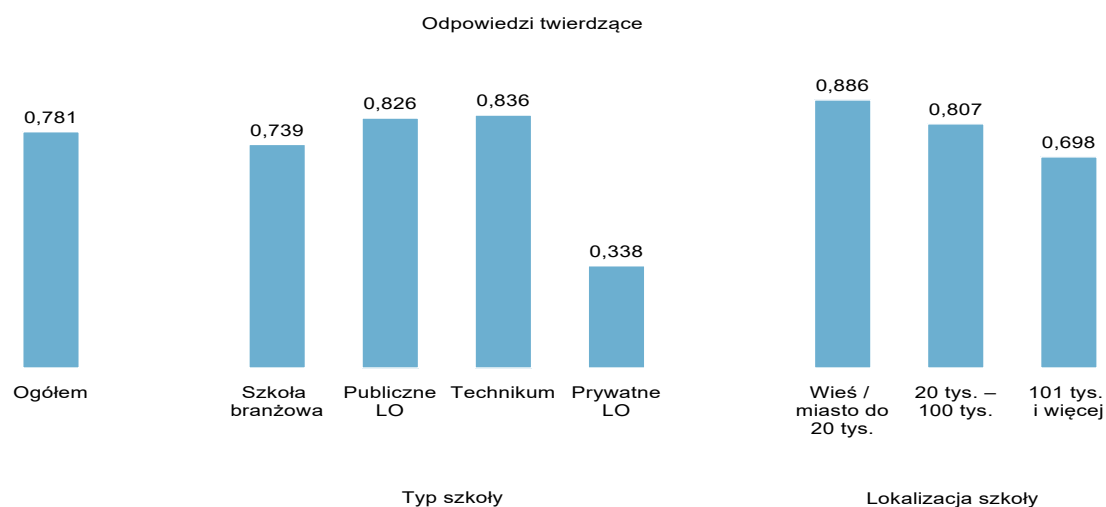
Ponad trzy czwarte badanych (78,1%) deklaruje, że w salach lekcyjnych w ich szkołach są krzyże, natomiast około jednej piątej (21,9%) wskazuje na ich brak.

WYKRES 76

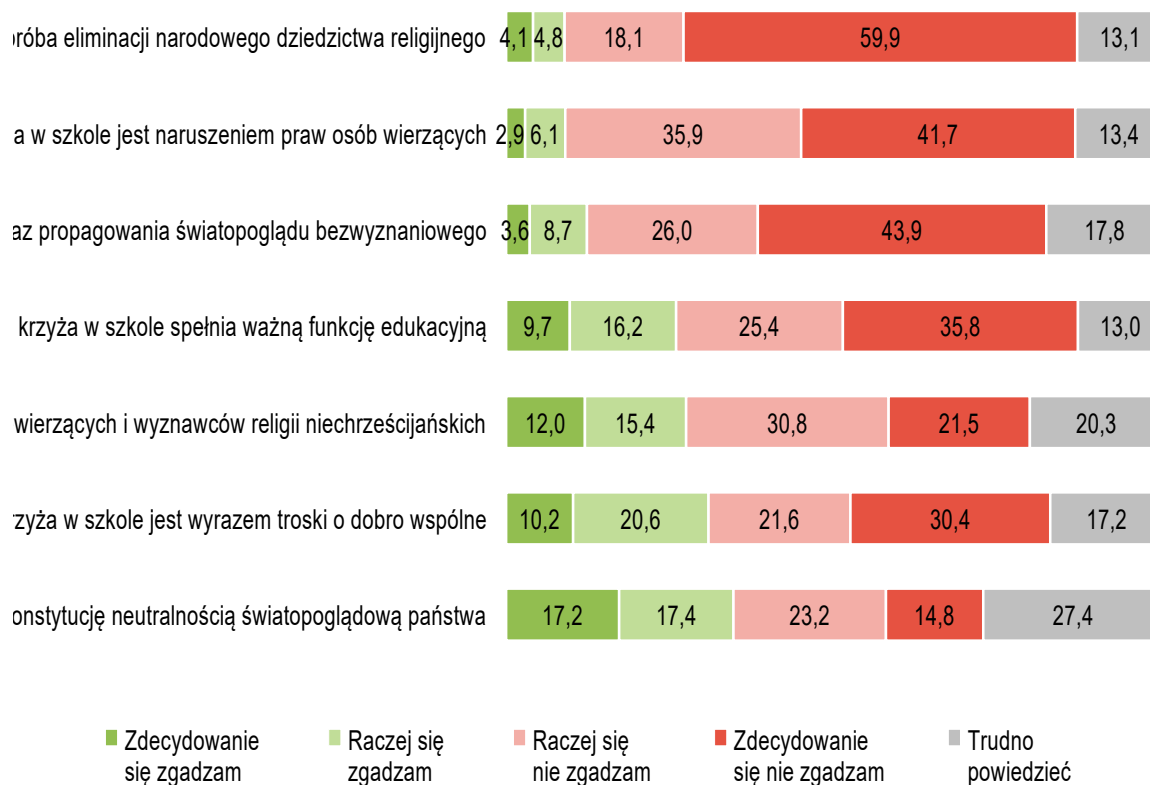
Czy w salach lekcyjnych w Twojej szkole jest obecny krzyż?

O obecności krzyży w salach lekcyjnych w swoich szkołach najrzadziej mówią uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących, wśród których zaledwie jedna trzecia odpowiada na to pytanie twierdząco. Relatywnie rzadziej są to również uczniowie, których szkoły ulokowane są w dużych miastach (101 tysięcy mieszkańców i więcej), a także respondenci ze szkół branżowych. Z kolei nieco częściej niż przeciętnie obecność krzyży w swoim miejscu nauki obserwuje młodzież ze szkół mieszczących się w mniejszych skupiskach ludności (w miastach do 20 tysięcy mieszkańców lub na wsi).

Czy w salach lekcyjnych w Twojej szkole jest obecny krzyż?

Jak uczniowie ostatnich klas szkół ponadpodstawowych zapatrują się na obecność krzyży w salach lekcyjnych? Znaczna większość badanych nie zgadza się z takimi hipotetycznymi argumentami zwolenników obecności krzyży w przestrzeni szkolnej, jak to, że ich brak jest wyrazem wrogości wobec religii i próbą eliminacji narodowego dziedzictwa (78% wobec 8,9% będących przeciwnego zdania), że narusza to prawa osób wierzących (77,6% wobec 9,0%) oraz że jest forma propagowania światopoglądu bezwyznaniowego (69,9% wobec 12,3%). Z wyraźnym sprzeciwem około trzech piątych respondentów spotyka się również stwierdzenie, że obecność krzyży w salach lekcyjnych spełnia istotną funkcję edukacyjną (61,2% wobec 25,9% zgadzających się z tym). Ponad połowa uczniów (52,0%) dezaprobuje przekonanie, że krzyże placówkach edukacyjnych są wyrazem troski o dobro wspólne, natomiast zgadza się z tym niemal jedna trzecia (30,8%). Mimo kontestowania na ogół powyższych argumentów uzasadniających umieszczanie krzyży w szkołach, więcej niż co drugi badany (52,3%) nie zgadza się z tym, że ich obecność w jakikolwiek sposób narusza wolność osób niewierzących lub wyznawców innych religii. Przeciwnego zdania jest w tej kwestii więcej niż co czwarty (27,4%). Najbardziej podzielone, a jednocześnie najmniej skryształizowane (27,4% respondentów wskazuje „trudno powiedzieć”) są opinie o tym, czy krzyż w szkole narusza konstytucyjną zasadę neutralności światopoglądowej państwa; ponad jedna trzecia ankietowanych (34,6%) twierdzi, że tak, a blisko dwie piąte (38,0%) – że nie.

W jakim stopniu zgadzasz się, bądź nie zgadzasz z następującymi stwierdzeniami?

Na podstawie odpowiedzi na te pytania utworzony został syntetyczny wskaźnik stosunku do obecności krzyży w szkołach. Prezentuje uśrednioną odpowiedź badanych na wszystkie siedem pytań łącznie na 4-punktowej skali (pominięto wskazania „trudno powiedzieć”), gdzie wartości bliższe 1 oznaczają stosunek przychylny, a 4 – nieprzychylny (dodatkowo środek skali – wartość 2,5 – określono jako stosunek ambiwalentny). Na tej podstawie można powiedzieć, że nieco ponad jedna piąta badanych (21,6%) raczej aprobuje obecność krzyża w szkole, trzy czwarte (75,0%) – raczej dezaprobuje, a mniej więcej trzech na stu (3,4%) zajmuje stanowisko ambiwalentne. Za pomocą takiej syntetycznej miary sprawdzono, jak stosunek do umieszczania krzyży w szkołach różni się w poszczególnych podgrupach badanej populacji. Największy wpływ na opinię w omawianej kwestii ma udział respondenta w praktykach religijnych (powiązany z zaangażowaniem rodziców w tym względzie) i identyfikacja z wiarą. Najczęściej za obecnością krzyży w szkołach opowiadają się osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, a także – choć w mniejszej mierze – deklarujące głęboką wiarę. In plus wyróżniają się także uczniowie uczestniczący w praktykach religijnych co najmniej raz w miesiącu, ci, których rodzice regularnie uczestniczą w praktykach religijnych oraz badani określający się jako wierzący. Co zrozumiałe, częściej niż przeciętnie są to też

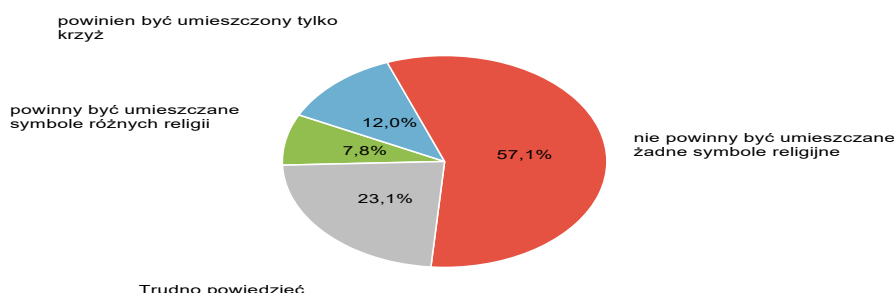
ankietowani identyfikujący się z wiarą katolicką, ale także – co ciekawe nawet w nieco większej mierze – z wiarą inną niż chrześcijańska.

Sprzeciwem wobec obecności krzyży w szkołach wyróżniają się z kolei przede wszystkim osoby niewierzące lub niezdecydowane w tej sprawie, nieidentyfikujące się z żadną wiarą, nieangażujące się w praktyki religijne, a także te, których rodzice nie praktykują religijnie (lub robią to sporadycznie). Jeśli chodzi o inne czynniki niż religijne kształtujące opinie w tej sprawie, można zauważyć, że bardziej przychylnym nastawieniem do obecności krzyży w salach lekcyjnych wykazują się uczniowie szkół branżowych, ankietowani mieszkający na wsi, a także ci, których szkoła mieści się w małym mieście (poniżej 20 000 mieszkańców) lub na wsi. Przeciwnie stanowisko natomiast znacznie częściej zajmują uczniowie liceów ogólnokształcących, zwłaszcza prywatnych, mieszkańcy średnich (od 20 000 do 100 000 ludności) i – szczególnie – większych miast (powyżej 100 000 ludności), jak również, co z tym powiązane, osoby, których szkoły ulokowane są w dużych miastach. Płeć uczniów oraz ich sytuacja materialna nie odgrywają w tej sprawie istotnej roli.

		Postawy wobec krzyża w szkole			
		Za	Przeciw	Ambiwalentna	Średnia
		%	%	%	
Ogółem		21,6	75,0	3,4	2,97
Typ szkoły	Szkoła branżowa	44,4	45,2	10,3	2,49
	Publiczne LO	16,0	81,8	2,2	3,10
	Technikum	22,0	74,9	3,1	2,94
	Prywatne LO	12,6	86,2	1,1	3,20
Miejsce zamieszkania	Wieś	31,2	64,7	4,1	2,80
	Miasto do 20 tys.	20,5	76,4	3,1	2,94
	20 tys. – 100 tys.	15,7	82,3	2,0	3,08
	101 tys. i więcej	11,3	84,5	4,2	3,17
Lokalizacja szkoły	Wieś / miasto do 20 tys.	39,2	56,4	4,4	2,66
	20 tys. – 100 tys.	20,8	75,9	3,3	2,97
	101 tys. i więcej	14,0	83,0	3,0	3,12
Identyfikacja religijna	Tak, z katolicką	31,6	64,1	4,2	2,72
	Tak, z inną chrześc.	23,6	75,0	1,4	2,84
	Tak, z inną niż chrześc.	37,5	62,5	0	2,98
	Nie, z żadną	5,0	92,1	3,0	3,37
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	58,0	42,0	0	2,48
	Raz w tygodniu	39,8	56,8	3,5	2,60
	1-2 razy w miesiącu	33,3	62,4	4,3	2,79
	Kilka razy w roku	18,0	79,9	2,1	2,93
	W ogóle nie uczestniczy	4,9	90,7	4,4	3,34
Identyfikacja z wiarą	głęboko wierzący/a	41,2	54,4	4,4	2,56
	wierzący/a	35,3	60,9	3,9	2,69
	niezdecydowany/a	8,5	87,3	4,2	3,14
	niewierzący/a	3,3	94,8	1,8	3,43
Praktyki religijne matka	Tak, regularnie	36,7	60,7	2,6	2,74
	Tak, ale nieregularnie	19,2	75,1	5,7	2,93
	Tylko sporadycznie	10,8	85,4	3,8	3,11
	W ogóle nie uczestniczy	6,9	90,9	2,3	3,31
Praktyki religijne ojciec	Tak, regularnie	37,4	59,4	3,2	2,73
	Tak, ale nieregularnie	27,1	68,1	4,8	2,84
	Tylko sporadycznie	14,8	82,1	3,1	3,06
	W ogóle nie uczestniczy	7,3	88,8	3,8	3,25

Ogólnie rzecz biorąc, badani prezentują krytyczny stosunek do obecności symboliki religijnej w szkole, jeśli uczęszczają do niej osoby różnych wyznań i niewierzący. Niemal sześciu na dziesięciu (57,1%) uważa, że w takiej sytuacji w klasach nie powinny być umieszczane żadne symbole religijne. Ponad jedna dziesiąta (12,0%) jest zdania, że powinien być wieszany wyłącznie krzyż, natomiast najmniej osób (7,8%) opowiada się za obecnością symboli różnych religii.

Jak sądzisz – jeśli w danej szkole uczą się uczniowie różnych wyznań oraz niewierzący, to czy w klasach:

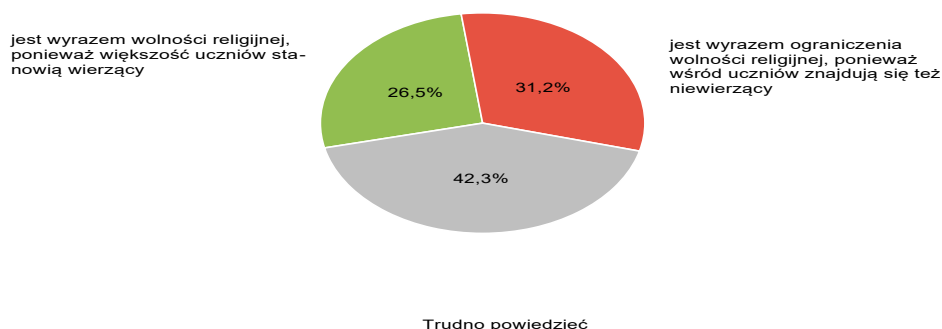

W większości analizowanych podgrup przeważa przekonanie, że w klasach nie powinny być umieszczane symbole religijne. Częściej niż inni deklarują je badani niewierzący (82,8%) lub co do tego niezdecydowani (72,7%), nieidentyfikujący się z żadną religią (79,2%), nieangażujący się w praktyki religijne (77,2%), osoby, których rodzice nie praktykują religijnie (matki – 70,3%, ojcowie – 73,5%) lub, co odnosi się wyłącznie do matek – uczestniczą w praktykach religijnych sporadycznie (69,7%). Ponadto wyróżniają się pod tym względem uczniowie z prywatnych liceów ogólnokształcących (70,0%) i mieszkańcy dużych miast (68,9%).

Przekonanie, że niezależnie od identyfikacji religijnej uczniów w klasach powinien być umieszczany wyłącznie krzyż, jest w większym niż przeciętnie stopniu podzielane przez osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilkakrotnie w tygodniu (37,1%), a także – choć w mniejszej mierze – praktykujące raz w tygodniu (22,0%), identyfikujące się z inną religią chrześcijańską (27,0%) lub inną niż chrześcijaństwo (20,8%), głęboko wierzące (27,6%) lub – rzadziej – po prostu wierzące (18,9%) oraz takie, których rodzice regularnie uczestniczą w praktykach religijnych (ojcowie – 20,1%, matki – 19,3%). W relatywnie większym stopniu dotyczy to także uczniów szkół branżowych (22,2%).

10.2. RELIGIJNA OPRAWA UROCZYSTOŚCI SZKOLNYCH

W kwestii obecności elementów religijnych na uroczystościach szkolnych zdania są podzielone, a dodatkowo znaczny odsetek badanych (42,3%) nie ma na ten temat wyrobionej opinii. Blisko jedna trzecia uczniów (31,2%) jest przekonana, że elementy religijne w trakcie uroczystości organizowanych w szkole ograniczają wolność religijną, ponieważ wśród uczniów są również osoby niewierzące. Nieco mniejsza grupa – ponad jedna czwarta (26,5%) – interpretuje takie działania odmiennie, jako wyraz wolności religijnej, wychodząc z założenia, że większość uczniów stanowią osoby wierzące.

Czy, Twoim zdaniem, obecność elementów religijnych na uroczystościach szkolnych:

Przekonanie, że obecność takich elementów na uroczystościach szkolnych jest wyrazem wolności religijnej w mniejszym lub większym stopniu przeważa nad przeciwną opinią wśród osób uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (57,5% wobec 11,8% twierdzących, że to ograniczenie wolności), raz w tygodniu (48,5% wobec 11,8%) lub co najmniej raz w miesiącu (28,9% wobec 22,4%), głęboko wierzących (56,1% wobec 13,7%) lub po prostu wierzących (39,0% wobec 18,8%), deklarujących regularne praktyki religijne matki lub ojca (odpowiednio: 40,8% wobec 19,6% i 41,2% wobec 16,6%), identyfikujących się z religią katolicką (38,1% wobec 19,0%) lub inną chrześcijańską (38,2% wobec 22,0%), a poza tym wśród respondentów mieszkających na wsi (31,8% wobec 24,9%), uczniów szkół ulokowanych w najmniejszych miastach (41,2% wobec 18,6%) oraz gorzej sytuowanych (37,9% wobec 32,3%).

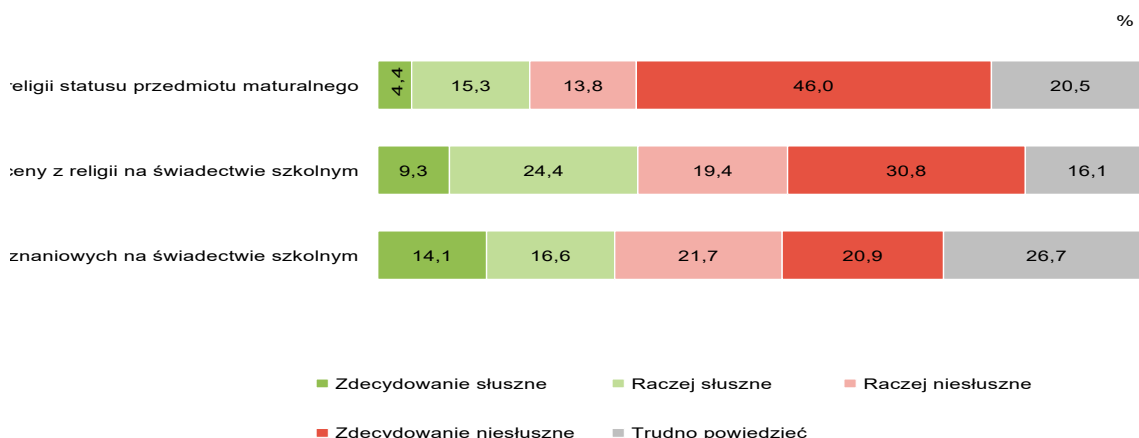
Przeciwnie stanowisko, akcentujące problem ograniczania wolności, najsilniej zaznacza się wśród niewierzących (54,0% wobec 7,0% będących przeciwnego zdania), niezaangażowanych w praktyki religijne (50,7% wobec 7,6%), nieidentyfikujących się z żadną religią (49,6% wobec 8,8%) lub identyfikujących się z inną religią niż chrześcijaństwo (49,5% wobec 4,3%), mających niepraktykujących rodziców (w przypadku matki – 47,3% wobec 10,8%, a ojca – 43,1% wobec 12,8%), jak również wśród ankietowanych z prywatnych liceów ogólnokształcących (49,1% wobec 16,4%).

10.3. STATUS RELIGII W NAUCZANIU SZKOLNYM I PRAWA MNIEJSZOŚCI

Umacnianie obecności religii w systemie edukacji na ogół spotyka się z krytycznymi reakcjami młodzieży. Sześciu na dziesięciu badanych (59,8%) z dezaprobatą odnosi się do pomysłu nadania religii statusu przedmiotu maturalnego. Za istnieniem możliwości zdawania matury z religii opowiada się jedna piąta badanych uczniów (19,7%). Co drugi ankietowany (50,2%) za niesłuszne uważa umieszczanie oceny z religii na świadectwie szkolnym, natomiast co trzeci (33,7%) jest przeciwnego zdania. Większe kontrowersje budzi kwestia nieuwzględniania na świadectwie szkolnym ocen z religii w przypadku uczniów należących do mniejszości wyznaniowych. W opinii ponad dwóch piątych respondentów (42,6%) praktyka ta jest niesłuszna, natomiast aprobuje ją niemal jedna trzecia (30,7%).

WYKRES 81

Czy, Twoim zdaniem, słuszne czy niesłuszne jest:

Przekonanie, że słuszne jest umożliwienie uczniom zdawania religii na maturze, przeważa jedynie wśród osób głęboko wierzących (51,3% wobec 23,8% uważających to za niesłuszne). Na tle innych większym poparciem dla tego rozwiązania wyróżniają się także osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (36,5% wobec 39,2%), mające praktykujących regularnie rodziców (ojca – 30,5% wobec 44,3%, matkę – 28,8% wobec 48,6%). Jeśli chodzi o typ szkoły, więcej popierających taką możliwość jest wśród uczniów publicznych liceów ogólnokształcących (27,9%) niż liceów prywatnych (17,4%), techników (14,6%) i szkół branżowych (13,7%). Podobne czynniki kształtują opinie o umieszczaniu ocen z religii na świadectwie. Za słuszne rozwiązanie uważają to większości uczniowie uczestniczący w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu (a zwłaszcza kilka razy w tygodniu), wierzący (szczególnie głęboko), identyfikujący się z religią katolicką lub inną chrześcijańską oraz mający praktykujących regularnie rodziców, a poza tym uczęszczający do

szkoły ulokowanej w małym mieście (lub na wsi). Z kolei najsilniejszy sprzeciw budzi to wśród osób identyfikujących się z inną religią niż chrześcijaństwo i nieidentyfikujących się z żadną religią, niewierzących, w ogóle nieangażujących się w praktyki religijne, a także mających niepraktykujących religijnie rodziców. W kwestii nieuwzględniania na świadectwie oceny z religii mniejszościom wyznaniowym nie obserwujemy analogicznych zależności wynikających z religijnych charakterystyk respondentów.

		Czy, Twoim zdaniem, słuszne czy niesłuszne jest umieszczanie oceny z religii na świadectwie szkolnym?		
		Słuszne	Niesłuszne	Trudno powiedzieć
		%	%	%
Ogółem		33,7	50,2	16,1
Lokalizacja szkoły	Wieś / miasto do 20 tys.	44,7	40,6	14,7
	20 tys. – 100 tys.	34,3	52,3	13,5
	101 tys. i więcej	27,7	52,3	20,0
Identyfikacja religijna	Tak, z katolicką	46,9	36,6	16,5
	Tak, z inną chrześc.	43,7	35,1	21,2
	Tak, z inną niż chrześc.	10,9	78,7	10,3
	Nie, z żadną	14,2	70,8	14,9
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	71,5	19,7	8,8
	Raz w tygodniu	54,5	27,8	17,8
	1-2 razy w miesiącu	40,5	42,0	17,6
	Kilka razy w roku	32,4	52,5	15,1
	W ogóle nie uczestniczy	15,4	68,5	16,1
Identyfikacja z wiarą	głęboko wierzący/a	62,0	26,1	12,0
	wierzący/a	45,3	36,7	18,0
	niezdecydowany/a	24,3	58,1	17,5
	niewierzący/a	13,7	73,8	12,4
Praktyki religijne matka	Tak, regularnie	45,7	41,1	13,2
	Tak, ale nieregularnie	33,2	44,0	22,7
	Tylko sporadycznie	28,0	57,5	14,4
	W ogóle nie uczestniczy	17,4	65,9	16,7
Praktyki religijne ojciec	Tak, regularnie	48,6	37,0	14,4
	Tak, ale nieregularnie	33,3	46,0	20,8
	Tylko sporadycznie	28,9	55,4	15,7
	W ogóle nie uczestniczy	20,5	63,4	16,0

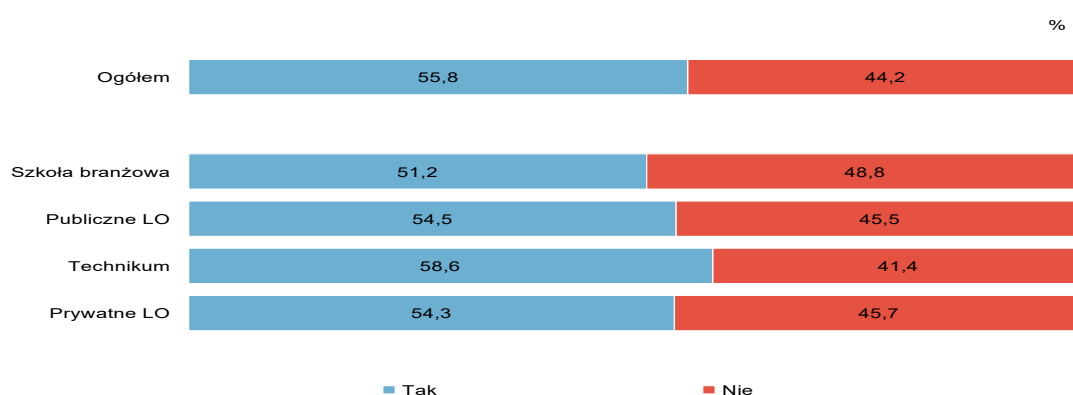
11. KATECHEZA SZKOLNA

11.1. UDZIAŁ W SZKOLNEJ KATECHEZIE

Uczestnictwo w lekcjach religii w szkole deklaruje nieco ponad połowa uczniów (55,8%), a odsetek osób, które nie biorą udziału w tych lekcjach wynosi aż 44,2%. Typ szkoły w niewielkim stopniu różnicuje omawianą kwestię: stosunkowo największy udział uczniów w lekcjach religii notujemy w technikach (58,6%), a najniższy – w szkołach branżowych (51,2%).

WYKRES 82

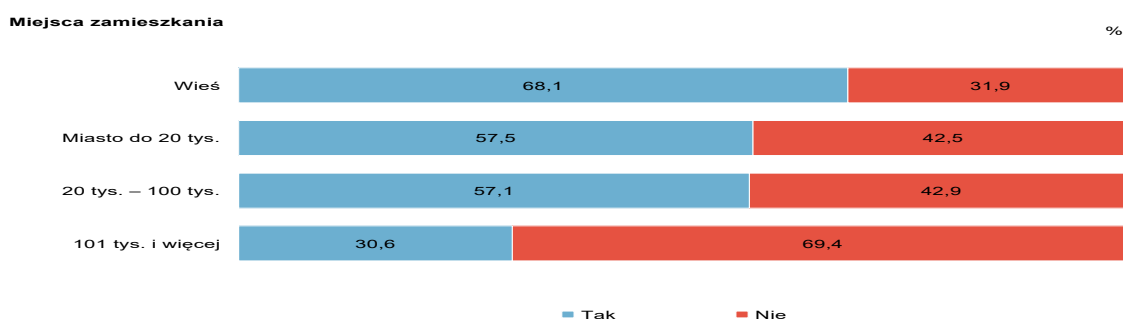
Czy obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole?

Na uczestnictwo w lekcjach religii w większym stopniu wpływa wielkość miejsca zamieszkania oraz lokalizacji szkoły. Im mniejsza jest miejscowość, w której mieszka uczeń, tym większy odsetek deklaruje udział w lekcjach religii. Wśród badanych mieszkających na wsi ponad dwie trzecie (68,1%) chodzi na religię w szkole, zaś w gronie osób mieszkających w miastach powyżej 100 tys. ludności ten odsetek wynosi mniej niż jedną trzecią (30,6%); między miastami średniej wielkości praktycznie nie ma różnic pod względem udziału młodzieży w lekcjach religii.

WYKRES 83

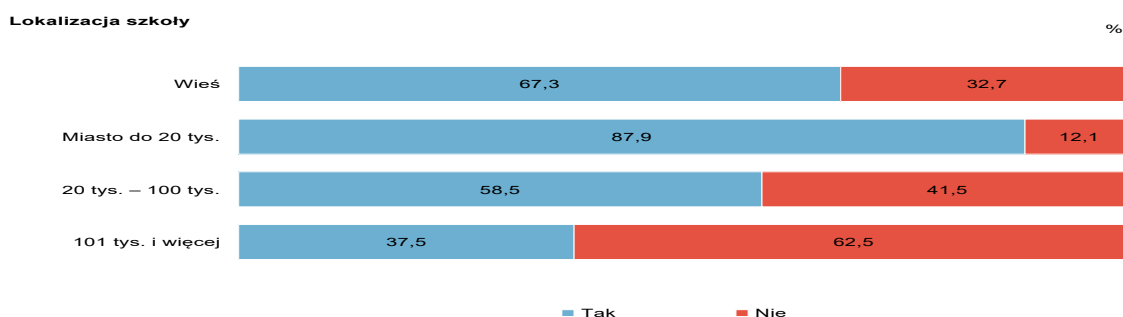
Czy obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole?

Udział w szkolnej katechezie w znacznie większym stopniu różnicuje lokalizacja szkoły. Największy odsetek uczniów chodzących na religię obserwujemy w szkołach zlokalizowanych w miastach do 20 tys. mieszkańców (87,9%), najmniejszy zaś – w szkołach zlokalizowanych w miastach powyżej 100 tys. ludności (37,5%). Można przypuszczać, że za najwyższy odsetek uczęszczających na religię w miastach średniej wielkości odpowiada w dużym stopniu młodzież wiejska dojeżdżająca do szkół w tych miastach. Podobnie w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców – udział osób biorących udział w lekcjach religii może być wyższy niż wśród uczniów mieszkających w tych miastach za sprawą osób dojeżdżających do tych szkół z mniejszych miejscowości.

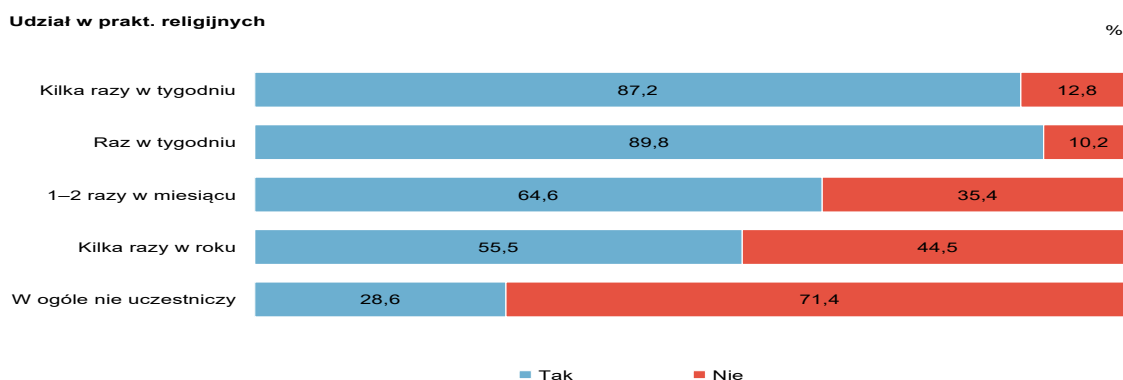
WYKRES 84

Czy obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole?

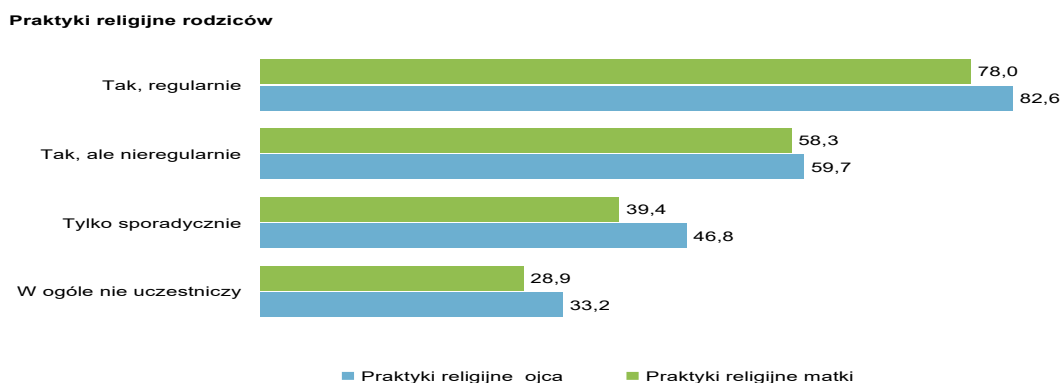
Uczestnictwo w lekcjach religii w największym stopniu zależy jednak od religijności badanych oraz ich rodziców. Wraz ze spadkiem częstości udziału w praktykach religijnych rośnie odsetek osób, które nie chodzą na lekcje religii. W grupie uczniów deklarujących, że biorą udział w praktykach religijnych raz w tygodniu lub częściej prawie dziewięć na dziesięć osób chodzi na lekcje religii (89,8% wśród praktykujących raz w tygodniu). Wśród uczniów biorących udział w mszy, nabożeństwie lub spotkaniu religijnym kilka razy w roku niewiele więcej osób chodzi na religię (55,5%) niż nie chodzi (44,5%). Uczniowie niepraktykujący religijnie w większości (71,4%) nie uczęszczają na religię w szkole.

WYKRES 85

Czy obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole?

Taką samą zależność obserwujemy w kontekście religijności rodziców. Im rzadsze są praktyki religijne zarówno matki, jak i ojca, tym niższy jest udział uczniów w lekcjach religii.

WYKRES 86

Odsetki uczniów chodzących na religię w szkole a praktyki religijne matki i ojca

Podsumowując, udział w lekcjach religii zależy głównie od religijności badanych, a dodatkowo od wielkości miejscowości, w której znajduje się szkoła i miejsca zamieszkania badanych. Pozostałe cechy społeczno-demograficzne mają niewielki wpływ na tę kwestię.

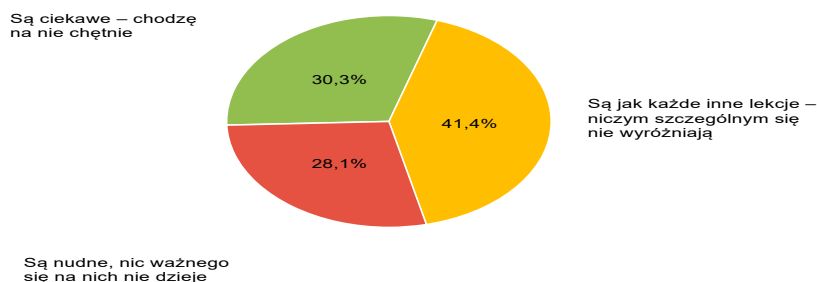
11.2. OCENA SZKOLNEJ KATECHEZY

Uczniowie uczęszczający obecnie na lekcje religii, zostali poproszeni o ich ocenę. Tylko mniej niż jedna trzecia (30,3%) uczestników katechezy chodzi chętnie na te lekcje i uważa je za ciekawe. Niewiele niższy (28,1%) jest odsetek osób podzielających przeciwną opinię -

że lekcje te są nudne i nic ważnego się na nich nie dzieje. Najwięcej zwolenników ma opinia, że religia nie wyróżnia się niczym szczególnym na tle innych lekcji w szkole (41,4%).

WYKRES 87

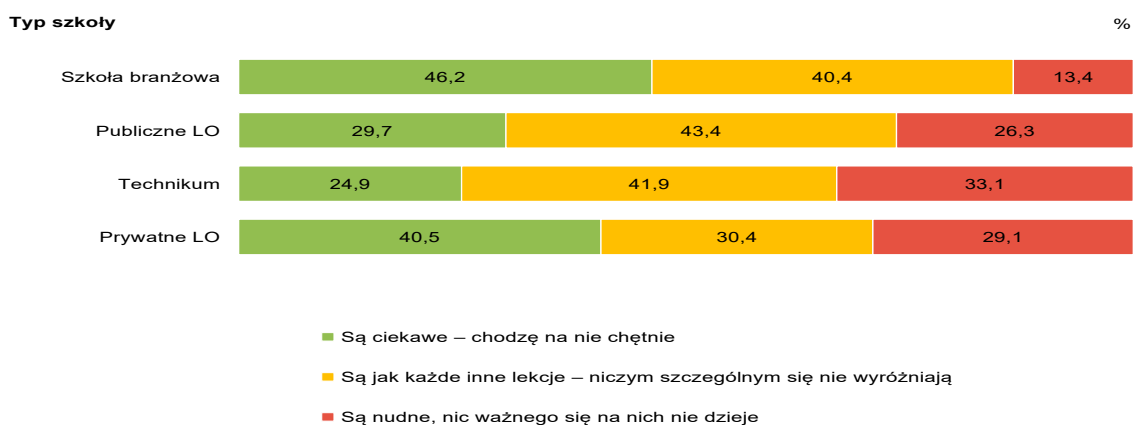
Jeśli obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole, jak je oceniasz? (N=656)

Postrzeganie lekcji religii jest w pewnym stopniu zależne od typu szkoły. Najwyższy odsetek osób niezadowolonych z jakości lekcji religii notujemy w technikach (33,1% uczniów uważa, że są nudne), a następnie w prywatnych i publicznych liceach (odpowiednio 29,1% i 26,3%). Największy udział uczniów postrzegających lekcje religii jako ciekawe jest w szkołach branżowych (46,2%), a w drugiej kolejności – w prywatnych liceach ogólnokształcących (40,5%).

WYKRES 88

Jeśli obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole, jak je oceniasz? (N=656)

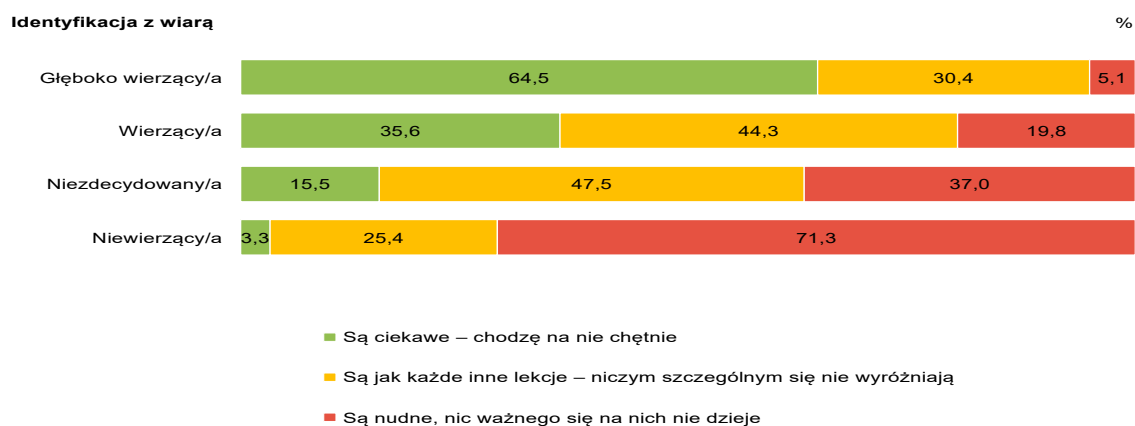

Na ocenę lekcji religii w większym stopniu wpływa autoidentyfikacja religijna badanych. Większość uczniów uważających się za niewierzących, ale uczęszczających na katechizację postrzega lekcje religii jako nudne (71,3%). Na drugim biegunie są osoby identyfikujące się

jako głęboko wierzące, spośród których prawie dwie trzecie (64,5%) chętnie bierze udział w katechezie i uważa te lekcje za ciekawe.

WYKRES 89

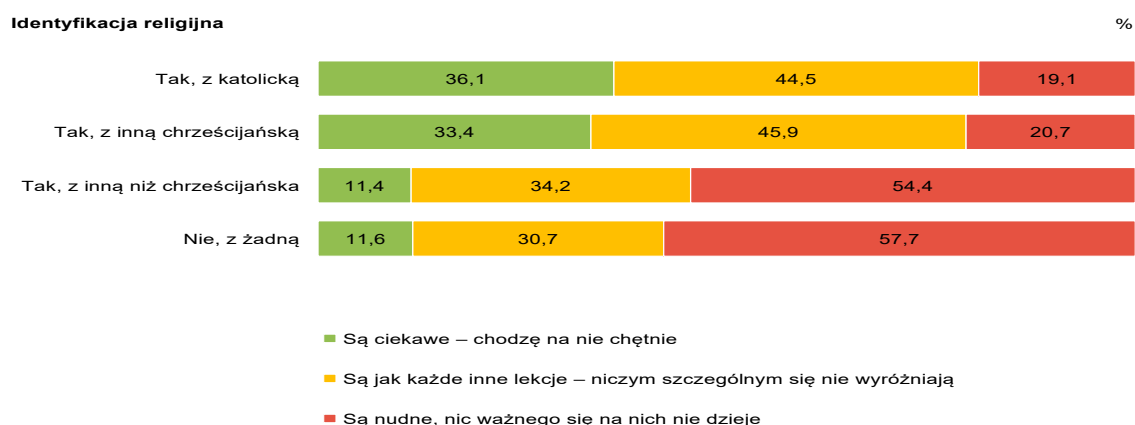
Jeśli obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole, jak je oceniasz? (N=656)

Ocena lekcji religii zależy także od wyznania. Pozytywne oceny stanowią około jednej trzeciej wśród uczęszczających na katechezę osób identyfikujących się z religią katolicką (36,1%) i inną chrześcijańską (33,4%). Z kolei wśród młodzieży będącej innego wyznania niż chrześcijańskie i nie utożsamiających się z żadną religią, ale jednocześnie biorących udział w szkolnej katechezie przeważają negatywne oceny jakości lekcji religii.

WYKRES 90

Jeśli obecnie bierzesz udział w lekcjach religii w szkole, jak je oceniasz? (N=656)

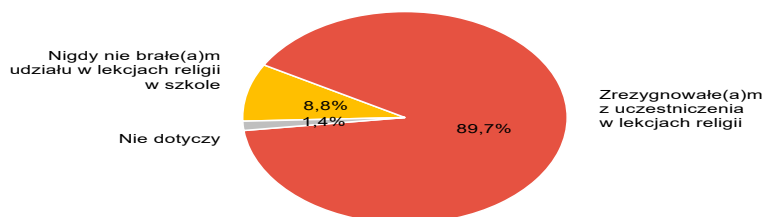

11.3. REZYGNACJA Z UDZIAŁU W KATECHEZIE

Wśród osób, które obecnie nie uczestniczą w szkolnej katechezie zdecydowanie dominują tacy, którzy zrezygnowali z udziału w niej na jakimś etapie edukacji (89,7%).

WYKRES 91

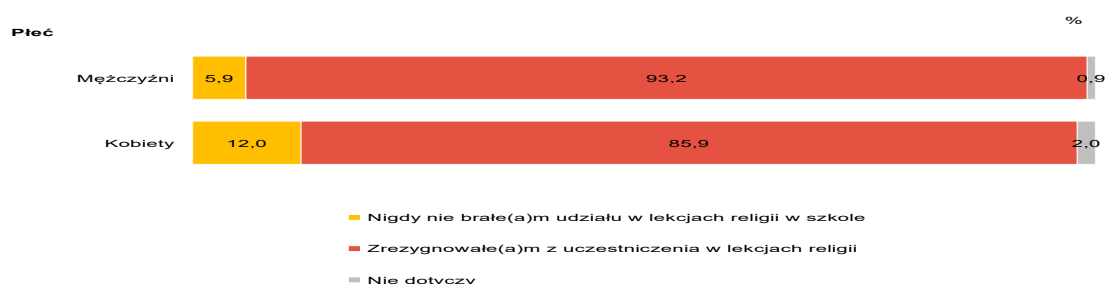
Jeśli obecnie nie bierzesz udziału w lekcjach religii w szkole – czy nigdy nie brałeś w nich udziału, czy też zrezygnowałeś z nich w którymś momencie? (N=518)

Co ciekawe, dziewczęta częściej niż chłopcy deklarują, że nigdy nie chodziły na lekcje religii w szkole – 12% z nich udzieliło takiej odpowiedzi, podczas gdy wśród mężczyzn ten odsetek wynosi 5,9%. Ponad dziewięciu na dziesięciu (93,2%) chłopców zrezygnowało z lekcji religii w którymś momencie, wśród dziewcząt odsetek ten wynosi 85,9%.

WYKRES 92

Jeśli obecnie nie bierzesz udziału w lekcjach religii w szkole – czy nigdy nie brałeś w nich udziału, czy też zrezygnowałeś z nich w którymś momencie? (N=518)

Uczniom, którzy na jakimś etapie edukacji zrezygnowali z udziału w szkolnej katechezie zadano otwarte pytanie o powody tej rezygnacji.

Najczęściej deklarowanym powodem rezygnacji z lekcji religii jest dość prozaiczna chęć spędzania w szkole mniej czasu, możliwość wyjścia wcześniej do domu (23,9%). Niektóre osoby dodawały do tego, że zyskują w ten sposób czas na naukę do matury lub inne ważne zajęcia. Inni wprost pisali, że mogą dłużej spać, ponieważ lekcje religii odbywają się na

pierwszej godzinie lekcyjnej. Niewiele mniejszy odsetek (21,6%) stanowią powody związane z brakiem wiary („*jestem niewierzący/-a*”). Brak czasu i brak (utrata?) wiary to główne powody rezygnacji młodzieży z udziału w szkolnej katechezie. Mniej więcej dwukrotnie rzadziej pojawiały się w tym kontekście takie argumenty, jak nuda na lekcjach, sprzeczność światopoglądowa czy brak potrzeby. Warto zwrócić uwagę, że prawie co dziesiąta (8,3%) osoba w tej grupie deklaruje, że powodem rezygnacji była osoba prowadząca katechezę.

WYKRES 93

Jeśli zrezygnowała(a)s z uczestniczenia w lekcjach religii: dlaczego podjąłeś /podjęłaś taką decyzję?*

* Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ uczniowie wpisywali czasem więcej niż jeden powód

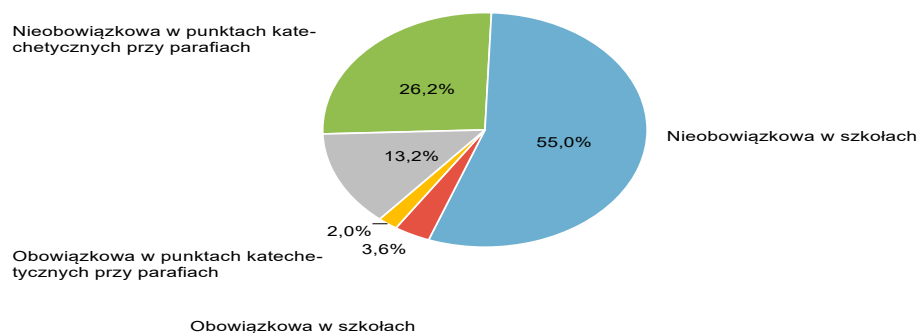
Warto dodać, że spontaniczne wypowiedzi uczniów świadczą o tym, że nie tylko osoby niechętne lekcjom religii zrezygnowały z uczęszczania na nie w szkole. Niektórzy zrobili to pod wpływem kolegów i koleżanek z klasy (cytat: „*ponieważ chodziło mało osób, a klasa nalegała, żebyśmy przestali chodzić, bo będziemy szybciej skończyć*”) lub przekonania, że udział w katechezie nie ma związku z wiarą (cytat: „*plan lekcji zrobił się bardzo obszerny, i moim zdaniem uczestniczenie w lekcjach religii nie świadczy o wierze człowieka*”).

11.4. PREFEROWANA FORMA NAUCZANIA RELIGII

Ocenie ogółu badanych poddane zostały cztery opcje prowadzenia katechezy dla młodzieży. Zdecydowanie najwięcej zwolenników ma rozwiązanie obecnie obowiązujące czyli nieobowiązkowa religia w szkołach – pogląd, że taka forma nauczania religii jest najlepsza podziela ponad połowa uczniów (55%). Więcej niż co czwarty preferuje nieobowiązkową naukę religii w punktach katechetycznych przy parafiach (26,2%). Zdecydowanie mniej osób uważa, że katecheza powinna być obowiązkowa: czy to w szkołach (3,6%), czy w punktach katechetycznych przy parafiach (2,0%). Więcej niż co dziesiąty uczeń nie ma zdania w tej sprawie lub wolał nie wybierać żadnego z zaproponowanych rozwiązań (13,2%).

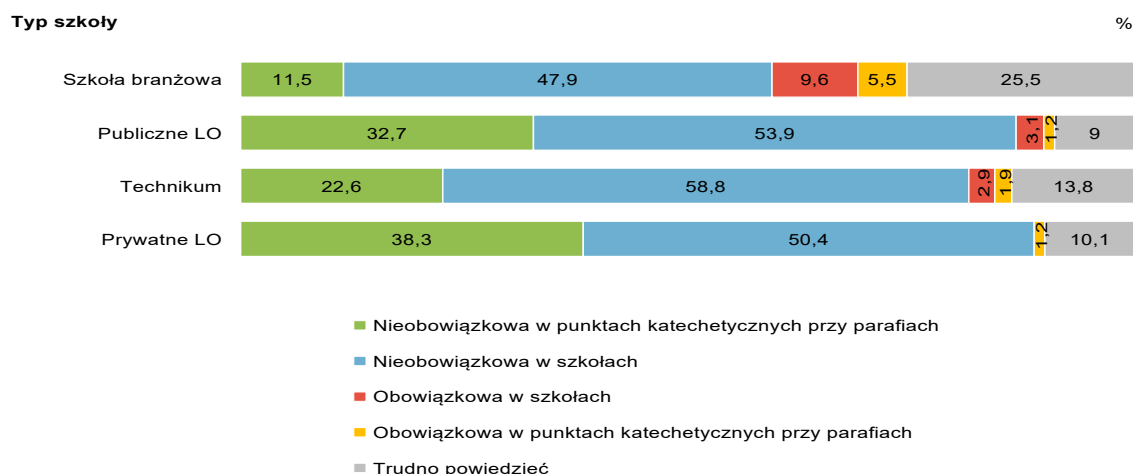
WYKRES 94

Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

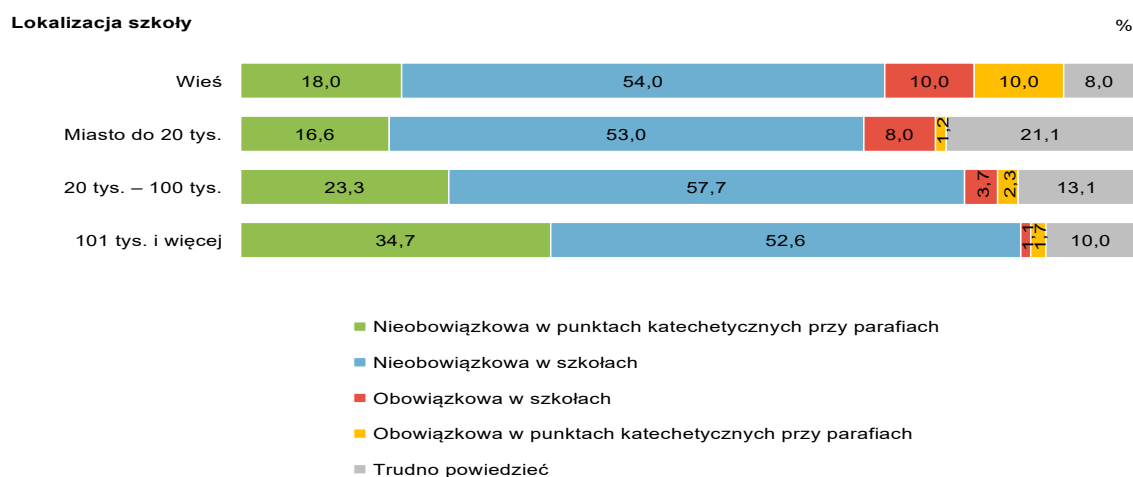
Poparcie dla obecnie obowiązującego rozwiązania przeważa wśród uczniów wszystkich typów szkół. Przeniesienie nieobowiązkowej nauki religii do punktów parafialnych cieszy się większym poparciem uczniów liceów (publicznych i prywatnych), natomiast wśród uczniów szkół branżowych notujemy większy niż w innych szkołach odsetek zwolenników obowiązkowej katechezy w szkole lub parafii.

WYKRES 95

Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

Postrzeganie najlepszej formy nauczania religii zależy od lokalizacji szkoły. Najwięcej zwolenników obowiązkowych lekcji religii jest wśród uczniów szkół wiejskich (w sumie 20%), a najmniej – w miastach powyżej 100 tys. ludności (2,8%). W szkołach zlokalizowanych w największych miastach ponad jedna trzecia uczniów jest zdania, że należy przenieść religię do punktów parafialnych (36,4%). W miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców taki pogląd podziela mniej niż co piąty uczeń (17,8%), a więcej nie ma zdania na ten temat (21,1%).

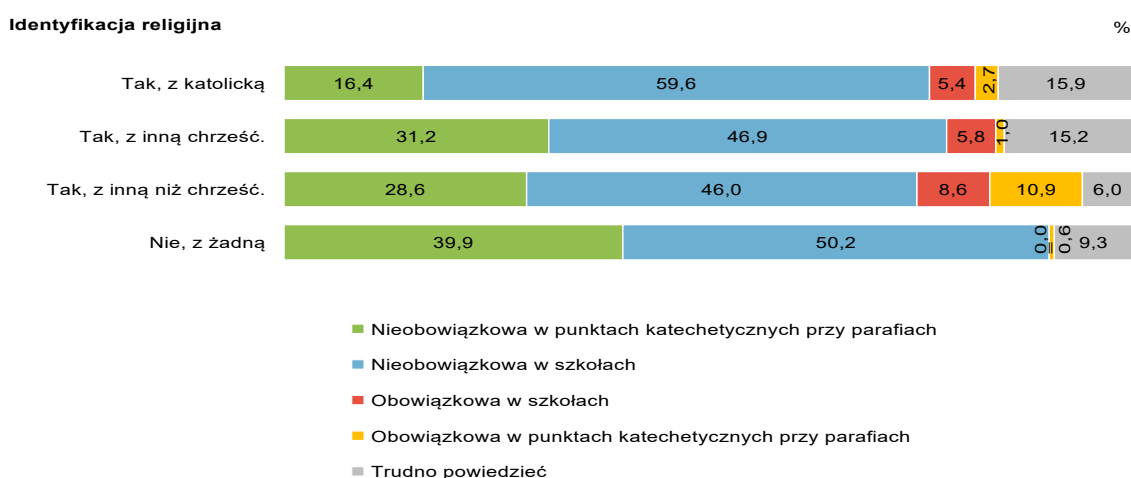
WYKRES 96

Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

Istotną rolę w preferencjach młodzieży dotyczących formy nauczania religii odgrywa identyfikacja religijna, przy czym różnice dotyczą głównie opcji wyprowadzenia katechezy ze szkół i obowiązkowego nauczania religii. Za przeniesieniem religii do punktów przy parafiach opowiadają się przede wszystkim osoby nieidentyfikujące się z żadną religią, opcja ta ma natomiast najmniej zwolenników wśród młodych katolików; uczynienie z religii przedmiotu obowiązkowego, choć generalnie cieszy się niewielkim poparciem, to jednak zauważalnie większym wśród młodzieży związanej z jakąś religią niż w grupie nieidentyfikujących się z żadnym wyznaniem.

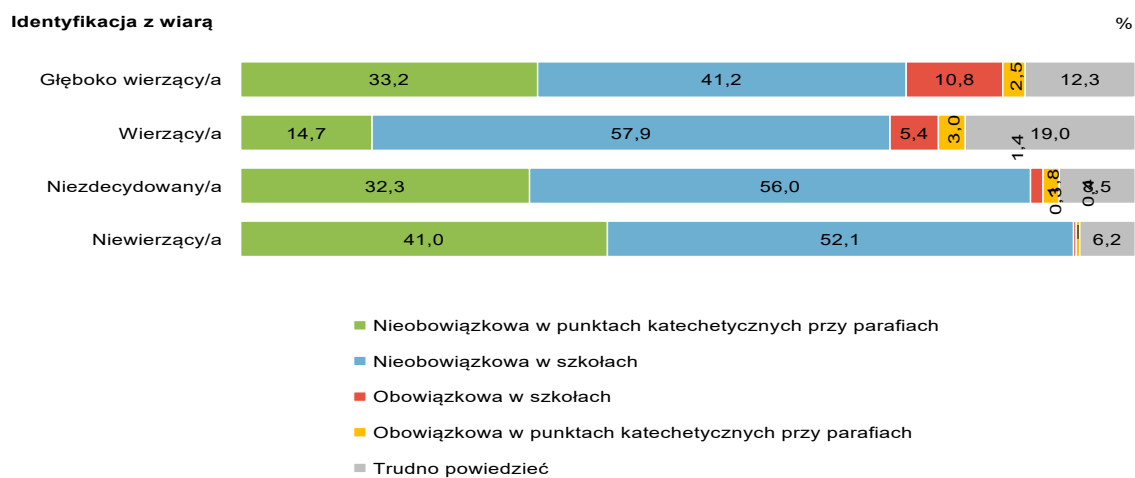
WYKRES 97

Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

Interesujące zależności obserwujemy porównując preferencje uczniów odnośnie do formy nauczania religii w zależności od deklarowanego poziomu osobistej wiary. Generalnie – im mniejsza wiara tym większe poparcie dla wyprowadzenia katechezy ze szkół, jednak z prawidłowości tej wyłamują się osoby głęboko wierzące. Wśród nich co trzecia opowiada się za przeniesieniem katechezy jako nieobowiązkowej do punktów przy parafiach, co stawia ich w tej kwestii bliżej osób niewierzących niż „zwykłych” wierzących (jednocześnie co dziesiąty „głęboko wierzący” chciałby nadania religii statusu szkolnego przedmiotu obowiązkowego).

Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

12. CELE I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W młodym wieku na kształtowanie celów życiowych i planów na przyszłość wpływ ma wiele różnych czynników, a wśród nich czynniki społeczne, psychologiczne i ekonomiczne. Okres młodzieńczy to najlepszy czas na weryfikację pomysłów na dalsze etapy życia. Badana młodzież została poproszona o podzielenie się swoimi życiowymi aspiracjami i krótką refleksję nad swoją przyszłością. Uczniowie odpowiadali na pytania o cele i dążenia życiowe, a także o plany na najbliższą przyszłość.

12.1. CELE I DĄŻENIA

Hierarchia podstawowych celów młodych ludzi kształtuje się następująco: najważniejsze jest realizowanie i rozwijanie swoich pasji oraz zainteresowań (60,9%). To jedyna wartość, która była wskazywana przez znaczącą większość ankietowanych. Dla blisko połowy badanych najistotniejszy cel egzystencji stanowi miłość i dobry związek (49%). Co ciekawe, w innych powtarzalnych badaniach młodzieży realizowanych przez CBOS i KCPU, ta wartość znajduje się na pierwszym miejscu listy od 2016 roku¹⁰. Warto jednak zaznaczyć, że kafeterie badań nieco różnią się od siebie. Więcej niż co trzeci uczeń ceni sobie udane życie rodzinne i posiadanie dzieci (35,1%). W dalszej kolejności młodzież z jednej strony stawia na życie barwne, ciekawe i pełne przygód (30,2%), a z drugiej zależy jej na spokojnym życiu pozbawionym kłopotów i konfliktów (28,9%). Więcej niż co czwarta młoda osoba dążyć będzie do zdobycia majątku i osiągnięcia wysokiej pozycji materialnej (28%). Dopiero siódmą pozycję w hierarchii celów życiowych młodzieży zajmuje osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej i skupienie się na karierze zawodowej (25,6%). Blisko co czwarty uczeń chciałby mieć ciekawą pracę zgodną z jego zainteresowaniami (24,2%). Nielicznej grupie młodzieży zależy na zmienianiu świata i działaniu na rzecz zmian w różnych dziedzinach (7%). Jeszcze mniej uczniów przywiązuje wagę do życia zgodnego z zasadami religijnymi (6%). Niewielki odsetek badanej młodzieży zadeklarował posiadanie jakichś innych celów życiowych niż te wymienione w kafeterii (3,9%).

¹⁰ Zob. R. Boguszewski, *Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży* [w] M. Grabowska, M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2021* Opinie i Diagnozy, nr 49, Warszawa 2022.

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?

Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

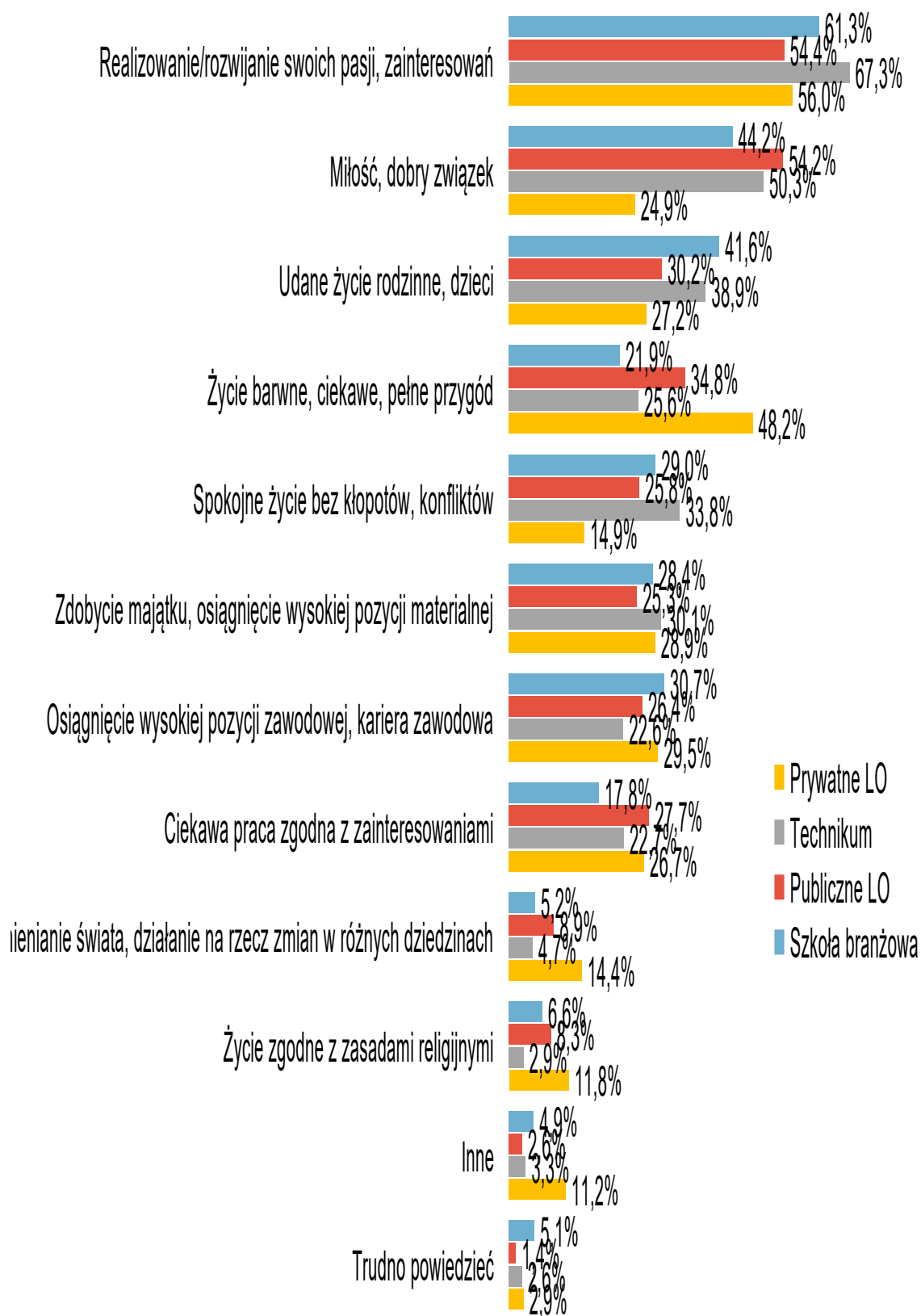
Cele i dążenia życiowe młodzieży różnią się w zależności od płci ankietowanych. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy stawiają sobie za cel zdobycie majątku i osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej (różnica 13,1 punktów procentowych), a także realizowanie i rozwijanie swoich pasji oraz zainteresowań (różnica 7,5 punktów). Nieco częściej deklarują, że mają inne plany niż te wymienione w kafeterii pytania (różnica 2,4 punktów). Chłopcy częściej niż dziewczęta w swoich aspiracjach podkreślają wagę miłości i dobrego związku (różnica 7,2 punktów) oraz spokojne życie bez kłopotów i konfliktów (różnica 7,1 punktów). Ponadto chłopcom nieco częściej niż dziewczętom zależy na osiągnięciu wysokiej pozycji zawodowej (różnica 4 punktów), życiu barwnym, ciekawym i pełnym przygód (różnica 3,9 punktów), na ciekawej pracy zgodniej z zainteresowaniami (różnica 1,7 punktów) oraz na udanym życiu rodzinnym i dzieciach (różnica 1,1 punktów).

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?

Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Różnice w celach życiowych i planach na przyszłość młodzieży są również widoczne w zależności od typu szkoły, do jakiej badani uczniowie uczęszczają. Respondenci ze szkół branżowych, istotnie częściej niż uczniowie pozostałych typów szkół, jako ważny życiowy cel wskazują udane życie rodzinne i posiadanie dzieci. Respondentom z techników częściej niż pozostałym zależy na realizowaniu i rozwijaniu swoich pasji oraz zainteresowań. Natomiast licealiści ze szkół publicznych częściej niż inni skupiają się na miłości i dobrym związku. Z kolei przedstawicielom prywatnych liceów bardziej niż reszcie zależy na życiu barwnym, ciekawym i pełnym przygód, a także na zmienianiu świata i działaniu na rzecz zmian w różnych dziedzinach. Wśród ankietowanych z prywatnych liceów jest także większy niż w innych grupach odsetek deklarujących, że istotną kwestię stanowi dla nich życie zgodne z zasadami religijnymi. Ciekawa praca, zgodna z zainteresowaniami ma większe znaczenie dla licealistów z publicznych i prywatnych szkół niż dla pozostałych uczniów. Natomiast spokojne życie bez kłopotów i konfliktów bardziej cenią sobie respondenci z techników i szkół branżowych niż licealiści.

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?

Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

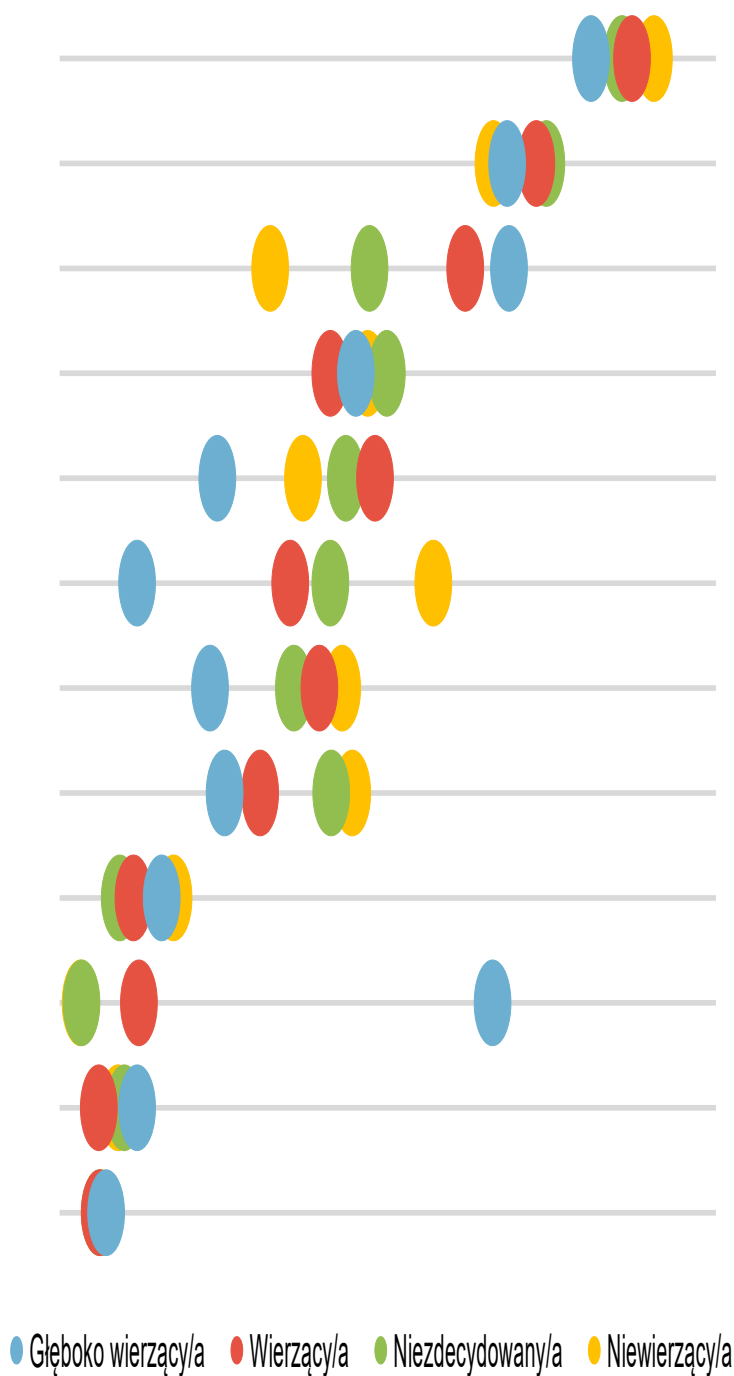
Identyfikacja z wiarą to kolejny czynnik pozwalający dostrzec różnice w postrzeganiu celów i planów życiowych młodzieży. Osoby określające siebie jako głęboko wierzące częściej niż pozostałe planują życie zgodne z zasadami religijnymi oraz udane życie rodzinne z potomstwem. Na spokojnym życiu bez kłopotów i konfliktów bardziej niż innym zależy osobom wierzącym. Uczniowie niezdecydowani w kwestii swojej identyfikacji z wiarą, częściej niż pozostali stawiają sobie za cel życie barwne, ciekawe, pełne przygód oraz miłość i dobry związek. Natomiast młodym ankietowanym, którzy określają się jako niewierzący, bardziej niż innym zależy na zdobyciu majątku i osiągnięciu wysokiej pozycji materialnej oraz na wysokiej pozycji zawodowej. Osobom niewierzącym częściej niż pozostałym zależy również na realizowaniu i rozwijaniu swoich pasji, zainteresowań oraz na ciekawej pracy zgodnej z zainteresowaniami.

Biorąc pod uwagę poszczególne cele życiowe i plany na przyszłość młodzieży, można wyróżnić grupy respondentów, którzy częściej niż inni deklarują wybrane aspiracje. Na realizowaniu i rozwijaniu swoich pasji i zainteresowań szczególnie zależy uczniom, których matki posiadają wykształcenie zasadnicze zawodowe (70,8%) oraz młodym osobom deklarującym udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (67,7%). Miłość i dobry związek jest szczególnie ważnym celem w życiu dla badanych biorących udział w praktykach religijnych 1-2 razy w miesiącu (57,1%) oraz dla osób identyfikujących się z inną religią niż chrześcijańska (57,1%). Na udanym życiu rodzinnym i posiadaniu dzieci bardziej niż innym zależy uczniom, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe (58,3%) oraz respondentom biorącym udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (51%). Życie barwne, ciekawe i pełne przygód najbardziej chcieliby mieć uczniowie, których matki (36,1%) i ojcowie (35,4%) legitymują się wyższym wykształceniem, a także badani identyfikujący się z inną religią chrześcijańską (35,5%). Spokojne życie bez kłopotów i konfliktów to częściej niż przeciętnie cel młodych ankietowanych, których ojcowie posiadają wykształcenie zasadnicze zawodowe (37,9%) oraz młodzieży mieszkającej na wsi (36,4%). Na zdobyciu majątku i osiągnięciu wysokiej pozycji materialnej szczególnie zależy biorącym udział w praktykach religijnych 1-2 razy w miesiącu (35,5%) oraz nieidentyfikującym się z żadną religią (34,7%). Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej i karierę zawodową częściej niż inni planują najmłodsi badani mający 17 lat i mniej (34,2%) oraz ankietowani, których ojcowie posiadają wykształcenie zasadnicze zawodowe (31,5%). Na ciekawej pracy zgodnej z zainteresowaniami najbardziej zależy uczniom, którzy oceniają swoją sytuację materialną jako złą (33,5%) oraz respondentom, których matki w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych (31%). Zmieniać świat i działać na rzecz zmian w różnych dziedzinach szczególnie chcą ci, którzy identyfikują się religią inną niż chrześcijańska (15,6%), a także mieszkający w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (11%) oraz posiadający ojca z wyższym wykształceniem

(11%). Natomiast na życiu zgodnym z zasadami religijnymi najbardziej zależy uczniom biorącym udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (40,8%) oraz tym, którzy identyfikują się z inną religią chrześcijańską (18,3%).

WYKRES 102

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?

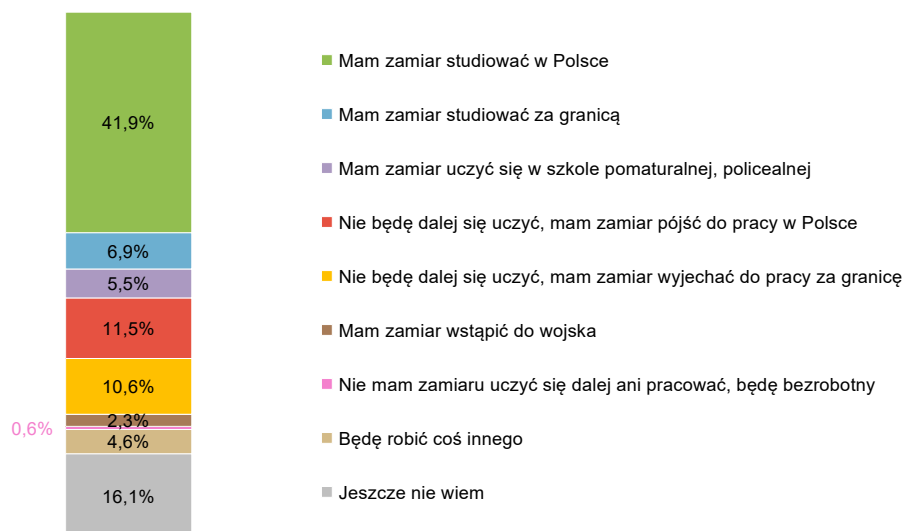
Dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

12.2. UKOŃCZENIE SZKOŁY I CO DALEJ?

Po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej ponad połowa badanej młodzieży (54,3%) deklaruje chęć kontynuacji nauki. Ponad dwie piąte (41,9%) planuje studiować w Polsce, a więcej niż co dwudziesty ankietowany ma zamiar studiować za granicą (6,9%) lub uczyć się w szkole pomaturalnej/policealnej (5,5%). Więcej niż co dziesiąty uczeń chciałby zakończyć swoją edukację i pójść do pracy w kraju (11,5%) lub za granicą (10,6%). Nie wszyscy młodzi wkraczający w dorosłość wiedzą już, co będą robić w przyszłości (16,1%). Część osób ma jakiś konkretny pomysł poza kafeterią pytania (4,6%). Tylko nieliczni planują po zakończeniu edukacji rozpocząć karierę wojskową (2,3%) lub nie mają zamiaru uczyć się dalej ani pracować (0,6%).

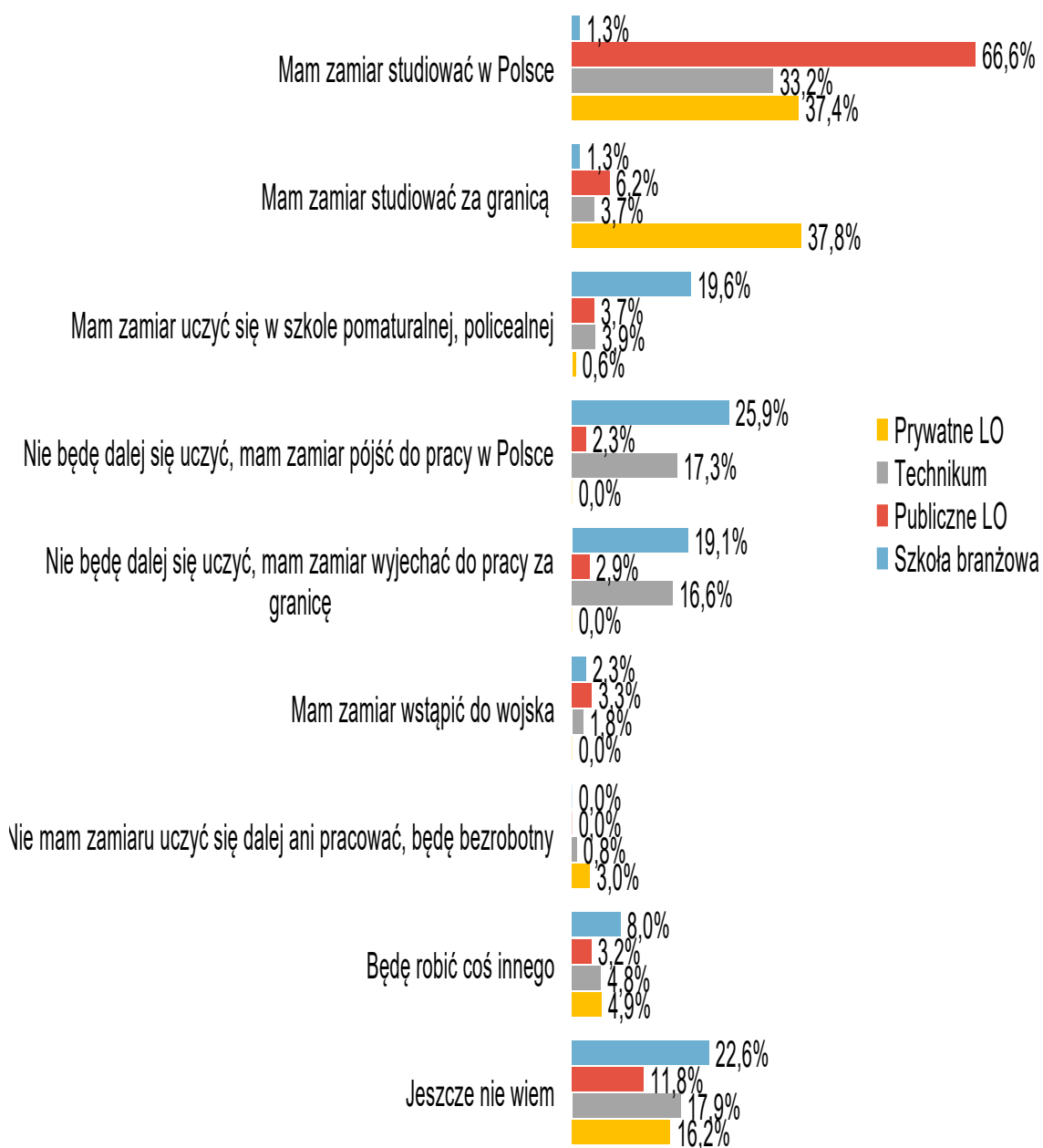
WYKRES 103

Co masz zamiar zrobić po ukończeniu tej szkoły? Jakie masz plany?

Plany na przyszłość młodzieży różnią się ze względu na płeć ankietowanych. Chłopcy znacznie częściej niż dziewczęta deklarują chęć studiowania w Polsce (różnica 15,8 punktów procentowych) i za granicą (różnica 5,1 punktów). Natomiast więcej dziewcząt niż chłopców po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej ma zamiar pójść do pracy w kraju (różnica 7,8 punktów) lub wyjechać i pracować za granicą (różnica 2,9 punktów), a także robić coś innego (różnica 3,9 punktów) i - co ciekawe - wstąpić do wojska (różnica 1,6 punktów). Dziewczęta również częściej niż chłopcy deklarują, że jeszcze nie wiedzą co będą robić po skończeniu tego etapu edukacji (różnica 3,2 punktów) lub, że nie mają zamiaru dalej się uczyć ani pracować (różnica 1,1 punktów). Prawie taki sam odsetek chłopców i dziewcząt planuje uczyć się w szkole pomaturalnej/policealnej.

Co masz zamiar robić po ukończeniu tej szkoły? Jakie masz plany?

Różnice w planach młodzieży na najbliższą przyszłość są zależne od typu szkoły. Najbardziej sprecyzowane zamiary mają licealiści z publicznych placówek, którzy w większości (66,6%) zamierzają kontynuować naukę na wybranym kierunku studiów w Polsce. Licealiści z prywatnych szkół również planują studiować – równie często w kraju (37,4%), jak i za granicą (37,8%). Zamiar podjęcia studiów w Polsce deklaruje także więcej niż co trzeci uczeń technikum (33,2%). Wśród uczniów techników relatywnie liczna grupa deklaruje zamiar spróbowania swoich sił na rynku pracy w kraju (17,3%), taki sam zamiar ma więcej niż co

czwarty uczeń szkoły branżowej (25,9%); spośród tych ostatnich blisko co piąty wybiera się do szkoły pomaturalnej/policealnej (19,6%), tyle samo spośród nich chce wyjechać do pracy za granicę (19,1%). Brak sprecyzowanych planów po zakończeniu obecnego etapu edukacji dotyczy najczęściej uczniów szkół branżowych (22,6%).

Poza typem szkoły, plany edukacyjne i zawodowe młodzieży różnicuje wielkość miejscowości zamieszkania i wykształcenie rodziców. Zainteresowanie kontynuacją nauki na studiach wyższych – także za granicą – wyrażają częściej w porównaniu z innymi dziećmi rodziców legitymujących się wyższym wykształceniem i młodzież z największych ośrodków. Podstawowe lub zasadnicze zawodowe wykształcenie rodziców sprzyja natomiast decyzjom o zakończeniu edukacji i podjęciu pracy zawodowej, w kraju lub za granicą.